

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๗๑ ตอนที่ ๑๗๐๑ – ๑๗๑๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๗๐๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๓๐

ส. ไม่ทราบท่านผู้ฟังมีความเห็นอย่างไรบ้างหรือเปล่า

ผู้ฟัง ความคิดอย่างที่เจ้าของจดหมายเขียนมา เป็นความคิดที่ผมเคยดำเนินมาแล้ว คือ อาจารย์ที่สอนนั้นท่านบอกว่า ตำราที่เรียนมาต้องทิ้ง ต้องลืมให้หมดจะไปจำไปคิดตามตำราไม่ได้ คุณต้องเริ่มฝึกและปฏิบัติตามที่อาจารย์สอน อาจารย์สอนให้ทำอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ไม่ต้องคิดด้วย ต้องเชื่ออย่างเดียว ต้องปักใจเชื่อไม่อย่างนั้นแล้วไม่มีทางได้สมาธิ เมื่อสมาธิไม่เกิดไม่มีทางที่จะมีปัญญาพิจารณาสังขารร่างกายว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้ ผมเข้าใจว่าเป็นอย่างนี้ ๙๙ % ที่สอนกันอยู่ในเมืองไทยเดี๋ยวนี้ อาจารย์ทั้งหลายที่ดัง ๆ

ผมก็พยายามศึกษาและปฏิบัติตามหลายสำนัก หลายอาจารย์ แต่ไป ๆ แล้วจนด้วยเกล้า คือ ไม่มีอะไรดีขึ้น ไม่มีอะไรก้าวหน้า ไม่มีอะไรที่จะทำให้เราเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างที่เราอยากจะเข้าใจ มีแต่จะทำให้เห็นพระพุทธศาสนาว่าทำไมง่ายอย่างนี้ ทำไมตื้น ๆ อย่างนี้ เพราะว่ามีคนสำเร็จกันบ่อย ๆ หรือมาก ๆ ด้วยจะแบบไหนก็แล้วแต่ ก็มีได้กันอยู่ เห็นนรกสวรรค์ก็ได้กันอยู่เป็นประจำเลย

แต่ท่านเหล่านั้นดูพฤติกรรมแล้ว บางคนก็ถึงขั้นอริยะในเพศบรรพชิต แต่ก็หวนกลับไปเป็นฆราวาสไปมีลูกมีเมีย กินเหล้าเมาสุราก็มีอยู่เยอะแยะ ผมจึงเห็นว่าแนวทางที่เราพยายามค้นคว้าพยายามเดินตามนั้น คงไม่ใช่แล้ว จะต้องมีความที่ถูกต้องแต่เรายังเข้าไม่ถึง จึงยังไม่ตรงเป้าตรงประเด็นที่พระพุทธองค์ทรงอยากให้เราเข้าใจ

ผมก็คิดอยู่อย่างนี้จนกระทั่งระอาใจ จนกระทั่งคิดว่าไม่มีทางแล้วชาตินี้คงไม่มีโอกาสที่จะได้เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างที่เราอยากจะเข้าใจ เวลาที่อาจารย์สอนก็มักจะค้ำตำราทุกครั้ง ตำราว่าอย่างนี้ แต่เวลาสอน สอนอีกอย่างหนึ่ง และเราจะ

เรียนพระไตรปิฎก เรียนอรรถกถาไปทำไม ในเมื่อพระบาลีในพระไตรปิฎกและอรรถกถาไม่ได้ให้ความรู้ความเข้าใจที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติแก่เราได้ ผมก็นึกดูว่า เป็นไปไม่ได้ พระบาลีในพระไตรปิฎกและอรรถกถาต้องเป็นหลักฐานที่ถูกต้องแน่ ๆ แต่เรายังเข้าใจไม่ถูก

ผมคิดอยู่อย่างนี้ จนกระทั่งปี ๒๕๑๐ ผมได้ฟังวิทยุยานเกราะ ได้ยินเสียงท่านอาจารย์ แต่ยังไม่ทราบว่าเป็นท่านอาจารย์ คิดว่า ขอประทานโทษ ผู้หญิงคนนี้พูดเหมือนอย่างที่เราอยากจะรู้ ก็พยายามติดตามฟังมาเรื่อย ๆ ความเข้าใจที่มีที่เรียนมาในพระบาลีในอรรถกถาในพระสูตรต่าง ๆ ก็เห็นว่า สอดคล้องตรงกัน เป็นสิ่งที่เราอยากรู้มานาน แต่ไม่มีใครบอกเราอย่างนี้

เราเรียนแต่เราไม่เข้าใจ เมื่อเราได้เข้าใจตามที่ท่านอาจารย์บรรยาย มันก็ตรงผมจึงติดตามมาเรื่อย ๆ แม้ทำงานอยู่ในวันอาทิตย์ ผมก็ลาออกมาเพื่อจะมาฟังวันอาทิตย์ ติดตามมาจนกระทั่งบัดนี้ ไม่รู้จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ จะได้อะไรหรือไม่ได้อะไร แต่ผมก็ภูมิใจว่า ได้พบสิ่งที่เราอยากจะศึกษา ชีวิตนี้คงไม่เป็นหมันแน่ ๆ คงไม่ไร้ประโยชน์แน่ ๆ ดีกว่าที่เราจะไปเที่ยวหลงมกมายถือตามใครก็ได้โดยไม่มีเหตุผลสอนให้เชื่ออย่างเดียวผมไม่เอาแน่

ส. อีกนานมากกว่าท่านเจ้าของจดหมายฉบับนี้จะได้รับฟังความเห็นนี้ และความคิดเห็นของท่านผู้ฟังท่านอื่น ซึ่งไม่ทราบว่ามีเมื่อถึงเวลานั้นแล้ว ความคิดเห็นของท่านจะเปลี่ยนไปประการใด หรือมีความเข้าใจพระธรรมอย่างถูกต้องเพิ่มขึ้นมากน้อยแค่ไหน

ผู้ฟัง จดหมายลงวันที่เท่าไร

ส. วันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๓๐

ผู้ฟัง เมื่อเร็ว ๆ นี้เอง และพูดย้อนถึงท่านพุทธบุตร เข้าใจว่ายังคงติดตามฟังอาจารย์อยู่

ส. จดหมายของคุณพุทธบุตรออกอากาศไปนานแล้วเหมือนกัน

ผู้ฟัง นานแล้ว แต่ได้ออกช้าอีกที คงจะมาฟังเที่ยวที่ ๒ ก็ได้ หรือเที่ยวที่ ๓ ก็ได้ จดหมายนี้ผมมีประเด็นอยู่ ๒ ประเด็น คือ ประเด็นที่ ๑ เขาบอกว่า ลูกศิษย์ หรือผู้ที่ฟังอาจารย์อยู่นั้น หลง เข้าใจผิด สำคัญผิดกันไปถึงไหน และมีศีลกันแค่ไหน

ขอปฏิเสธว่า ไม่ได้หลง มีศีลเท่าไรก็รู้ และล่วงศีลอยู่ทุกวันนี้ก็รู้ ไม่ได้หลง ขอปฏิเสธ และขอปฏิเสธแทนคนอื่นด้วยว่า ขณะนี้ที่ล่วงศีลก็รู้ว่าล่วงศีล และคิดว่า ศีล ๕ ยังบริสุทธิ์ไม่ได้ เพราะยังไม่ได้เป็นพระโสดาบัน และที่ว่าเข้าใจผิดหรือสำคัญผิด ตามที่อาจารย์บรรยาย ขอยืนยันและมั่นคงว่าไม่ผิด และที่ฟังอยู่นี้ก็มั่นใจว่า เราไปทางถูกแล้ว ขอปฏิเสธว่า ไม่ได้ตามอาจารย์ไปอย่างมงงาย

ส่วนประเด็นที่ ๒ ที่บอกว่า อาจารย์สอนปริยัติล้วน ๆ ไม่มีปฏิบัติ ทั้ง ๆ ที่ชื่อรายการว่า แนวทางเจริญสติปัฏฐาน และมีบางฝ่ายบอกว่า อาจารย์เป็นผู้เชี่ยวชาญ อภิธรรมในเรื่องปริยัติ คล้าย ๆ กับรายการของอาจารย์ไม่มีเรื่องปฏิบัติเลย นี่ก็เข้าใจผิดกันได้ แต่เขาก็คงคิดว่าที่ผมพูดนี้ ก็เข้าใจเขาผิดเหมือนกัน

สุ. ไม่ทราบท่านผู้ฟังท่านอื่นยังมีความคิดเห็นอะไรบ้างไหม

ผู้ฟัง ผมรู้สึกมีความเสียใจ ขอแสดงความเสียใจกับท่านอาจารย์และท่านผู้ฟังทุกท่าน และขอแสดงความเสียใจกับตัวเองด้วยในฐานะที่เป็นลูกศิษย์ อาจารย์คนหนึ่ง คือ เท่าที่ผมติดตามท่านอาจารย์บรรยายธรรมมาหลายปี ก็ซาบซึ้งในกุศลจิตความเมตตากรุณาของท่านอาจารย์ที่พยายามบรรยายธรรมเพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สาธุชนทั้งหลาย แม้แต่คณะศึกษาธรรมก็พยายามทุกอย่างที่จะเกื้อกูลในด้านนี้ ไม่ว่าด้านเทป แต่ถึงแม้จะทำอย่างนี้ด้วยความทุ่มเททั้งท่านอาจารย์และคณะศึกษาธรรมทั้งหลาย แต่ก็ยังมีปรากฏการณ์อย่างจดหมายฉบับนี้เกิดขึ้น ผมรู้สึกเสียใจ และเห็นด้วยกับที่อาจารย์บรรยายในตอนแรกว่า นี่คือข้อพิพาทส่วนตัวว่า ปัญญาและการเจริญสติปัฏฐานของพวกเขาถึงขั้นไหนแล้วที่ว่าจะไม่สำคัญตน และไม่ห่วงไหวในลาภสักการะและชื่อเสียง

สุ. ถ้าใครจะรู้สึกเสียใจเมื่อไหร่ ก็ดับไปแล้ว ก็เป็นเรื่องที่ไม่เดือดร้อน เป็นเรื่องสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไป และเป็นโลกธรรม คือ ต้องมีทั้งความเห็นถูก

และความเห็นผิด แต่ควรจะได้พิจารณาในเหตุผลในการที่จะก่ออุบายบุคคลอื่นด้วย ไม่ใช่เพียงแต่กล่าวว่า จะต้องไปฝึกสมถวิปัสสนาเสียก่อน โดยที่ยังไม่เข้าใจจริง ๆ หรือยังไม่ได้สนทนากันพอที่จะให้เข้าใจได้ชัดเจนว่า สมถภาวนาก็ดี หรือ วิปัสสนาภาวนาก็ดีนั้นคืออะไร

ขอกล่าวถึงข้อความในจดหมายฉบับนี้ เพื่อประโยชน์ของคุณพุทธสาวกผู้เขียนข้อความที่ว่า

การศึกษาทฤษฎีหรือปริยัติเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีการปฏิบัติ มันไม่มีประโยชน์อะไร ตรงข้ามการปฏิบัติเพียงอย่างเดียวกลับมีประโยชน์มากกว่า

สุ. การศึกษาพระธรรมต้องระวังมาก การศึกษาพระวินัยมีประโยชน์ก็ได้ มีโทษก็ได้ การศึกษาพระสูตรมีประโยชน์ก็ได้ มีโทษก็ได้ การศึกษาพระอภิธรรมมีประโยชน์ก็ได้ มีโทษก็ได้ มีโทษ ถ้าไม่รู้ว่าศึกษาเพื่ออะไร

ถ้าศึกษาเพียงจะเป็นผู้รู้มาก เพื่อใช้แสดงความรู้ความสามารถ ขณะนั้นก็ไม่ใช่จุดประสงค์ที่แท้จริงที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเพื่อให้ผู้ฟังเกิดปัญญาที่จะละกิเลส ขัดเกลากิเลสของตนเอง เพราะฉะนั้น ในเรื่องของการศึกษาก็เป็นเรื่องที่ทุกท่านที่กำลังศึกษาจะต้องพิจารณาถึงประโยชน์หรือจุดมุ่งหมายของการศึกษาด้วย

สำหรับที่ว่า การปฏิบัติเพียงอย่างเดียวกลับมีประโยชน์มากกว่า

จะปฏิบัติเพียงอย่างเดียวโดยไม่ศึกษา เป็นไปไม่ได้เลย เพราะว่าผู้หนึ่งจะต้องไม่ใช่พุทธสาวก ถ้าเป็นผู้ที่ปฏิบัติโดยที่ไม่ได้ศึกษา

และที่ท่านยกตัวอย่างท่านอาจารย์ทั้งหลายที่ท่านจบเปรียญ ๙ บ้าง หรือเป็นผู้ที่เดินธุดงค์บ้างตั้งแต่หนุ่มจนแก่ และท่านก็กล่าวว่า ผลก็รู้ทั่ว ๆ ไปแล้วว่า ท่านสำเร็จขั้นใด

ไม่ทราบ ว่า ผลก็รู้ทั่ว ๆ ไปนั้น ใครรู้

เพราะใครก็ตามที่จะรู้ว่าบุคคลใดประจักษ์นามรูปปริจเฉทญาณ ย่อมหมายความว่าบุคคลนั้นต้องประจักษ์ จึงจะรู้ว่าบุคคลอื่นประจักษ์ หรือบุคคลใดประจักษ์ บุคคลใดไม่ประจักษ์ ไม่ใช่เพียงทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์เดียว

โดยที่ไม่เข้าใจเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และไม่อบรมความเข้าใจลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจากการฟังจนกระทั่งเป็นสังขารขั้นที่จะคล้อยตามไปที่จะรู้ว่าลักษณะสภาพธรรมแต่ละอย่างเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนโดยละเอียดอย่างไร

ถ้าไม่มีปัญญาเป็นพื้นฐานที่จะอบรมจนกระทั่งหยั่งรากลึกลงไปที่สติจะเกิดและสามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ไม่มีทางที่จะถึงนามรูปปริจเฉทญาณได้ เพราะว่าไม่ใช่เป็นการทำสมาธิ และผสมผลกับการที่เคยได้ยินได้ฟังว่า ขณะที่กำลังเห็นเป็นนามธรรม สิ่งปรากฏเป็นรูปธรรม ซึ่งเท่านี้ไม่พอ ถ้ายังไม่เข้าใจแท้ ๆ ในเรื่องลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยละเอียด โดยทั่วขึ้น เป็นพื้นฐาน

ที่กล่าวว่า ผลก็รู้ทั่ว ๆ ไปแล้วว่าท่านสำเร็จขั้นใด

แต่ผู้ที่จะรู้ ต้องเป็นผู้ที่ประจักษ์ลักษณะสภาพธรรม และวิปัสสนาญาณเกิดอย่างถูกต้องตามลำดับขั้นด้วย เพราะฉะนั้น ใครจะรู้ ทั่ว ๆ ไป ฟังดูเหมือนคนอื่นรู้ใช่ไหม ที่กล่าวว่า ผลก็รู้ทั่ว ๆ ไป ทั่ว ๆ ไปนี้ต้องคนอื่นแน่ ๆ แต่ท่านที่กล่าวว่าท่านรู้หรือเปล่า ถ้าท่านยังไม่รู้ท่านสามารถกล่าวได้อย่างไรว่า คนอื่นหรือคนไหนเป็นผู้ที่รู้ เพราะฉะนั้น ก็เป็นแต่เพียงคาดคะเนตาม ๆ กันว่า ผลก็รู้ทั่ว ๆ ไปแล้วว่าท่านสำเร็จขั้นใด แต่จะมีบุคคลใดที่ยืนยันที่จะกล่าวว่า การรู้เป็นการรู้ขั้นไหน และปัญญาที่จะรู้ได้ถึงขั้นนั้น ต้องอบรมเจริญอย่างไร

ไม่มีเหตุที่สมควรแก่ผลเลย เพียงแต่คิดว่า ต้องทำสมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยชื่อ แต่วิปัสสนาจริง ๆ คืออย่างไร สมถะจริง ๆ คืออย่างไร ถ้าไม่รู้ จะทำอะไร ๆ แล้วก็กล่าวว่าขณะนั้นเป็นสมถกัมมัฏฐาน เป็นวิปัสสนากัมมัฏฐาน ก็ย่อมเป็นความเข้าใจผิด เพราะว่าเพียงใช้ชื่อว่าสมถและวิปัสสนา แต่ไม่ใช่ปัญญาที่เป็นสมถภาวนาจริง ๆ ไม่ใช่ปัญญาที่เป็นวิปัสสนาภาวนาจริง ๆ

และที่คุณพุทธสาวกแนะนำว่า

การที่เราสามารถกำหนดรู้รูปนามได้นั้น เราต้องลงมือปฏิบัติบำเพ็ญกัมมัฏฐาน เจริญภาวนาจนบรรลุถึงญาณที่ ๑ คือ นามรูปปริเฉทญาณเสียก่อน จึงจะสามารถ กำหนดแยกนามและรูปได้

แต่ไม่ได้แสดงหนทางข้อปฏิบัติเลยว่า บำเพ็ญกัมมัฏฐาน เจริญภาวนา จนบรรลุญาณที่ ๑ นั้น คือ อบรมเจริญอย่างไร เพราะฉะนั้น แม้คุณพุทธสาวก จะแนะนำให้ดิฉันปฏิบัติกัมมัฏฐาน เจริญภาวนา แต่ก็ไม่ได้มีคำอธิบายว่า จะให้ อบรมเจริญปัญญาอย่างไร เพราะฉะนั้น คงไม่สามารถปฏิบัติตามได้ เพราะไม่ได้ แนะนำมาด้วยว่า จะให้ปฏิบัติแบบไหน

ไม่ทราบว่ายังมีข้ออื่นอีกไหมที่ท่านผู้ฟังสนใจ ที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์

ผู้ฟัง ที่ในจดหมายบอกว่า ไม่ต้องเรียนปริยัติ ผมเข้าใจว่า เขาบอกให้ เข้าป่าลุยเลย

๑๗๐๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๓๐

มีอีกข้อหนึ่งที่น่าสนใจซึ่งท่านเขียนมาว่า

เมื่อถึงตอนนี้คุณก็คงจะรู้แล้วว่า รายการของคุณไม่ได้สอนให้มีการปฏิบัติ หรือการบำเพ็ญวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือวิปัสสนาภาวนาเลย แต่เป็นการสอนปรีชาติทั้งหมด นอกจากนั้นการสอนเรื่องรูปนาม สิ่งใดเป็นรูป สิ่งใดเป็นนาม นั่นก็เป็นเพียงสิ่งเบื้องต้นเท่านั้น ยังมีเรื่องความเบื่อหน่ายในรูปนาม ความอยากหลุดพ้นในรูปนามที่คุณยังไม่ได้พูด

ส. เร็วเหลือเกินที่จะให้พูดเรื่องของความเบื่อหน่ายในรูปนาม และความอยากหลุดพ้นในรูปนาม ด้วยเหตุว่าวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นเป็นเรื่องที่จะต้องฟังโดยละเอียดจริง ๆ และต้องกล่าวถึงทุกวิปัสสนาญาณ เพราะเป็นเรื่องของการอบรมเจริญโสภณธรรมทั้งหมด ในขณะนี้กำลังกล่าวถึงตัตรมัชฌัตตาเจตสิกซึ่งเป็นสภาพที่เป็นกลาง และสังขารูปกษญาณที่เป็นวิปัสสนาญาณที่ใกล้เคียงการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมก็ยังไม่เกิดไม่ได้เลย ถ้าในขั้นต้นยังไม่มีความเข้าใจเรื่องของการอบรมเจริญปัญญาอย่างถูกต้องตามลำดับขั้น เพราะคนส่วนมากเข้าใจว่า นั่งไม่นานเลยอาจจะแล้วแต่สติปัญญา บางคนก็บอกว่าเดือนหนึ่ง บางคนก็สองเดือน บางคนก็สามเดือน ก็จะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม และได้ฟังจากรายการวิทยุบางแห่งก็กล่าวว่า เป็นสัมมสนญาณบ้าง เป็นอุทยัพพญาณบ้าง โดยที่ไม่ใช่ปัญญาที่รู้ลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องใจร้อนหรือไม่ใช่เรื่องรีบร้อนที่จะต้องกล่าวถึงวิปัสสนาญาณอย่างรวดเร็ว เพียงแต่ว่าทำอย่างไรจึงจะเข้าใจเรื่องของการอบรมเจริญปัญญา

ในวันหนึ่ง ๆ กำลังสนุกสนานรื่นเริงและเกิดระลึกได้ว่า แม้ขณะนี้ก็ไม่เที่ยง เพียงเท่านั้นมีบ้างไหมในวันหนึ่ง ๆ อาจจะทำดังดูหนังสนุก อ่านหนังสือพิมพ์ หรือสนทนากัน หรือดูการละเล่นที่กำลังเพลิดเพลินมาก จะมีบ้างไหมที่เกิดระลึกได้ว่า แม้ขณะนี้ก็เป็นเพียงชั่วขณะจิตเดียวซึ่งไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไป แม้แต่เพียงขั้นจะคิดอย่างนี้ยังไม่มี และจะกล่าวถึงการประจักษ์การเกิดดับของสภาพธรรมที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึกขณะนี้ได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องข้าม แต่เป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณา ใกล้เข้ามาเรื่อย ๆ ที่สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรม เพราะว่าก่อนการฟัง พระธรรมก็สนุกสนานกันไปวันหนึ่ง ๆ ไม่เคยที่สติจะเกิดระลึกว่า แม้ในขณะนี้ก็เป็นชั่วขณะจิตเดียวซึ่งกำลังสนุก กำลังเพลิดเพลิน กำลังพอใจอย่างยิ่ง ก่อนฟังพระธรรมไม่เคยคิด และเมื่อฟังแล้วมาก ๆ นาน ๆ ก็ยังไม่ค่อยจะได้คิด เพียงแต่ว่าบางครั้ง บางคราก็เกิดระลึกได้บ้าง

ถ้าผู้นั้นพิจารณาละเอียดก็จะรู้ว่า แม้สติในขณะทีคิดอย่างนั้นก็เป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้เลย เพียงเท่านั้นเกิดคิดขึ้นมาได้ แต่ถ้าไม่เคยฟังมาก่อน ไม่มีทางที่จะเกิดระลึกได้ เช่น ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะเวลาที่ท่านดูการละเล่นที่พระนครราชคฤห์ ท่านเกิดความสลดใจ ท่านยังไม่ได้พบท่านพระอัสสชิ หรือยังไม่ได้ฟังพระธรรมจากพระผู้มีพระภาคเลย แต่การสะสมที่สะสมมาในอดีตชาติ ไม่ได้สูญหาย จึงเป็นปัจจัยเกื้อกูลที่จะให้สติขั้นนั้นเกิดขึ้น

สำหรับผู้ที่ได้ฟังพระธรรมแล้ว แต่ยังไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา ขณะใดที่สติปฏิฐานไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่ศึกษา ไม่พิจารณาสังเกต ลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เพียงขั้นที่จะระลึกได้ว่า ความสุขนั้นก็เพียงชั่วขณะเดียว ครูเดียวเท่านั้นเอง ก็จะเห็นความเป็นอนัตตาจริง ๆ ว่า เมื่อสติที่ระลึกได้เป็นอนัตตาอย่างไร สติปฏิฐานที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก็เป็นอนัตตาอย่างนั้น บังคับบัญชาไม่ได้เลย นี่คือประโยชน์ของการฟัง

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ปฏิบัติถูก ย่อมเป็นผู้ที่เห็นพระคุณของพระรัตนตรัย ซึ่งรวมทั้งพระธรรมด้วย ไม่ใช่ว่าพระธรรมที่เรียนมาทั้งหมดไม่มีประโยชน์ ไม่ได้เกื้อกูล ไม่ได้ทำให้เป็นสังฆารมณ์ที่จะปรุงแต่งให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ตรงตามที่ได้ศึกษา

ปรมัตถโชติกา อรรถกถา ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ พรรณนารัตนสูตร
มีข้อความว่า

พุ่มไม้ที่งอกงามเรียกว่า กอไม้รุ่ม ยอดกิ่งมีดอกบานสะพรั่ง

ซึ่งอรรถกถาได้อธิบายว่า ดอกไม้ที่เกิดที่กิ่งใหญ่กิ่งน้อยทุกกิ่ง ดอกไม้นั้น ท่านกล่าวว่า มียอดอันบานแล้ว

ย่อมสง่างามอย่างเหลือเกินในป่าที่รกชัฏด้วยต้นไม้หนานาชนิด ในฤดูวสันต์ เป็นเดือนต้นฤดูคิมหันต์ ฉันทิ พระผู้มีพระภาคมิใช่ทรงแสดงพระธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ มิใช่ทรงแสดงเพราะเห็นแก่สักการะเป็นต้น หากแต่มีพระหฤทัยอันพระมหากรุณาให้ทรงชมเชยอย่างเดียวย ได้ทรงแสดงพระปริยัติธรรมอันประเสริฐ ที่ชื่อว่ามโหสิมาเหมือนอย่างนั้น เพราะสง่างามอย่างยิ่งด้วยดอกไม้ คือ ประเภทแห่ง อรรถนानาประการ มีขันธอายตนะเป็นต้นก็มี มีสติปัญฐานและสัมมปปธานเป็นต้นก็มี มีศีลขันธสมาธิขันธเป็นต้นก็มี ชื่อว่าให้ถึงพระนิพพาน เพราะทรงแสดงมรรคอันให้ถึงพระนิพพาน เพื่อเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่สัตว์ทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน

นี่คือผู้เห็นประโยชน์ของพระธรรม เพราะถ้าไปที่ไหนเห็นดอกไม้ที่มีดอกบานสะพรั่งทั้งต้น ทุกคนตื่นตื่นใหม่ ว่า ช่างงามจริง ไม่ว่าจะเป็นดอกไม้ที่กิ่งใหญ่ กิ่งน้อย ทุกกิ่งมีดอกบานสะพรั่ง แต่อย่าเพียงดูดอกไม้บานสะพรั่งที่น่าดูเท่านั้น ควรจะได้คิดถึงความงามสะพรั่งของดอกไม้คือพระธรรมด้วย เพราะว่าพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงพระมหากรุณา ทรงชมเชยที่แสดงพระปริยัติธรรมอันประเสริฐ

พระธรรมที่ได้ฟังทั้งหมดถ้ามีความเข้าใจ ไม่ว่าในเรื่องของขันธ อายตนะ สติปัญฐาน สัมมปปธาน ศีลขันธ สมาธิขันธ เป็นต้น ชื่อว่าให้ถึงพระนิพพาน เพราะฉะนั้น ท่านที่ขอบรรพชาธิ และขอบวชดอกไม้บานเต็มต้นสวย ๆ ก็อาจจะ

ระลึกถึงว่า พระธรรมงามสง่ายิ่งกว่านั้น เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่มีจริงและพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงด้วยพระมหากรุณาโดยละเอียดที่จะให้ผู้ฟังได้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ จนถึงการประจักษ์แจ้งได้

และที่จำเป็นต้องกล่าวถึงภาษาบาลี ก็เพราะต้องอธิบายให้เข้าใจด้วยว่า คำนี้เป็นคำที่พระผู้มีพระภาคทรงหมายถึงสภาพธรรมอะไร มิฉะนั้นแล้วไม่มีทางเลยที่จะรู้ว่ำนั่นคือพระธรรมที่ทรงแสดงถ้าไม่ได้ใช้คำภาษาบาลี แต่คำที่ใช้เป็นภาษาบาลีทั้งหมด ท่านผู้ฟังจะค่อย ๆ เข้าใจความหมายทีละเล็กทีละน้อยไปเรื่อย ๆ ได้ ถ้าเป็นผู้ที่ปฏิบัติถูกต้อง ก็ต้องเห็นประโยชน์ของพระธรรม

ถ. อรรถกถาที่อาจารย์แสดงเมื่อก็ เกี่ยวกับดอกไม้ที่บานสะพรั่งในคิมหันต์ฤดูนี้ ...

ส. ในเดือนวิสาขะ ที่เป็นเดือนต้นของฤดูคิมหันต์

ถ. รู้สึกจะมีในรัตนสูตร

ส. นี่เป็นอรรถกถาของรัตนสูตร

ถ. เปรียบเทียบกับพระปริยัติธรรมว่ามีความวิจิตรงดงามอย่างยิ่ง เหมือนดอกไม้ที่บานทั้งต้น ผมท่องรัตนสูตรอยู่ทุกคืน ได้ฟังข้อความแล้วรู้สึกซาบซึ้ง เข้าใจที่พระองค์ทรงเปรียบเทียบว่าพระธรรมวิจิตรงดงามจริง ๆ เหมือนกับดอกไม้งาม แต่เวลาที่เราเห็นดอกไม้งามไม่เคยนึกถึงพระธรรมเลย มีแต่นึกถึงว่างาม มีแต่โลภะเกิดขึ้น ไม่ได้คิดว่าพระธรรมของพระองค์นั้นวิจิตรงดงามจริง ๆ เหมือนดอกไม้

ขอเรียนถามว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์ องค์ธรรม คือ ตัตถมชฌัตตตา ไม่ใช่อุเบกขาเวทนา ใช่ไหม

ส. ถูกต้อง

ถ. เมื่อสงเคราะห์เข้าในมรรค ๘ อุเบกขาสัมโพชฌงค์อยู่ในอะไร

ส. โพชฌงค์เป็นเรื่องของโพชฌงค์ เพราะว่าโพธิปักขิยธรรมมี ๓๗ ๓๗ นี้ก็โพชฌงค์ ๗ มรรค ๘ แยกกัน

ถ. เมื่อมรรคผลเกิดแล้ว องค์ธรรมเหล่านี้จะต้องรวมเป็นอันเดียว ใช่ไหม
 ส. แต่ต้องเป็นตามประเภทนั้น คือ โพชฌงค์ก็เป็นโพชฌงค์ มรรคมี
 องค์ ๘ ก็จำกัดไว้ว่าเป็นมรรค ๘ องค์

ถ. สงเคราะห์กันไม่ได้ใช่ไหม

ส. เป็นธรรมคนละอย่าง ซึ่งเกี่ยวเนื่องกัน โดยหน้าที่กิจการงานต่าง ๆ กัน

ถ. เหมือนกับเจตสิกต่าง ๆ ใช่ไหม ทำหน้าที่คนละอย่างแต่เกี่ยวเนื่องกัน

ส. ถ้าปราศจากกันแล้วไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ผู้ฟัง ผมยังติดใจจดหมายเมื่อสักครู่นี้ มีหลายท่านที่บอกว่าอาจารย์สุจินต์
 ไม่ได้สอนวิธีปฏิบัติ จากการที่ผมได้เคยศึกษาธรรมมาหลายแบบตามที่จดหมายนั้น
 เขียนไว้ รู้สึกว่าตัวเองเมื่อออกจากสมาธิมาแล้วก็ยังไม่เข้าใจ แต่เมื่อมาฟังอาจารย์
 ก็พอจะเข้าใจได้บ้างเล็กน้อย เช่น แต่ก่อนนี้เมื่อจะเจริญเมตตา นั่งสมาธิเสร็จก็
 แผ่เมตตาเรื่อยไปเลย ขอให้คนนั้นมีความสุข อย่าได้เบียดเบียนกัน แต่เมื่อฟัง
 อาจารย์สุจินต์กล่าวว่า การเจริญเมตตานี้ต้องมีสัตว์บุคคลเป็นอารมณ์ ซึ่งผมคิดว่า
 ตนเองพอมีความเข้าใจเรื่องเมตตาอยู่บ้าง สามารถเจริญได้ แต่ไม่ทุกครั้ง
 เป็นบางครั้งบางคราว แม้ขณะที่นั่งรถเมล์ ผมนั่งอยู่ริมหน้าต่าง ขณะนั้นแดดส่อง
 มีเด็กเล็กๆ ที่แม่อุ้มอยู่นั่งอยู่ข้างผม ในขณะนั้นถ้าเกิดเมตตาเราก็โยกตัวไปบังแดดได้
 ซึ่งขณะนั้นก็เกิดเมตตา สติในขั้นนี้ก็คิดก็เป็นประโยชน์ ในขณะนั้นจะรู้สึกตัวเบา
 มีความปิติยินดีที่ได้เจริญเมตตา

จากการที่ผมได้ฟังเรื่องเมตตาของอาจารย์สุจินต์ และนำมาประพฤติปฏิบัติ
 นี่คือการปฏิบัติที่ถูกต้องตามพระธรรมคำสั่งสอนแล้ว ไม่ใช่ไปนั่งทำสมาธิ ผมคิดว่า
 นี่เป็นการปฏิบัติอย่างหนึ่ง

ถ้าเข้าใจเรื่องทานว่า มีองค์ประกอบอะไรบ้าง การทำสังฆทาน เข้าใจว่า
 จิตขณะนั้นเป็นสังฆทานได้หรือไม่ ถ้าไม่เข้าใจก็คิดว่า ต้องมีถังน้ำ มีสนับ ยาสีฟัน
 มีหอม กระเทียม ในขณะนั้นคิดว่าเป็นสังฆทาน เมื่อก่อนนี้ผมก็ทำในลักษณะนั้น

แต่จากการที่ได้มาฟังอาจารย์แล้วก็เริ่มเข้าใจว่า การทำสังฆทานนั้นไม่ได้ทำง่าย ๆ เพียงแต่ว่าสภาพจิตในขณะนั้นเป็นสังฆทานหรือเปล่า

หรือแม้แต่ในเรื่องศีล ถ้าเราไปงานเลี้ยงสังสรรค์เพื่อนฝูง ในขณะที่มีความเข้าใจเรื่องศีล กังวลว่าจะไม่ดื่ม ในขณะนั้นก็เป็นการประพฤติปฏิบัติแล้ว ผมคิดอย่างนี้จะถูกต้องไหม

ส. นี่ก็เป็นชีวิตของผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานและเจริญกุศลประการอื่น ๆ ด้วย และจะเห็นได้จริง ๆ ว่า ในขณะที่กุศลจิตเกิดขึ้นนั้นย่อมรู้ว่า กำลังขจัดอกุศล ซึ่งถ้าเป็นผู้ที่เห็นแก่ตัวและไม่ได้ฟังพระธรรมเลย ก็คงไม่มีจิตเมตตา แต่เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว ขณะที่กุศลจิตเกิดจะเห็นได้ว่า ทำให้การกระทำก็ถูก วาจาก็ถูกด้วย

ผู้ฟัง ผมขอยืนยันว่า การได้มาฟังพระธรรมที่อาจารย์สุจินต์พยายามหยิบยื่น เป็นสิ่งที่ประโยชน์และสามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้ ถ้าฟังและเข้าใจ ก็สามารถเจริญกุศลได้ และในขณะเดียวกันก็สามารถขจัดหรือระงับกิเลสหรือโทสะชั่วคราวได้ แทนที่จะโกรธนาน ๆ สติในขั้นนี้คิดซึ่งยังไม่ใช่สติปัฏฐาน ก็สามารถเกิดหิริโอตตปปะ ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป และเกิดความเข้าใจว่า เป็นการสะสมการฟังธรรมและเข้าใจ ไม่ว่าจะเป็นการเจริญในชั้นทาน ศีล ภาวนา หรือเมตตา อย่างที่ผมเรียนให้ทราบ แม้กระทั่งการระงับอกุศลคือโลภะหรือโทสะก็สามารถระงับขัดเกลา เป็นการประพฤติปฏิบัติได้พอสมควร ซึ่งผมก็พอใจว่า เริ่มทำได้ทีละเล็กทีละน้อย แม้บางครั้งอาจจะหลงลืมสติไปบ้าง ผมขอยืนยันว่า ในขณะนี้ผมกำลังปฏิบัติธรรมโดยถูกต้องแล้ว

ส. ขออนุโมทนา

ผู้ฟัง ธรรมทุกบทที่ผมได้ฟังจากอาจารย์สุจินต์ คำพูดแต่ละคำพูดที่ผมฟังและเข้าใจ ผมถือว่าเป็นการเรียนปริยัติธรรมจากพระไตรปิฎก สิ่งที่ผมเข้าใจแล้ว ผมก็พยายามปฏิบัติตามทุกบททุกตอน แต่ละถ้อยคำของอาจารย์สุจินต์ผมถือว่าเป็นการเรียนทั้งปริยัติและปฏิบัติด้วย

ส. ขออนุโมทนา

ถ้าจะสรุปจดหมายของคุณพุทธสาวก คงมีประเด็นใหญ่ประเด็นเดียว คือ คุณพุทธสาวกไม่เข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นการอบรมเจริญวิปัสสนา นี่เป็นความคิดเห็นของดิฉันและท่านผู้ฟังที่นี่ เพราะฉะนั้น ถ้าคุณพุทธสาวก มีความเห็นอื่นซึ่งต่างกัน ทางที่จะเกื้อกูลกันได้ก็มี คือ สนทนาธรรมแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น ถ้าคุณพุทธสาวกมีความมั่นใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของคุณพุทธสาวก ที่ต้องการจะเกื้อกูลคนอื่นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ก็ขอเชิญให้มาแสดงความคิดเห็น เพื่อท่านผู้ฟังที่อยู่ที่นี่จะได้ซักถามได้ และสำหรับดิฉันที่ได้เรียนให้ทราบ ว่า ตามจดหมายฉบับนี้ดิฉันมีความคิดเห็นว่า คุณพุทธสาวกยังไม่เข้าใจเรื่องการเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นการเจริญมรรคมีองค์ ๘ เป็นการเจริญวิปัสสนา ถ้าคุณพุทธสาวกยังข้องใจในเรื่องนี้ ขอเชิญซักถามได้

ผู้ฟัง ข้อคิดอีกข้อหนึ่ง ย้อนกลับไปดูสมัยพุทธกาล ตลอดเวลา ๔๕ ปี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบรรยายธรรมตลอดไม่ว่าจะเสด็จไปที่ไหน ไม่ได้จับใครมาอยู่สำนัก อาจารย์บรรยายที่นั่นหรือที่วัดมหาธาตุฯ มาก่อน ก็หยิบยกแนวที่พระพุทธเจ้า ทรงแสดงมาบรรยายอย่างนี้เหมือนกัน พระพุทธเจ้าสอนอย่างไร อาจารย์ก็พยายาม สอนอย่างนั้น แต่อาจจะไม่ละเอียดเท่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

และที่เขาคิดว่า อาจารย์ไม่ได้สอนปฏิบัติ เพราะอาจารย์ไม่เคยคิดจะตั้งสำนัก อาจารย์ไม่เคยมีสำนักเลย ซึ่งความจริงไม่ต้องมีสำนัก ทำให้เขาเข้าใจว่า อาจารย์ มาขึ้นบรรยายอย่างนี้ ไม่มีการปฏิบัติ การปฏิบัติต้องเข้าสำนัก นี่คือการเข้าใจผิด ของเขา

ส. ขอให้คุณพุทธสาวกได้รับฟัง ถ้ายังมีความเห็นอย่างอื่น ก็ขอเชิญ

๑๗๐๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๐

การประพฤติปฏิบัติตามธรรมที่จะขัดเกลากิเลส โดยเป็นผู้ที่เจริญกุศลและ
อบรมเจริญสติปัฏฐานในชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องที่จะละเอียดซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรง
พระมหากรุณาแสดงไว้มากจริง ๆ เช่น ข้อความตอนหนึ่งใน **ปรมัตถโชติกา
อรรถกถา ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ อรรถกถาเมตตสูตร พรรณนาคาถาที่ ๑**
มีข้อความว่า

ชื่อว่าตรง (อุชฺ) เพราะทำด้วยความไม่อวดดี ชื่อว่าตรงดี (สุหฺ) เพราะไม่มี
มายา หรือว่า ชื่อว่าตรง เพราะละความคดทางกายและวาจา ชื่อว่าตรงดี
เพราะละความคดทางใจ

ละเอียดใหม่ มีตรงหลายอย่าง คือ ตรง เพราะทำด้วยความไม่อวดดี
เหตุเป็นอย่างไร ผลเป็นอย่างไร ไม่มีความคิดว่า ความเห็นที่ผิดเป็นความเห็นที่ถูก
หรือ ชื่อว่าตรงดี เพราะไม่มีมายา หรือว่า ชื่อว่าตรง เพราะละความคดทางกาย
และวาจา และ ชื่อว่าตรงดี เพราะละความคดทางใจ

คตินี้มีตั้งแต่ทางกายคด วาจาก็คด และยังถึงใจที่คด

วาทะที่คด ถ้าไม่สังเกตจะไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นทุจริต เพราะว่าคตินิด ๆ ยังไม่ตรง
เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะขัดเกลากิเลสจริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด ต้อง ชื่อว่าตรงดี
เพราะละความคดทางใจ แม้แต่ใจที่จะคดโกงไม่ตรงต่อเหตุต่อผลก็ต้องละ มิฉะนั้น
พระธรรมจะไม่เกื้อกูล จะไม่มีประโยชน์เลย

ข้อความต่อไปมีว่า

หรือชื่อว่าตรง เพราะไม่อวดคุณที่ไม่มีจริง ชื่อว่าตรงดี เพราะอดกลั้นต่อลาภ
ที่เกิดเพราะคุณที่ไม่มีจริง

เวลาที่ต้องการให้คนอื่นเห็นว่ามีสิ่งที่พิเศษ ก็ขอให้คิดลึกลงไปถึงกิเลสขณะนั้น ว่า ไม่อดกลั้นต่อลาภที่เกิดเพราะคุณที่ไม่จริง

ไม่ได้มีคุณอย่างนั้นเลย แต่ทำไมต้องคิดหรือแสดงให้คนอื่นเข้าใจว่ามีคุณอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นไม่ใช่ผู้ตรง ถ้าเป็นผู้ที่เชื่อว่าตรงดี เพราะอดกลั้นต่อลาภที่เกิดเพราะคุณที่ไม่จริง

พึงเชื่อว่าเป็นผู้ตรงและตรงดี

กว่าจะเชื่อว่ารู้จักตัวเองตามความเป็นจริง และสติระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดดับอย่างรวดเร็วโดยไม่บิดเบือน อกุศลขั้นไหนเกิดสติสามารถที่จะระลึกได้ว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละอย่าง ซึ่งเกิดและดับไปอย่างรวดเร็ว

ข้อความต่อไปมีว่า

ภิกษุมิใช่พึงเป็นผู้ตรงและตรงดีอย่างเดียว ที่แท้พึงเป็นผู้ว่าง่ายอีกด้วย กับบุคคลใดถูกท่านว่ากล่าว ว่า ท่านไม่ควรทำข้อนี้ ก็พูดว่า ท่านเห็นอะไร ท่านได้ยินอย่างไร ท่านเป็นอะไรกับเราถึงพูด เป็นอุปัชฌาย์ อาจารย์ เพื่อนเห็นเพื่อนคบหรือหรือเบียดเบียนผู้นั้นด้วยความนิ่งเสีย หรือยอมรับแล้วไม่ทำอย่างนั้น ผู้นั้นชื่อว่ายังอยู่ไกลการบรรลุลุคณวิเศษ

ส่วนผู้ใดถูกท่านโอวาท ก็กล่าวว่า ดีละ ท่านขอรับ ท่านพูดดี ขึ้นชื่อว่าโทษของตนเป็นของเห็นได้ยาก ท่านเห็นกระผมเป็นอย่างนี้ โปรดอาศัยความเอ็นดู ว่ากล่าวอีกเถิด กระผมไม่ได้รับโอวาทจากสำนักท่านเสียนาน และปฏิบัติตามที่ท่านสอน ผู้นั้นชื่อว่าอยู่ไม่ไกลการบรรลุลุคณวิเศษ เพราะฉะนั้น บุคคลรับคำของผู้อื่นแล้วกระทำอย่างนี้ พึงเชื่อว่าเป็นผู้ว่าง่าย

ขอให้ดูความละเอียดของพระธรรมที่แสดงว่า คนที่ว่ายาก เวลาที่คนอื่นกล่าวโทษหรือชี้โทษของตนเองให้เห็นก็พูดว่า ท่านเห็นอะไร ท่านได้ยินอย่างไร ท่านเป็นอะไรกับเราถึงพูด เป็นอุปัชฌาย์ อาจารย์ เพื่อนเห็นเพื่อนคบหรือ

แสดงให้เห็นว่า เพื่อนมีตั้งแต่เพื่อนเห็นกับเพื่อนคบ ท่านที่มาฟังธรรมที่นี่ มีเพื่อนเห็นหลายคนใหม่ และมีเพื่อนคบก็คน เพราะฉะนั้น เวลาที่จะเกี่ยวคู่กัน ถ้าเป็นคนว่ายากก็ไม่ยอมฟัง และยังกล่าวด้วยว่า เป็นเพื่อนเห็นเพื่อนคบหรือ และยังเบียดเบียนผู้ที่อนุเคราะห์ด้วยการนั่งเสีย หรือยอมรับแต่ไม่ทำอย่างนั้น รับผิดชอบแต่ไม่ยอมทำตาม ผู้นั้นชื่อว่ายังอยู่ไกลการบรรลุคุณวิเศษ

ข้อความต่อไปแสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่เรื่องว่าง่ายเท่านั้น ยังไม่พอ การที่จะเป็นคนที่เหลืออีก ๗ ชาติ และกิเลสที่มีสะสมมาในอดีตอนันตชาติแม้ในชาตินี้จะเอาไปทิ้งไว้ที่ไหน ขอให้คิดดูตามความเป็นจริง ถ้าไม่อบรมเจริญกุศลทุกประการจริง ๆ ซึ่งข้อความต่อไปแสดงว่า ไม่ใช่เป็นแต่เพียงผู้ที่ว่าง่ายอย่างเดียว ควรเป็นผู้ที่อ่อนโยนด้วย

ข้อความมีว่า

อนึ่ง เป็นผู้ว่าง่ายอย่างใด ก็พึงเป็นผู้อ่อนโยนอย่างนั้น

ต้องเข้าใจความหมายของคำว่าอ่อนโยนด้วย

บทว่า มุทุ ความว่า ภิกษุถูกพวกคฤหัสถ์ใช้ในการเป็นทูตไปรับส่งข่าวเป็นต้น ก็ไม่ทำความอ่อนแอในกิจนั้น เป็นผู้แข็งแกร่งเสีย พึงเป็นผู้อ่อนโยนในวัตรปฏิบัติ และพรหมจรรย์ทั้งสิ้น ทนต่อการไม่ต้องรับใช้ในกิจนั้น เหมือนทองที่ช่างตกแต่งด้วยดี

อีกอย่างหนึ่ง บทว่า มุทุ ได้แก่ เป็นผู้ไม่มีหน้าสยั คือ เป็นผู้มีหน้าเบิกบาน เจริญแต่คำที่ให้เกิดสุข ต้อนรับแขก พึงเป็นเหมือนผู้ลงสู่ท่าน้ำที่ดีโดยสะดวก มิใช่แต่เป็นผู้อ่อนโยนอย่างเดียว พึงเป็นผู้ไม่มีอติมานะดูหมิ่นเขาด้วย ไม่พึงดูหมิ่นผู้อื่นด้วยวัตถุแห่งการดูหมิ่น มีชาติและโคตรเป็นต้น พึงมีใจเสมอด้วยเด็กจันทาลอยู่ เหมือนท่านพระสารีบุตรเถระฉะนั้น

พร้อมที่จะเหลืออีก ๗ ชาติใหม่ ต้องตรงตามความเป็นจริง ชัดเกลากิเลส พร้อมทั้งเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน อย่าคิดว่าไปนั่งและจะประจักษ์การเกิดดับ โดยที่กิเลสซึ่งมีมากมายและละเอียดในวันหนึ่ง ๆ ก็ไม่เคยระลึกรู้ตามความเป็นจริงเลย ขณะนี้ตัตรมฺหิสมัตตตาก็เพิ่งจะมาถึงอุทฺทพฺพญาณเท่านั้น แต่ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องรีบด่วน ต้องเป็นเรื่องเข้าใจถึงเหตุและผลจริงๆ

ถ้ากล่าวถึงอย่างสั้น ๆ จะไม่ได้ประโยชน์อะไร เพราะว่าไม่มีพื้นฐานที่จะทำให้สามารถประจักษ์แจ้งการเกิดดับของสภาพธรรมได้ ถ้ายังเป็นผู้ที่หนาแน่นด้วยกิเลส และไม่มีเหตุปัจจัยที่จะให้สติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ตามความเป็นจริง วิปัสสนาญาณต่อไปก็ยังไม่ถึงขั้นเบื่อหน่าย ยังอีกไกล ไม่ใช่เพียงแค่การประจักษ์ การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้นก็สามารถที่จะหน่ายคลายการที่เคยยึดติดข้องในนามธรรมและรูปธรรมได้

ถ. จากคราวที่แล้วที่อาจารย์ตอบจดหมายของพุทธสาวกเกี่ยวกับเรื่องปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน ดิฉันเพิ่งมาเรียนเรื่องปฏิบัติธรรม ยังไม่เข้าใจลึกซึ้งเท่าที่ฟังดูเหมือนอาจารย์ปฏิเสธสมถกัมมัฏฐานซะใหม่ เท่าที่ได้ยินมาการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานเป็นการฝึกให้จิตมีสมาธิและมีสติ เมื่อมีสติ ปัญญาจะต้องเกิด ถ้าเราไม่รู้ปริยัติเลย แต่มีสติกล้าแข็งแล้ว ปัญญาจะเกิดได้หรือไม่ มีพระภิกษุท่านหนึ่งเรียนถามอาจารย์เกี่ยวกับการปฏิบัติว่า ปฏิบัติแล้วเกิดนิมิตต่าง ๆ แต่เท่าที่ฟังอาจารย์ไม่ยอมรับสิ่งเหล่านั้นเลย

ส. นิมิตที่ว่ามันคืออะไร มีตัวอย่างไหม

ถ. จำไม่ค่อยได้แล้ว

ส. ก่อนอื่นต้องทราบว่า สมถภาวนาคืออะไร ก่อนที่จะทราบว่า ผิดหรือถูก ควรที่จะสนับสนุนส่งเสริมหรือไม่ ถ้ายังไม่เข้าใจเรื่องสมถภาวนาเพียงแต่ได้ยินชื่อและมีคนบอกว่า ท่านผู้นั้นผู้นี้กำลังปฏิบัติสมถภาวนา เราจะทราบได้อย่างไรว่านั่นเป็นการปฏิบัติสมถภาวนาจริง ๆ หรือเปล่า ถ้าบุคคลนั้นไม่เข้าใจอะไรเลย

การที่จะวินิจฉัยสิ่งหนึ่งสิ่งใด ควรที่จะได้ศึกษาสิ่งนั้นก่อน เช่น สมถะ หมายถึงความสงบจากกิเลสอกุศล เพราะฉะนั้น ต้องดีแน่ ใช่ไหม สมถะ คือ ขณะที่ เป็นกุศลจิต แต่กุศลจิตที่เป็นไปในทาน หรือในศีล หรือชั่วครั้งชั่วคราวในชีวิตประจำวัน เล็กน้อยมากจนกระทั่งแม้ขณะที่ให้ทานก็ไม่ได้สังเกตว่า จิตที่เป็นกุศล ต่างกับจิตขณะที่เป็นอกุศลอย่างไร เพราะว่าบางทีขณะที่กำลังกระทำทานกุศล ก็มีอกุศลจิตเกิดแทรกอย่างรวดเร็ว ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะจริง ๆ จึงสามารถรู้ได้ว่า จิตขณะไหนเป็นอกุศลประเภทไหนเกิดขึ้น และจิตขณะไหนเป็นกุศล นี่เป็นการอบรม เจริญสมถภาวนา คือ ให้กุศลจิตที่สงบจากอกุศลตั้งมั่นคง จึงสงบขึ้น ๆ

ถ้าไม่เข้าใจลักษณะของจิตและไม่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ในขณะนั้น เมื่อไม่ใช่ปัญญา เจริญสมถภาวนาไม่ได้ ต้องเข้าใจด้วยว่า ถ้าเป็นสมถภาวนาจริง ๆ เป็นกุศลที่สูงกว่าขั้นทาน ขั้นศีล แต่แม้กระทั่งนั้นก็ดับกิเลสไม่ได้เป็นสมุจเฉท ซึ่งการที่ สติสัมปชัญญะจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และศึกษาในลักษณะ ที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ขณะนั้นจะเป็นกุศลที่ทำให้สามารถดับกิเลสได้ เป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น แล้วแต่ว่าจะเห็นประโยชน์ของการเจริญกุศลขั้นไหน ซึ่ง ที่จริงแล้วควรเจริญกุศลทุกประการทั้งทาน ทั้งศีล ทั้งความสงบของจิตควบคู่กับการ เจริญสติปัฏฐานด้วย แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องไปเจริญสมถภาวนาจนกระทั่งได้ฌาน ซึ่งยากมากที่จะบรรลุถึงได้ และในระหว่างนั้นก็ไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐานซึ่งจะทำให้ สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ก่อนอื่นใครก็ตามที่บอกว่า กำลังปฏิบัติ ถ้าใช้คำว่า สมถะ ก็ควรที่จะถามว่า สมถะคืออะไร ถ้าบุคคลนั้นที่กำลังปฏิบัติอยู่ไม่สามารถตอบได้อย่างถูกต้อง เขาก็ ไม่ได้กำลังปฏิบัติสมถภาวนา และอย่างนั้นจะส่งเสริมไหม เพราะว่าสมาธิ มี ๒ อย่าง คือ มิจจาสมาธิกับสัมมาสมาธิ มรรคมีองค์ ๘ ก็มี ๒ อย่าง คือ มิจจามรรคกับสัมมามรรค เพราะฉะนั้น จะสนับสนุนหรือส่งเสริมมรรคประเภทไหน

ก็ต้องเป็นสัมมามรรคที่ประกอบด้วยปัญญา แต่ถ้าไม่ประกอบด้วยปัญญา ขณะนั้นก็เป็นอกุศล ไม่ควรที่จะส่งเสริมอกุศล

ผู้ฟัง ดิฉันชอบเจริญกุศล ตั้งแต่ดิฉันอายุ ๑๔ ดิฉันไปปฏิบัติสมณะ และก็เบื่อ คือ เขาบอกว่าจะเห็นนิมิตต่าง ๆ ดิฉันก็ไม่เห็น หลับตาไปก็อยู่เฉย ๆ เบื่อก็เลิก และปฏิบัติอีก จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๐ คือนวันหนึ่งดิฉันมีทุกข์มาก เปิดวิทยุก็ได้ยินเสียงอาจารย์ ฟังไปฟังมา คือ อยากจะรู้วิปัสสนาคืออะไร ฟังผู้ใหญ่ว่าพูดกัน สมณะวิปัสสนา แต่ไปที่ไร้เจอสมณะ ไม่รู้จักวิปัสสนาคืออะไร เราไม่ได้เรียนอะไร จบ ป.๔ เมื่อฟังอาจารย์ รู้สึกว่าถูกกับใจของเรา เช่น บางครั้งเราไม่ได้ไปวัด ศีลเราต่างพร้อย เราไปเจอของแล้วอยากได้ เกิดสะดุ้งขึ้นมาในใจว่า เราผิดศีลอทินนาทานเสียแล้ว คือว่าเจริญวิปัสสนาแล้วมีความรู้ รู้โดยธรรมชาติของมันเองว่าตัวเราทำอะไร เหมือนเรามีบ้านอยู่หนึ่งหลัง เราต้องกวาดบ้านให้สะอาดทุกซอกทุกมุม อย่างสมณะ หลับตาทวนา ลมเข้า ลมออก ลมสั้น ลมยาว และพุทโธ ดิฉันก็เจริญ ก็ไม่เห็นมีอะไร มาปฏิบัติอย่างอาจารย์ คือ เราทำอะไรชีวิตประจำวันเรา รู้ บางครั้งเราคิดว่า ตัวเราดีแล้ว แต่ความจริงไม่ดี เราอายุปุนนี้แล้ว แก่แล้ว ปากเราว่าคนนี้ดี แต่ในใจของเราไม่ดี ตรงหรือไม่ตรง ตรงมาก ตรงน้อย อย่างที่อาจารย์ว่า คือ เป็นชีวิตประจำวัน

ดิฉันปฏิบัติแล้วรู้สึกมีความรัก มีความชอบ อะไรจะมา อะไรจะไป เรารู้ อย่างเราไปเจริญสมณะ เราไม่รู้อะไรเลย อย่างที่คุณเมื่อกี้ว่า ลุย ดิฉันก็ลุยมาแล้ว ลุยกับหมูเอยะ ๆ ไม่ดี เราต้องลุยคนเดียวจะได้กุศลมาก ๆ และเราต้องกินเจ ๑๐ กว่าวัน ไม่ได้ทำอะไร ได้แต่โทสะกลับมา ไปที่เขา มีพระอยู่รูปหนึ่ง และมีพระไปจากกรุงเทพไปจำพรรษา มีแม่ชี ๒ คน คนหนึ่งสาว อีกคนแก่ เราไปถึงก็ตั้งใจว่าจะทำสมณะ เมื่อไปถึงพระท่านใช้ให้ตายหญ้า โทสะก็เกิด ไม่ได้บุญ เงินก็เสีย นี่เรื่องจริง ดิฉันไม่รู้อะไร แต่ดิฉันมาเรียนกับอาจารย์ พ.ศ. ๒๐ ดิฉันรู้อะไรขึ้นมาหลาย ๆ อย่าง เราใจเขาเราเรารู้ บางทีปากเราพูดดี แต่ใจไม่ตรงเสียแล้ว เราก็คิดว่า บุญชะตาดีนี้ที่เกิดมาพบอาจารย์

คุณพุทธสาวก คุณลองไปฟัง และลองสังเกตจิตของคุณ จะรู้ตัวว่า เราไม่ได้สักอย่างเดียว

วันหนึ่งดิฉันไปถือศีล โรงพักก็อยู่ใกล้ ๆ ปากซอยที่ดิฉันถือศีล เขาเก็บเอารถที่ชนกันมากองไว้ วันหนึ่งไม่ได้รับศีล ผ่านมาเห็นยางรถจักรยานอยู่ ๑ เส้น เกิดอยากได้ แต่สติเกิดรู้ว่าอย่างนี้อทินนาทาน ก็นึกถึงเรื่องพระเทมียที่ว่า มีทรัพย์สมบัติมากมาย ท่านก็ทิ้งหมด เรารู้ คือ จิตของเราปฏิวัติขึ้นมา ดิฉันจึงขอบคำว่าวิปัสสนา และสมความตั้งใจที่ดิฉันค้นหามาตั้งแต่อายุ ๑๔ เมื่อมาฟังอาจารย์ เดี่ยวนี้สุขก็รู้ ทุกข์ก็รู้ อะไรมากกระทบเรารู้ แต่ก่อนดิฉันคิดจะฆ่าตัวตาย ที่นี้เรารู้แล้วว่า จะคิดทั้งวันไม่ได้ เรื่องฆ่าตัวตาย เดี่ยวก็มีสิ่งอื่นเข้ามา ดิฉันจึงคิดว่า วิปัสสนาเป็นเบื้องต้น เราจะไปทำกัมมัฏฐาน บุญของเรายังไม่ถึง คือ บ้านของเรายังไม่สะอาด เราจะไปทำอย่างนั้นได้อย่างไร ทุกซอกทุกมุมมีแต่ขยะทั้งนั้นเลย

๑๗๐๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๐

ถ. ถ้าเรามีอุปนิสัย อย่างชาตินี้เข้าใจ ชาติหน้ายังจะเข้าใจไหม

ส. แล้วแต่ที่เราจะปฏิสนธิด้วยจิตประเภทอะไร ก็ต้องสะสมสืบต่อไป

ทุกภพ ทุกชาติ

ถ. สิ่งที่เราภาวนาทา สมมติเรามองเห็นผู้หญิง เราไม่ได้คิดว่าเป็นผู้หญิง แต่เราเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาและเราก็ระลึกว่าสิ่งนั้นคือลักษณะรู้ ไซ้ไหม แต่ที่เป็นผู้หญิงผู้ชาย คือ เป็นสิ่งที่เรียกชื่อต่างหาก ไซ้หรือเปล่า

ส. แม้ไม่เรียก รู้ไหม ก็รู้ได้ เพราะฉะนั้น หลังจากที่เราเห็นแล้วเป็นสภาพที่จำรูปร่างสัญญาณ คตินึกถึงสิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ. เร็วมาก เราจับช่วงนั้นไม่ได้เลยว่า เรารู้ตอนไหน

ส. การอบรมเจริญปัญญาไม่ใช่ให้จับ แต่หมายความว่า อบรม คือ ค่อย ๆ ระลึกได้ตามที่ได้ฟังว่า สิ่งที่เราปรากฏทางตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ผู้หญิง ไม่ใช่ผู้ชาย แต่เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งสามารถปรากฏทางตาได้เท่านั้น คือ ฟังอย่างนี้แล้วก็เกิดระลึกพร้อมสติที่จะพิจารณา

ถ. สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา คือเป็นลักษณะรู้ชนิดหนึ่งได้ไหม

ส. จะระลึกแค่ไหน อย่างไร ไม่ใช่จะมีใครบอกว่า ต้องแค่นั้น หรือแค่นี้ แต่ให้เข้าใจว่า สภาพธรรมที่ปรากฏทางตาจริง ๆ เป็นอย่างนี้ และยังไม่เคยรู้ว่า เป็นเพียงเท่านั้นเอง เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ. สักกับลักษณะที่รู้ดี แต่ที่เราถือว่าเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย นั่นก็เป็นนามธรรม อีกชนิดหนึ่งไม่ใช่หรือ

ส. สภาพรู้

ถ. เราต้องระลึกหรือเปล่าว่า สภาพรู้นั้นเป็นลักษณะรู้ชนิดหนึ่ง

ส. จะต้องรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแยกขาดจากกันว่า นามธรรมไม่ใช่รูปธรรม จนกว่าจะดับความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้

ถ. อย่างนี้ก็ต้องระลึกทุกอย่าง

ส. ทุกอย่าง จะเว้นอะไร ยาก แต่ปรากฏหรือเปล่า ทางตาปรากฏไหม

ถ. แต่ถ้าจะระลึกว่า คนนี้เป็นผู้หญิง อยากจะรู้ว่าตอนไหนเป็นผู้หญิง ระลึกรู้ว่าเป็นผู้หญิงมีอยู่ช่วงหนึ่ง แต่จับไม่ได้ว่าช่วงไหนที่เรา

ส. นี่เป็นผู้หญิงหรือเปล่า ไม่ต้องบอกว่าเป็นอะไร ใช่ไหม ในใจก็รู้ว่าไม่ใช่ และเวลาเห็นรูปร่างสัณฐานอีกอย่างหนึ่งก็รู้ว่าเป็นผู้หญิง แม้จะไม่ได้นึกถึงคำว่าผู้หญิงก็ตามแต่ เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ปริมาณธรรมมีอายุที่สั้นเหลือเกิน สั้นมาก เพียงปรากฏแล้วดับ แต่จิตที่คิดนึกถึงเรื่องนั้น คิดมาก คิดยาว คิดนาน และจดจำไว้ ทำให้ไม่รู้จริง ๆ ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นเพียงลักษณะสภาพธรรมอย่างหนึ่งจริง ๆ

ถ. รู้เพียงว่าสีกับสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นนามธรรม ใช่ไหม

ส. สีไม่ใช่นามธรรม ไม่ใช่ให้คิดเป็นคำ ศึกษาให้รู้ลักษณะของสภาพรู้ว่าเป็นอาการรู้ เป็นธาตุรู้ ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ถ. อย่างเรารู้ว่าเป็นสุนัข เรารู้ช่วงไหน งบ

ส. รู้ว่าเป็นผู้หญิงเมื่อไร รู้ว่าเป็นผู้ชายเมื่อไร รู้ว่าเป็นวัตถุสิ่งของเมื่อไร รู้ว่าเป็นสุนัขเมื่อไร ใช่ไหม หลังจากได้เห็นแล้ว

ถ. เราะลึกรู้ลักษณะที่เป็นนามธรรม คือ ในลักษณะที่รู้ว่าเป็นสิ่งไหน ๆ แล้ว ใช่หรือเปล่า

ส. เห็น ใช่ไหม มีสิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้าไม่คิดไม่นึกจะรู้ไหมว่า สิ่งนั้นเป็นอะไร มีหนังสือแต่ไม่อ่าน จะเข้าใจไหมว่าหนังสือนั้นพูดถึงเรื่องอะไร

หลังจากที่เห็นแล้วก็คิดนึก เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า อยู่ในโลกของความ
คิดนึกมากเหลือเกิน

ถ. นึกคิดก็นิดเดียว เราจะระลึกรู้ทันหรือ

สุ. คิดทีละคำสืบทอดกันเป็นเรื่องยาว ทั้ง ๆ ที่จริง ๆ แล้วมีภวังคจิตคั่นอยู่
ทุกวาระของการคิดคำหนึ่ง ๆ แต่การเกิดดับสลับกันของจิตรวดเร็วมากทำให้ไม่ปรากฏ
ว่า ในขณะที่มีภวังคจิตคั่นอยู่

ถ. เรื่องที่หนูถามอาจารย์ อาจารย์ตอบไม่ได้หรือว่าเป็นสังฆทานหรือเปล่า

สุ. ทำไมจึงอยากให้เป็นสังฆทาน อยากได้ผลเท่านั้นเองใช่ไหม อยาก
ได้ผลมาก ๆ แต่ก็ถวายเป็นแล้ว ใช่ไหม

ถ. ก็มุ่งถวายต่อสงฆ์ ที่วัดก็มีลูกศิษย์วัดคอยถวายให้ อยากจะรู้ว่า
เป็นหรือเปล่า

สุ. จะเป็นอย่างไรก็ตามแต่ ท่านได้กระทำแล้ว และมุ่งตรงถวายแก่ผู้ที่เรา
นอบน้อมเคารพอย่างยิ่ง โดยบุคคลท่านนั้นจะเป็นใครก็ไม่กังวลถึง ขณะนั้นก็
เป็นสังฆทาน เพราะท่านนอบน้อมถวายต่อผู้ที่บริสุทธิเป็นพระอริยเจ้า แม้ว่าบุคคลผู้รับจะ
ไม่ใช่ แต่อย่างไรก็ตามท่านชื่อว่ากระทำแล้ว ใช่ไหม จะเปลี่ยนท่านให้ไม่เป็นท่าน
ได้ไหม ในเมื่อให้ไปแล้ว

จุดประสงค์ในใจอยากจะเป็นสังฆทานเหลือเกิน ใช่หรือเปล่า ถ้ามจริง ๆ
เพราะว่าอานิสงส์มาก ใช่ไหม

ตอนนี้อานิสงส์จะน้อยลง เพราะว่าอยากได้ผล ตอนที่อยากได้ผลอานิสงส์ก็
ต้องน้อยลงแล้ว พอใจเพราะรู้แน่ว่าจะได้ผลมาก แต่ขณะที่อยากได้ผลมาก ขณะนั้น
โลภะก็เข้ามาแทรก

ก่อนที่อุทัยพยุภูณจะเกิด ขอให้ทราบว่า ปัญญาต้องอบรมเจริญมาก
แค่ไหนจึงจะประจักษ์ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะที่เกิดขึ้นและดับไปของปัจจุบันธรรม
ซึ่งก่อนนั้นไม่เคยคิดว่าจะเป็นไปได้ เช่น ในขณะนี้ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา

ที่เห็น เกิดขึ้นและดับไป และสภาพธรรมแต่ละอย่างก็เกิดขึ้นและดับไป ไม่เคยคิดว่าจะเป็นไปได้ และจะเป็นไปไม่ได้ถ้าไม่ใช่อุท্থัพพญาณ

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค ข้อ ๑๐๓ มหาวรรค ญาณกถา มีข้อความว่า

ปัญญาในการพิจารณาเห็นความแปรปรวนแห่งธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจุบัน เป็นอุท্থัพพยานุปัตสนาญาณอย่างไร ฯ

รูปที่เกิดแล้วเป็นปัจจุบัน ชาติแห่งรูปที่เกิดแล้วนั้นมีความเกิดเป็นลักษณะ ความเสื่อมมีความแปรปรวนเป็นลักษณะ ปัญญาที่พิจารณาเห็นดังนี้ เป็นอุท্থัพพยานุปัตสนาญาณ เวทนาเกิดแล้ว สัญญาเกิดแล้ว สังขารเกิดแล้ว วิญญาณเกิดแล้ว จักขุเกิดแล้ว ฯลฯ ภพเกิดแล้วเป็นปัจจุบัน ชาติแห่งภพที่เกิดแล้วนั้นมีความเกิดเป็นลักษณะ ความเสื่อมมีความแปรปรวนเป็นลักษณะ ปัญญาที่พิจารณาเห็นดังนี้ เป็นอุท্থัพพยานุปัตสนาญาณ ฯ

ต้องเห็นสภาพธรรมที่กำลังเป็นปัจจุบันชัดเจนจริง ๆ เพียงอย่างเดียวที่เกิด และกดับ ถ้าทุกคนจะลืมหากความเป็นตัวตนและไม่มีอะไรปรากฏ แต่มีสติสัมปชัญญะในขณะนั้น และมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น สิ่งนั้นดับไป มีชาติ มีการเกิด เกิดขึ้นแล้ว และสิ่งที่ปรากฏเป็นปัจจุบันนั้นดับด้วยสติสัมปชัญญะที่ประจักษ์แจ้ง ในลักษณะของสภาพธรรมที่แยกขาดจากกัน ขณะนั้นก็เป็นการประจักษ์ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาของสภาพธรรม

แต่ให้เห็นว่า กว่าปัญญาจะเจริญอบรมถึงขั้นนั้นได้ ปัญญาต้องพิจารณา รู้ลักษณะของสภาพนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏตามปกติในชีวิตประจำวัน มากมายสักแค่ไหน ไม่ใช่เพียงอย่างบางท่าน ซึ่งท่านไปสู่สำนักและเข้าใจว่าเป็นนามรูปปริเฉทญาณแล้ว เป็นปัจจุยปริคคญาณแล้ว เป็นสัมมสนญาณแล้ว เป็นอุท্থัพพญาณแล้ว โดยไม่รู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติ

เพราะฉะนั้น ขอกล่าวถึงข้อความใน **ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มหารรค ญาณกถา** ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงปัญญาต่าง ๆ ไว้ ซึ่งปัญญาทั้งหมดนั้น ไม่พ้นไปจากการเจริญสติปัฏฐาน

ข้อ ๑๖๐

วัตถุนานัตตญาณ คือ การพิจารณาภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จะพ้นไปจากสติปัฏฐานไม่ได้เลย เพราะว่าทุกคนมีใจ ขณะนี้ใจกำลังรู้อะไร สติปัฏฐานจะต้องระลึกถึงที่กำลังปรากฏในขณะนี้ นั่นชื่อว่าพิจารณาธรรมภายใน

ข้อ ๑๖๑

โคจรนานัตตญาณ คือ การพิจารณาธรรมภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

แสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่พิจารณา ปัญญาเจริญไม่ได้ ที่จะประจักษ์การเกิดขึ้น และดับไปของนามธรรมและรูปธรรมนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย เพราะฉะนั้น ใครจะรู้ชื่อของญาณหรือไม่รู้ชื่อของญาณก็ตาม แต่ปัญญาที่ได้อบรมแล้ว ถ้าเป็นการพิจารณาสภาพธรรมภายในก็เป็นวัตถุนานัตตญาณ ถ้าเป็นการพิจารณาธรรมภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ัมมมารมณ ก็เป็นโคจรนานัตตญาณ

ข้อ ๑๖๒

จริยานานัตตญาณ ได้แก่ วิญญูญาณจริยา อัญญาญาณจริยา ญาณจริยา

นี้เป็นปัญญาทั้งหมด เป็นปัญญามากมายกว่าจะถึงการรู้แจ้งอริยสัจจธรรม โดยต้องผ่านวิปัสสนาญาณตามลำดับขั้น และเริ่มเป็นพลวิปัสสนาตั้งแต่ อุกุศลพหุญาณ ซึ่งจะต้องพิจารณา **วิญญูญาณจริยา** คือ พิจารณาจิตที่เห็น จิตที่ได้ยิน จิตที่ได้กลิ่น จิตที่ลิ้มรส จิตที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ซึ่งขณะนั้นยังไม่ประกอบด้วย อกุศลธรรม ขณะนี้เอง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และพิจารณาจิตขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

อัญญาญาณจริยา คือ พิจารณาจิตที่เป็นอกุศลในขณะที่ไม่ประกอบด้วย อกุศลธรรม และเป็นไปกับความไม่รู้

ญาณจริยา คือ ขณะที่ไม่มียอกุศลธรรม และเกิดร่วมกับปัญญา รวมถึงโลกุตตรจิต ๘

มากใหม่ปัญญา แต่ละขณะ ๆ ที่สะสมอบรมไป

นอกจากนั้นยังมี ภูมินานัตตญาณ คือ ปัญญาที่รู้ภูมิ ๔

ท่านผู้ฟังที่อบรมเจริญสติปัฏฐานที่ไม่ได้ฉานจิต จะรู้เพียงภูมิเดียว คือ กามาวจรภูมิ แต่ถ้าเป็นผู้ที่เคยได้ฉานจิตที่เป็นรูปฉาน อรูปฉาน ปัญญาจะต้องพิจารณาภูมินานัตตญาณ คือ ปัญญาที่รู้ความต่างกันของภูมิของจิต ซึ่งรวมทั้งโลกุตตรภูมิด้วย จึงเป็นปัญญาที่รู้ภูมิ ๔

ข้อ ๑๗๖ ได้แสดงภูมิ ๔ อีกประการหนึ่ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิวิบาท ๔ ฉาน ๔ อรูปาวจรสมาบัติ ๔ ปฏิสัมภิทา ๔ ปฏิปทา ๔ สังคหวัตถุ ๔ จักร ๔ คือ สภาพธรรมทั้งหมดในชีวิตประจำวัน แล้วแต่ว่าจะเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด ในขณะที่กำลังปรากฏนั้น

ภูมิเหล่านี้ชื่อว่าญาณ เพราะอรรถว่ารู้ธรรมนั้น ชื่อว่าปัญญา เพราะอรรถว่ารู้ชัด เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในการกำหนดธรรม ๔ เป็นภูมินานัตตญาณ ฯ

เพราะฉะนั้น อย่าเข้าใจผิดว่า ไม่รู้อะไรเลยก็จะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม หรือไตรลักษณ์ แต่เมื่อใดที่รู้มาก รู้ละเอียด รู้จริง ๆ รู้ทั่วประกอบด้วยปัญญาเหล่านี้ จึงจะสามารถประจักษ์แจ้งไตรลักษณ์ได้

นอกจากนั้น ข้อ ๑๗๗ มีข้อความว่า

ปัญญาในการกำหนดธรรม ๘ เป็นธรรมนานัตตญาณอย่างไร พระโยคาวจรย่อมกำหนดธรรมทั้งหลายอย่างไร ย่อมกำหนดกามาวจรธรรมเป็นฝ่ายกุศล เป็นฝ่ายอกุศล เป็นฝ่ายอัปยาคตะ ย่อมกำหนดรูปาวจรธรรมเป็นฝ่ายกุศล เป็นฝ่ายอัปยาคตะ ย่อมกำหนดอรูปาวจรธรรมเป็นฝ่ายกุศล เป็นฝ่ายอัปยาคตะ ย่อมกำหนดโลกุตตรธรรมเป็นฝ่ายกุศล เป็นฝ่ายอัปยาคตะ

ถ้าใครเคยทำมานได้ถึงรูปาวจรปัญจฌาน เวลาที่จะเจริญสติปัฏฐาน สติปัฏฐานต้องระลึกถึงความต่างกันของธรรมที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร และถ้าเป็นผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคลแล้ว ก็พิจารณาลักษณะของ สภาพธรรมที่เป็นโลกุตตรธรรมด้วย

นอกจากนั้น ข้อ ๑๘๓ มีข้อความว่า

ธรรมมีโยนิโสมนสิการเป็นเบื้องต้น ๙ ประการ

คราวก่อนได้กล่าวถึงธรรมมีความปราโมทย์เป็นเบื้องต้น ๙ ประการ แต่ ข้อความใน ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มหาวรรค ญาณกถา ได้แสดงธรรม มีโยนิโสมนสิการเป็นเบื้องต้น ๙ ประการ

ทุกท่านที่อยากจะโยนิโสมนสิการ เพราะเพียงได้ฟังชื่อก็คิดว่าจะทำได้ ขอให้บอกเถิดว่า โยนิโสมนสิการเป็นอย่างไร แต่ไม่ใช่อย่างนั้นเลย แม้แต่มนสิการ ที่เป็นโยนิโส ก็เพราะขณะนั้นเป็นกุศล จึงเป็นโยนิโสมนสิการ

ถ้าขณะใดที่อกุศลธรรมเกิดขึ้น จะบอกให้เป็นโยนิโสมนสิการสักเท่าไร ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ข้อความที่ว่า ธรรมมีโยนิโสมนสิการเป็นเบื้องต้น ๙ ประการ ในที่นี้หมายถึงเบื้องต้นของการถึงพลวิปัสสนา ไม่ใช่เป็นเพียงกุศล ขันทาน ขันศีลเท่านั้น

เมื่อมนสิการโดยอุบายอันแยบคายโดยความไม่เที่ยง ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อถึงความปราโมทย์ ย่อมเกิดปิติ เมื่อใจมีปิติ กายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมได้ เสวยความสุข ผู้มีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง

นี่คือการประจักษ์ลักษณะของไตรลักษณ์ได้ แต่ต้องมีโยนิโสมนสิการ เป็นเบื้องต้น คือ มนสิการโดยอุบายอันแยบคายโดยความไม่เที่ยง ย่อมเกิดปราโมทย์

และก่อนที่จะถึงอุทยัพพญาณ ปัญญาต้องรู้ความต่างกัน ๙ ประการ คือ

ข้อ ๑๘๔

ความต่างแห่งผัสสะอาศัยความต่างแห่งธาตุเกิดขึ้น

ถ้าฟังอย่างนี้ดูเหมือนไม่ใช่ในขณะนี้ แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน และปัญญากำลังรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม จะไม่สงสัยในสภาพที่เป็นธาตุรู้ กับสิ่งที่ปรากฏเมื่อได้ฟังว่า ความต่างแห่งผัสสะอาศัยความต่างแห่งธาตุเกิดขึ้น

จะเห็นความเป็นอนัตตาได้ว่า ในขณะที่กำลังเห็น ต้องมีผัสสะเจตสิกเกิดกับ จักขุวิญญาณที่เห็น เพราะฉะนั้น ถ้ารูปธาตุ คือ รูปารมณฺ์ หรือ วัณณธาตุไม่ปรากฏ จักขุวิญญาณก็เกิดเห็นไม่ได้ ผัสสะก็กระทบไม่ได้ ในขณะที่ได้ยินเสียงก็รู้ว่าในขณะนี้ โสทวิญญาน สภาพที่ได้ยินเสียงต่างกับขณะที่เห็น เพราะว่า ความต่างแห่งผัสสะ อาศัยความต่างแห่งธาตุ เพราะว่าเสียงมี ผัสสะกระทบเสียง โสทวิญญานจึงเกิด ด้วยเหตุนี้ในขณะที่สติปัฏฐานเกิดและปัญญาสามารถรู้ลักษณะของนามธรรมและ รูปธรรม รู้ความเป็นปัจจัย และรู้ความต่างกันของธาตุ เพียงชั่วขณะที่ไม่มีแล้วเกิดมี สิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น สิ่งนั้นเกิดมีขึ้นเพราะความต่างแห่งผัสสะซึ่งอาศัยความต่างแห่งธาตุ เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีความคิดที่จะพยายาม ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น เพียงแต่ตามระลึกรู้จนเข้าใจชัดเจนจริง ๆ ว่า ลักษณะของ สภาพธรรมแต่ละอย่างไม่มีใครยับยั้งที่จะไม่ให้เกิดขึ้นได้เลย เพราะว่าสภาพธรรม มีเหตุปัจจัยเกิด และผัสสะก็กระทบสภาพธรรมนั้น เพราะฉะนั้น ความต่างแห่งผัสสะ อาศัยความต่างแห่งธาตุเกิดขึ้นแล้ว

ความต่างแห่งเวทนาอาศัยความต่างแห่งผัสสะเกิดขึ้น

ถ้าอารมณ์ที่ไม่ดี ผัสสะกระทบอารมณ์ที่เป็นอนิฏฐารมณฺ์ ที่ไม่น่าพอใจ ความต่างแห่งเวทนาอาศัยความต่างแห่งผัสสะเกิดขึ้น แต่ถ้าเป็นอิฏฐารมณฺ์ คือ เป็นอารมณ์ที่ดี ผัสสะกระทบอารมณ์ที่ดี เวทนาจึงเป็นโสมนัสบ้าง หรือเป็นอุเบกขา บ้าง เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ความต่างแห่งเวทนา(ที่เกิด) อาศัยความต่างแห่ง ผัสสะเกิดขึ้น

มีใครพิจารณาเวทนาบ้างไหม ความรู้สึกในขณะนี้เอง ไม่ใช่ต้องไปหาอย่างอื่น หรือเมื่อสักครู่นี้ ประมาณบ่ายสองโมงกว่า ๆ ยังไม่ถึงบ่ายสามโมง มีเวทนาอะไรเกิด ความรู้สึกไม่สบายใจ ไม่ชอบใจเกิด ขณะนั้นเพราะความต่างแห่งผัสสะ

เมื่อผัสสะกระทบกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ เวทนาที่ไม่สบายใจก็เกิด ขณะนั้น ถ้าสติสัมปชัญญะเกิดจะรู้ว่าเป็นอนัตตาจริง ๆ เหตุใดความไม่สบายใจนี้จึงเกิด ก็เพราะว่าผัสสะกระทบกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ เพราะฉะนั้น ธรรมทั้งหลาย ยิ่งพิจารณายิ่งเห็นความเป็นอนัตตา จนกว่าจะละเอียดขึ้น ๆ ขณะใดที่ปัญญาเกิด ปัญญาทำกิจจะคลายการไม่รู้ การหลงยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเรา เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน แม้แต่ความรู้สึกไม่สบายใจในขณะนั้นก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรม อย่างหนึ่งซึ่งเกิดเพราะผัสสะที่กระทบกับธาตุที่ไม่น่าพอใจ

๑๗๐๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๐

นอกจากนั้น

ความต่างแห่งสัญญาอาศัยความต่างแห่งเวทนาเกิดขึ้น

เวทนาเป็นอย่างไรสัญญาก็จดจำอย่างนั้น วันนี้จำอะไรได้บ้าง ตั้งแต่เข้ามาเห็นทางตามากมายตั้งแต่ลิ้มตาตื่น ทางหูก็ได้ยินเสียง ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่การที่จะจำอะไรไว้ก็ต้องแล้วแต่เวทนาในขณะนั้นทำให้เกิดความจำหรือไม่ให้เกิดความจำ โดยมากถ้าเฉย ๆ จำไม่ค่อยได้ ไซ้ไหม แต่ถ้าสุขมาก จำได้ หรือทุกข์มากก็จำได้ โกรธมากก็จำได้ เกลียดมากก็จำได้ ไม่พอใจมากก็จำได้

เหตุการณ์เมื่อครูนี้อีกก็เป็นเครื่องพิสูจน์ได้เหมือนกัน ใครที่ไม่ลิ้ม เพราะเวทนาอย่างไรจึงไม่ลิ้ม เพราะฉะนั้น แม้สัญญา ความจำ ซึ่งมีต่าง ๆ กันในวันหนึ่ง ความต่างแห่งสัญญาก็อาศัยความต่างแห่งเวทนาเกิดขึ้น

คุณเป็นเรื่องเหมือนกับไม่ใช่สติปัฏฐาน หรือไม่ใช่สภาพธรรมที่จะต้องแทงตลอดจนกระทั่งประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป แต่ให้ทราบว่า พลววิปัสสนาจริง ๆ ปัญญาต้องพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมทั่วและละเอียด มิฉะนั้นไม่สามารถรู้ความต่างกันของผัสสะ ของเวทนา ของสัญญา หรือของความตริก ความดำริ ซึ่งแต่ละคนเมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจแล้ว ก็คิดนึกต่างกัน

เมื่อสักครูนี้อีกก็เป็นเครื่องพิสูจน์ได้อีกเหมือนกันว่า ต่างคนก็ต่างใจ ต่างคนก็ต่างความคิด แม้เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจเหมือนกัน แต่ว่า

ความต่างแห่งความดำริอาศัยความต่างแห่งสัญญาเกิดขึ้น

ถ้าในขณะนั้นเป็นอนัตตสัญญา รู้ว่าไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง แม้แต่ความรู้สึกที่เกิดขึ้นก็เกิดเพราะเหตุปัจจัยเท่านั้นจริง ๆ ความดำริก็จะ

เป็นไปในทางกุศล อาจจะมีเมตตา มีความกรุณา หรืออาจจะคิดเกื้อกูล
อย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ แต่ความดำรินนั้นก็ต่างกันไปตามสัญญาที่จำ ว่าจำเหตุการณ์
นั้นไว้ในลักษณะใด

นอกจากนั้น

ความต่างแห่งฉันทะอาศัยความต่างแห่งความดำริเกิดขึ้น

การที่แต่ละคนจะตรึกอย่างไรก็เพราะว่ามีฉันทะแต่ละอย่าง

ความต่างแห่งความเร้าร้อนอาศัยความต่างแห่งฉันทะเกิดขึ้น

ความต่างแห่งการแสวงหาอาศัยความต่างแห่งความเร้าร้อนเกิดขึ้น

เมื่อก็มีใครคิดที่จะทำอะไรบ้างหรือเปล่า ถ้ามี นั่นคือการแสวงหาซึ่งอาศัย
ความเร้าร้อนเกิดขึ้น

ความต่างแห่งการได้ (รูปเป็นต้น) อาศัยความต่างแห่งการแสวงหาเกิดขึ้น

นี่ก็เป็นชีวิตประจำวันจริงๆ

ความต่าง ๙ ประการนี้ ชื่อว่าญาณ เพราะอรรถว่ารู้ธรรมนั้น ชื่อว่าปัญญา
เพราะอรรถว่ารู้ชัด เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า การกำหนดธรรม ๙ ประการ
เป็นธรรมนันทัตตญาณ ฯ

ถ้ามีใครจะประจักษ์ไตรลักษณ์เมื่อ ก็ เป็นไปได้ไหม และถ้าเป็นไปได้จริง ๆ
ต้องเป็นปกติธรรมดาอย่างนี้ เมื่อเหตุสมควรแก่ผล แต่เพราะเหตุยังไม่สมควรแก่ผล
จึงดูเหมือนเป็นภาวะสุดวิสัยที่จะเป็นไปได้ เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่รู้ความจริงว่า
ปัญญาที่จะละกิเลสได้ ไม่ใช่ละเพียงบางสถานการณ แต่ปัญญาที่อบรมสมบุรณ์
ที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมพร้อมที่จะเกิดขึ้นในขณะใด ก็เกิดขึ้นได้
ในสถานการณนั้น ๆ

ข้อ ๑๘๕ แสดงปัญญาขั้นต่อไป คือ

ปัญญาอันรู้ยิ่งเป็นญาตัญญูญาณอย่างไร ปัญญาเครื่องกำหนดรู้เป็น
ตัตถญาณ ปัญญาเครื่องละเป็นปริจจาคัญญญาณ ปัญญาเครื่องเจริญเป็น
เอกรสญาณ ปัญญาเครื่องกระทำให้แจ้งเป็นผัสสญาณ

ปัญญาทั้งนั้นเลย เพราะถ้าเข้าใจผิดไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้จริง ๆ และ
แม้ว่าดูเป็นชื่อซึ่งเป็นภาษาบาลี แต่คำอธิบาย คือ ชีวิตประจำวันนั่นเอง คือ

ถ้าบุคคลใดรู้ยิ่งธรรมใด ๆ แล้ว เป็นอันรู้ธรรมนั้น ๆ แล้ว

นี่เป็นของที่แน่นอน คือ ถ้าพูดถึงเรื่องนามธรรมและรูปธรรม รู้โดยชื่อ แต่
บุคคลใดรู้ยิ่งธรรมใด ๆ แล้ว เป็นอันรู้ธรรมนั้น ๆ แล้ว คือ ประจักษ์ชัดจริง ๆ
ในลักษณะของสภาพธรรมนั้นที่เป็นความรู้ยิ่ง ไม่มีความสงสัย ก็ชื่อว่าเป็นอันรู้
ธรรมนั้น ๆ แล้ว

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นผู้ตรงที่จะพิสูจน์ตัวเองว่า รู้ธรรม
นั้น ๆ แล้วหรือยัง ถ้ายัง ก็ต้องอบรมเจริญปัญญาต่อไป

เมื่อกำหนดรู้ธรรมใด ๆ แล้ว เป็นอันพิจารณาธรรมนั้น ๆ แล้ว

เหตุกับผลต้องตรง ไขไหม การที่จะรู้ธรรมใด ๆ ได้จริง ๆ ย่อมหมายความว่า
ได้พิจารณาธรรมนั้น ๆ แล้ว ไม่ใช่เป็นเพียงความหวัง ไม่ต้องพิจารณา สติปัฏฐาน
ไม่ต้องเกิด ไม่ต้องรู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู และจะรู้ยิ่งซึ่งธรรมนั้น ๆ
เป็นไปไม่ได้เลย

เจริญธรรมใด ๆ แล้ว ธรรมนั้น ๆ ย่อมมีกิจเป็นอันเดียวกัน กระทำให้แจ้ง
ธรรมใดแล้ว เป็นอันถูกต้องธรรมนั้นแล้ว ... เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า
ปัญญาอันรู้ยิ่งเป็นญาตัญญูญาณ ฯ

วิภังคปกรณ์ ขุททกวัตถุวิภังค์ ข้อ ๘๙๙ แสดงความสำคัญผิดที่ว่า
ได้บรรลุธรรมพิเศษ คือ

ความสำคัญว่าถึงแล้วในธรรมที่ตนยังไม่ถึง

ที่กล่าวถึงปัญญามากมายในพระไตรปิฎก ก็เพื่อแสดงให้เห็นจริง ๆ ว่า อย่าคิดว่าจะถึงอย่างรวดเร็ว หรือเมื่อได้ยินได้ฟังใครบอกว่าถึงแล้ว ก็ควรที่จะพิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วนว่า ความสำคัญว่าถึงแล้วในธรรมที่ตนยังไม่ถึง เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ความสำคัญว่าทำแล้วในกิจที่ตนยังไม่ได้ทำ

ถ้าขณะนี้ไม่ระลึกศึกษาลักษณะของเห็นซึ่งเป็นธาตุรู้ ขณะที่ได้ยิน สภาพที่กำลังได้ยิน ไม่ใช่ตัวตน เป็นนามธรรม ขณะที่คิดนึกรู้ว่าเป็นคนนั้นคนนี่ที่กำลังนั่งอยู่ที่นั่นที่นี้ ถ้าไม่รู้ว่าเป็นนามธรรมที่คิดนึก ถ้าไม่รู้อย่างนี้ ชื่อว่ายังไม่ได้ทำกิจที่ควรกระทำ และถ้าเข้าใจว่า แม้ไม่ทำอย่างนี้ก็สามารถถึงอุทยัพพญาณได้ ก็เป็น ความสำคัญว่าทำแล้วในกิจที่ตนไม่ได้ทำ

ความสำคัญว่าบรรลุแล้วในธรรมที่ตนยังไม่บรรลุ

ความสำคัญว่าได้ทำให้แจ้งแล้วในธรรมที่ตนยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

คือ ยังไม่ถึงนิพพานเลย ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจจ ได้ฟังคำบอกเล่าก็เข้าใจว่า ได้บรรลุแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นโดยลักษณะนั้น จะมีความสำคัญตนแน่นอน เพราะว่าเมื่อไม่ใช่ปัญญา ก็ไม่ได้ละคลายกิเลส

ความถือตัว กิริยาที่ถือตัว สภาพที่ถือตัว การยกตน การเหินตน การเชิดชูตนดุจธง ความยกตนขึ้น ความที่จิตต้องการเป็นดุจธง อันใดมีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ความสำคัญว่าได้บรรลุธรรมวิเศษ

เพราะฉะนั้น ถ้าใครเข้าใจผิดว่าได้บรรลุแล้ว ท่านผู้ฟังก็คงไม่เข้าใจผิดอย่างนั้น และเป็นผู้ที่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ได้กระทำกิจอะไรแล้วบ้าง

ผู้ฟัง ที่อาจารย์ถามว่า มีใครพิจารณาเวทนาบ้างไหมตอนประมาณบ่ายสองโมงกว่า ๆ ก่อนบ่ายสาม ขอตอบว่า ไม่มี เพราะยังเกรงใจว่าท่านอยู่ในสงฆ์

ส. ไม่มีเวทนาไม่ได้

ผู้ฟัง มี แต่ไม่ใช่คิดจะทำอะไร เพราะว่าท่านอยู่ในสงฆ์ก็เลยเกรงใจ คิดว่าจะรอเวลาสักครู่ รู้สึกว่ามี แต่ไม่มากมายอะไร ผิดปกติไปเล็กน้อยเท่านั้นเอง

สำหรับเรื่องเวทนา เมื่อวานนี้อ่านกันเรื่องสติปัฏฐานสูตร เวทนามีอามิส กับเวทนาไม่มีอามิส ยังไม่เข้าใจกัน ขอคำอธิบาย

ส. เวทนามีอามิส หมายถึงเวทนาที่เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต เวทนาไม่มีอามิส หมายถึงเวทนาที่ไม่เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต

ภูมิของจิตก็ต่างกันเป็นเท่านี้เอง คือ รูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิต เป็นกามภูมิ นอกเหนือไปจากนั้นก็ไม่ใช่กามภูมิ เพราะฉะนั้น อามิส หมายความว่าถึง รูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิต ซึ่งเป็นที่ใครที่พอใจ

ขอกล่าวถึงปัญญาขั้นอื่น ๆ ต่อไป เพื่อจะได้เห็นว่า พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ ทรงแสดงไว้ละเอียดจริง

ข้อ ๒๔๓

ปัญญาในธรรมที่ธรรมปรากฏเป็นขั้นตียาณอย่างไร ๆ

ชื่อของปัญญาก็มีมากตามคุณธรรม คือ รูปปรากฏโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ว่าจะเป็นรูปใด ๆ เวทนาใด ๆ สัญญาใด ๆ สังขารใด ๆ วิญญาณใด ๆ ปรากฏโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ปัญญาในธรรมที่ธรรมปรากฏจึงเป็นขั้นตียาณ อดทนต่อสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปโดยไม่หวั่นไหว จึงเป็นขั้นตียาณ เพราะถ้าเป็นปัญญาเพียงเล็กน้อยและคิดว่าสภาพธรรมเกิดขึ้น ดับไป ไม่เที่ยง ย่อมเป็นทุกข์ หรือตกใจ หรืออาจจะกลัวลักษณะที่กำลังปรากฏนั้น แต่ปัญญาที่ทนต่อสภาพการเกิดขึ้นและดับไป ไม่หวั่นไหวที่จะประจักษ์แจ้งในอาการที่เกิดขึ้นดับนั้นเป็นขั้นตียาณ เป็นพลวิปัสสนา

ข้อ ๒๔๔

ปัญญาในธรรมถูกต้องธรรมเป็นปริยาคาหนยาณอย่างไร ๆ

ท่านที่ไม่ชินต่อภาษาบาลีคงไม่ต้องจำ แม้แต่ดิฉันเองก็เพียงแต่ค้นคว้า ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงลักษณะของปัญญาไว้มากมาย ก็เพื่อให้เห็นความสมบูรณ์ ความคมกล้าของปัญญาแต่ละขั้นที่เป็นพลวิปัสสนา

ปัญญาย่อมถูกต้องรูปโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
ปัญญาย่อมถูกต้องรูปใด ๆ ก็เข้าไปสู่ คือ ประจักษ์แจ้งในรูปนั้น ๆ ฉะนั้น
ปัญญาในความถูกต้องธรรมจึงเป็นปรีโยคาคณญาณ

ข้อ ๒๔๕

ปัญญาในการรวมธรรมเป็นปเทศวิหารญาณอย่างไร

หมายความว่า ปัญญาขั้นนี้รู้ธรรมทุกชนิดโดยละเอียด โดยความต่างกัน เช่น

เพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย ก็ย่อมมีอกุศลเวทนา เพราะความสงบแห่ง
มิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย ก็ย่อมมีกุศลเวทนา

แม้แต่เวทนาที่เป็นกุศลก็รู้ว่า ต่างกับเวทนาที่เป็นอกุศล และผู้ที่ยังไม่ใช่
พระโสดาบันบุคคล ยังไม่ได้ดับมิจฉาทิฏฐิเป็นสมุจเฉท เพราะฉะนั้น บางครั้ง
บางขณะจะมีเหตุปัจจัยทำให้มิจฉาทิฏฐิเกิดคิดไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ขณะนั้นปัญญา
ก็ยังสามารทที่จะรู้ว่า เพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย ก็ย่อมมีอกุศลเวทนา

ไม่ว่าเวทนาที่เกิดร่วมกับมิจฉาทิฏฐินั้นจะเป็นอุเบกขาเวทนา หรือโสมนัสเวทนา
ก็ตาม ปัญญาก็ยังรู้ว่า เวทนานั้นเกิดเพราะมิจฉาทิฏฐิ และเมื่อมิจฉาทิฏฐิหมดไป
เพราะความสงบแห่งมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย ก็ย่อมมีกุศลเวทนา

บางท่านพิจารณากุศลจิตและอกุศลจิตว่าต่างกัน แต่ถ้าเป็นความละเอียด
ยิ่งกว่านั้น ก็พิจารณาสภาพของความรู้สึกว่า ความรู้สึกที่เป็นอกุศลก็อย่างหนึ่ง
ความรู้สึกที่เป็นกุศลก็อย่างหนึ่ง ความรู้สึกที่เป็นอกุศลที่เป็นอุเบกขาก็มี ที่เป็นโสมนัส
ก็มี แต่เป็นอกุศล ส่วนความรู้สึกที่เป็นกุศล เป็นอุเบกขาก็มี เป็นโสมนัสก็มี แต่เป็น
กุศล เพราะฉะนั้น สามารถเห็นความต่างกันของเวทนาซึ่งเป็นกุศลและเป็นอกุศล

นอกจากนั้น ปัญญาก็ยังรู้ว่า

เพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัย ก็ย่อมมีอกุศลเวทนา

ใครก็ตามที่เคยปฏิบัติผิด เข้าใจผิดว่า บรรลุแล้ว เพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัย
ก็ย่อมมีอกุศลเวทนา

ในขณะที่เข้าใจผิดว่า บรรลุ ขณะนั้นมีกุศลเวทนา แต่ไม่รู้ว่าเป็นอกุศลเวทนา ภายหลังเมื่อได้ศึกษา ได้เข้าใจ ได้เปลี่ยนวิธีปฏิบัติ เป็นการอบรมเจริญปัญญา ที่ถูกต้องจริง ๆ ขณะนั้นก็จะรู้ว่า

เพราะความสงบแห่งมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัย ก็ย่อมมีกุศลเวทนา

ความที่เคยหลงผิดเข้าใจผิดว่า พ้นแล้ว แต่เป็นการพ้นผิด เพราะไม่ใช่การพ้นจริง ๆ เมื่อรู้แล้วว่าขณะที่เป็นมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลเวทนา เพราะฉะนั้น เมื่อรู้ว่าแต่ก่อนที่เคยเข้าใจว่าพ้น ความจริงเป็นมิจฉาวิมุตติ การที่ปัญญาเข้าใจถูกต้องอย่างนี้ ย่อมมีกุศลเวทนาในขณะนั้น

นี่ก็เป็นการรู้ธรรมทุกชนิดโดยละเอียด เป็น ป/เทศวิหารญาณ คือ ปัญญา ในการรวมธรรม

ถ. กุศลเวทนามีอกุศลเวทนาที่เป็นฝ่ายโสมนัส ต่างกันอย่างไร

ส. ต่างกันที่สภาพของเวทนาไม่ผ่องใส เป็นอกุศล กับสภาพของเวทนา ผ่องใสเป็นกุศล ไม่ผ่องใสบางทีใช้คำว่า เศร้าหมอง ซึ่งไม่ได้หมายความว่า เป็นทุกข์ โศกเศร้า แต่หมายความว่า มีมลทิน คือ อกุศลธรรมเกิดร่วมด้วย

ถ. เช่น นึกถึงที่รูปสวຍ เสียใจเพราะ พอใจเป็นโสมนัส

ส. ทุกคนเคยชินกับความหลงเพลินไปในความสุขของรูป ของเสียง ของกลิ่น ของรส และเวลาที่เป็นกุศล ไม่ติดไม่ข้องในสิ่งนั้น หรือไม่เห็นว่าเป็นสาระมากมายอย่างที่เคย ขณะที่กุศลจิตเกิดขึ้นจะรู้ว่า เวทนาแม้ว่าเป็นอุเบกขา ก็ตาม หรือโสมนัสก็ตาม แต่ก็ต่างกัน แม้ในความคิดความเห็นก็ต่างกัน

ถ. เป็นโสมนัส แต่ไม่ติดในอารมณ์ เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง และ มีความพอใจ มีความยินดี

ส. ขณะใดที่กุศลจิตเกิด เวทนาขณะนั้นต่างกับเวทนาที่เกิดกับอกุศลจิต เวลาที่โทสมูลจิตเกิด ต่างกับเวทนาที่เป็นกุศลจิต ใช่มั้ย

ถ. ใช่

ส. เวลาที่กำลังอยากได้อะไร หรือพอใจอะไรมาก ๆ กำลังติดข้อง กำลังเพลิน ไพเราะจริง ๆ หรือสวยจริง น่าดูจริง สนุกจริง กำลังมีโสมนัสเวทนา และชั่วขณะต่อไปก็ระลึกได้ว่า เพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้นเอง สิ่งซึ่งหลงพอใจหรือเป็นสุขมากมายนั้นก็ไม่มียั่งยืน นี่เป็นเวทนาที่ต่างกันแล้ว ใช่ไหม ถ้าระลึกได้ด้วยสติความโสมนัสดีใจที่ระลึกได้ถึงขั้นนี้ที่ว่า แม้แต่ความสุขชั่วขณะนั้นก็ไม่เที่ยง ขณะที่โสมนัสดีใจที่ระลึกได้ด้วยปัญญา กับขณะที่กำลังเพลินพอใจในสิ่งที่กำลังเห็น กำลังสนุกสำราญ โสมนัสเวทนา ๒ ขณะนี้ย่อมต่างกัน

๑๗๐๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๐

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียด มีอุปการะเกื้อกูลเป็นอันมาก

อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต อธิกรณวรรคที่ ๒ สูตรที่ ๔
ข้อ ๒๖๐ มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ธรรมเทศนามี ๒ เท่านั้น คือ ธรรมเทศนา
โดยสังเขป ธรรมเทศนาโดยพิสดาร

เทศนาที่ตรัสแสดงเฉพาะหัวข้อ ชื่อเทศนาโดยสังเขป เทศนาที่ตรัสแสดง
อธิบายโดยละเอียด ชื่อเทศนาโดยพิสดาร

ในเทศนา ๒ อย่างนั้น เทศนาโดยสังเขปตรัสแก่บุคคลที่มีปัญญามาก
เทศนาโดยพิสดารตรัสแก่บุคคลที่มีปัญญาน้อย เพราะเทศนาโดยพิสดารย่อม
เป็นเหมือนเนินช้าอย่างยิ่งแก่ผู้มีปัญญามาก เทศนาโดยสังเขปย่อมเป็นเหมือน
กระต่ายกระโดดแก่ผู้มีปัญญาน้อย ไม่อาจจับต้นชนปลายได้

อนึ่ง เทศนาโดยสังเขปตรัสแก่บุคคลประเภทอุคฆฏัตถัญญบุคคล เทศนา
โดยพิสดารตรัสแก่บุคคล ๓ ประเภทนอกนี้ คือ ตรัสแก่วิปัญญัติถัญญบุคคล
เนยยบุคคล และปทปรมบุคคล พระไตรปิฎกทั้งสิ้นย่อมนับเข้าในข้อนี้ว่า เทศนา
โดยสังเขป เทศนาโดยพิสดารนั้นแล

ท่านผู้ฟังคงเคยมีบางท่านที่กล่าวว่า ขอให้พูดธรรมย่อ ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ
เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นไม่ทราบว่ แท้ที่จริงแล้วเทศนาโดยสังเขปตรัสแก่บุคคล
ผู้มีปัญญามาก โดยเฉพาะตรัสแก่บุคคลประเภทอุคฆฏัตถัญญ คือ ผู้ที่เพียงแสดงธรรม
ด้วยพระคาถาสั้น ๆ ก็บรรลุคุณธรรมเป็นพระโสดาบัน เป็นพระอริยบุคคล

สำหรับธรรมที่ทรงแสดงโดยพิสดาร โดยละเอียด ตรัสแก่บุคคล ๓ ประเภท คือ วิปัสสิคัตถุญญบุคคล ผู้ที่ต้องแสดงธรรมละเอียดกว่าหัวข้อจึงจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ และเนยยนุคคล คือ ผู้ที่ต้องฟังมาก พิจารณามาก ศึกษามาก สอบถามมาก ใคร่ครวญมาก สนทนาธรรมมาก แสดงธรรมมาก จึงจะบรรลุ และปทปรมบุคคล คือ แม้จะได้ฟังสักเท่าไร พิจารณาสักเท่าไร ศึกษาสักเท่าไร สอบถามสนทนาธรรมสักเท่าไร ในชาตินั้นก็ไม่บรรลุ

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังที่กล่าวว่า ขอให้แสดงธรรมนิด ๆ หน่อย ๆ หรือ โดยย่อ ๆ เท่านั้น ต้องเป็นผู้ที่สำคัญผิดคิดว่า สามารถเข้าใจพระธรรมได้เพียงการแสดงหรือการกล่าวธรรมโดยย่อ แต่การที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยละเอียด ก็เพื่อเกื้อกูลต่อผู้ที่ไม่ใช่อุคคฆฏิคตญาณบุคคล กว่าปัญญาจะเจริญขึ้นจนทั่วจริง ๆ

ขอกล่าวถึงข้อความต่อไปใน **ญาณกถา**

ข้อ ๒๖๖

ทุกขญาณเป็นไฉน

มีแต่ชื่อญาณนั้นเลย เพราะว่าเป็นเรื่องของปัญญา และบางญาณก็ชินหู เช่น ทุกขญาณ คือ ปัญญาที่ประจักษ์ทุกขคือไตรลักษณ์ ไม่ใช่ทุกขอื่น แต่ทุกขที่เป็น การเกิดขึ้นและดับไป เพราะฉะนั้น จึงเป็นอุทยัพพยานุปัสสนาญาณ

ทุกขญาณเป็นไฉน **ความรู้ทั่ว**

อย่าข้ามพยัญชนะ พิจารณาตามไปด้วยว่า กว่าจะถึงต้องเป็นอย่างนั้นจริง ๆ

ความรู้ทั่ว ความรู้ชัด ความเลือกเฟ้น ความค้นคว้า ความสอดส่องธรรม
ความกำหนดดี ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ความเป็นบัณฑิต
ความเป็นผู้ฉลาด ความเป็นผู้ละเอียด

ฉลาดยังไม่พอ ยังต้อง **ความเป็นผู้ละเอียด**

ความแจ่มแจ้ง ความคิด ความพิจารณา ปัญญากว้างขวางดังแผ่นดิน
ปัญญาอันทำลายกิเลส ปัญญาอันนำไปรอบ ความเห็นแจ้ง ความรู้ทั่วพร้อม

ปัญญาดังปะฎัก ปัญญาเป็นใหญ่ ปัญญาเป็นกำลัง ปัญญาดังศาตรา
ปัญญาดังปราสาท ปัญญาเป็นแสงสว่าง ปัญญาเป็นรัศมี ปัญญารุ่งเรือง
ปัญญาดังรัตนะ ความไม่หลง ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทวิฏฐิที่ปรารถนทุกข์เกิดขึ้น
นี้ท่านกล่าวว่า ทุกขญาณ

นอกจากนั้น ก็ปรารถนทุกขสมุทัย ปรารถนทุกขนิโรธ ปรารถนทุกขนิโรธคามินี-
ปฏิบัติ ซึ่งไม่มีอะไรต่างไปจากการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน จนกว่าปัญญาจะ
รู้ทุกอย่างนั้นจริงๆ

ทุกท่านรู้จักตนเองตามความเป็นจริง หรืออาจจะมีบางท่านที่ไม่รู้จักตนเอง
ตามความเป็นจริงก็ประมาณว่า การอบรมเจริญปัญญาคงจะไม่นานเท่าไรก็สามารถ
รู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ นั่นสำหรับผู้ที่มีประมาณ แต่ถ้าเป็นผู้ที่รู้จักตัวเองตามความ
เป็นจริงจะรู้ว่า ขณะนี้ทางตาสติปัฏฐานเกิดไหม รู้หรือยัง ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น
ทางกาย ทางใจ ทั้งรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์
สติปัฏฐานจะต้องระลึกจนทั่ว

สำหรับผู้ที่ยังไม่รู้จักตัวเอง อินทริยปโรปริยัตตญาณของพระตถาคตเป็นไหน
ข้อ ๒๖๙ มีข้อความว่า

ในอินทริยปโรปริยัตตญาณของพระตถาคตนี้ พระตถาคตย่อมทรงเห็น
สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีกิเลสธุลีน้อยในปัญญจักขุ มีกิเลสธุลีมากในปัญญจักขุ
มีอินทริย์แก่กล้า มีอินทริย์อ่อน มีอาการดี มีอาการชั่ว พึงให้รู้แจ้งได้โดยง่าย
พึงให้รู้แจ้งได้โดยยาก บางพวกมีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย บางพวก
มิได้เห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย

จะเลือกอยู่ฝ่ายไหน ถ้าเป็นผู้ที่รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง ซึ่งได้ทรงแสดงไว้
โดยละเอียดว่า

คำว่า มีกิเลสธุลีน้อยในปัญญจักขุ มีกิเลสธุลีมากในปัญญจักขุ ความว่า
บุคคลผู้มีศรัทธา เป็นคนมีกิเลสธุลีน้อยในปัญญจักขุ บุคคลผู้ไม่มีศรัทธา เป็นคนมี
กิเลสธุลีมากในปัญญจักขุ

เริ่มจากศรัทธา ในขณะที่ท่านผู้ฟังได้ยินได้ฟังพระธรรม มีความสนใจที่จะ
เข้าใจในพระธรรมยิ่งขึ้น เป็นผู้ที่กำลังสะสมปัญญา เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีศรัทธา
เป็นคนมีกิเลสธุลีน้อยในปัญญากัมพู บุคคลผู้ไม่มีศรัทธา เป็นคนมีกิเลสธุลีมาก
ในปัญญากัมพู

หลายท่านบอกว่า มีญาติสนิทมิตรสหายอีกมากซึ่งชักชวนให้เห็นคุณประโยชน์
ของการฟังพระธรรมก็ยังไม่เห็น เพราะฉะนั้น ก็เป็นการเปรียบเทียบได้ระหว่าง
ระดับของผู้มีกิเลสธุลีน้อย กับผู้ที่มีกิเลสธุลีมากในปัญญากัมพู

บุคคลผู้ปรารถนาความเพียร เป็นคนมีกิเลสธุลีน้อยในปัญญากัมพู บุคคลผู้
เกียจคร้าน เป็นคนมีกิเลสธุลีมากในปัญญากัมพู

การที่จะฟังพระธรรมต้องเป็นคนขยัน ใฝ่ใหม่ ถ้าเป็นคนที่เกียจคร้านก็จะ
มีข้ออ้างหลายอย่างที่ทำให้ไม่ฟังพระธรรม เพราะฉะนั้น บุคคลผู้ปรารถนาความเพียร
เป็นคนมีกิเลสธุลีน้อยในปัญญากัมพู บุคคลผู้เกียจคร้าน เป็นคนมีกิเลสธุลีมากใน
ปัญญากัมพู

ยังไม่พอ ข้อความต่อไปมีว่า

บุคคลผู้มีสติตั้งมั่น เป็นผู้มีกิเลสธุลีน้อยในปัญญากัมพู บุคคลผู้มีสติหลงลืม
เป็นคนมีกิเลสธุลีมากในปัญญากัมพู

ท่านผู้ฟังเทียบเคียงความเป็นผู้มีกิเลสธุลีน้อยกับความเป็นผู้มีกิเลสธุลีมาก
แต่ละขั้น ๆ ได้ เพราะขั้นนี้มาถึง ผู้มีสติตั้งมั่น เป็นผู้มีกิเลสธุลีน้อยในปัญญากัมพู
ผู้มีสติหลงลืม เป็นผู้มีกิเลสธุลีมากในปัญญากัมพู

บุคคลผู้มีจิตตั้งมั่น เป็นผู้มีกิเลสธุลีน้อยในปัญญากัมพู บุคคลผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น
เป็นผู้มีกิเลสธุลีมากในปัญญากัมพู บุคคลผู้มีปัญญา เป็นผู้มีกิเลสธุลีน้อยใน
ปัญญากัมพู บุคคลผู้มีปัญญาทรม เป็นผู้มีกิเลสธุลีมากในปัญญากัมพู

ส่วนคำว่า มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการชั่ว พึงให้
รู้แจ้งได้โดยง่าย พึงให้รู้แจ้งได้โดยยาก บางพวกมีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความ
เป็นภัย บางพวกมิได้เห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย ก็โดยนัยเดียวกัน

สำหรับ ชื่อว่าโทษ คือ กิเลสทั้งปวง ทุจริตทั้งปวง อภิสังขารทั้งปวง
กรรมอันเป็นเหตุให้สัตว์ไปสู่ภพทั้งปวง เป็นโทษ ความสำคัญในโลกนี้และโทษนี้
ว่าเป็นภัยอันแรงกล้า ปรากฏแล้วด้วยประการฉะนี้

สำหรับผู้ที่ปัญญาอบรมเจริญสูงขึ้นจากขั้นอุทยัพพญาณ วิปัสสนาญาณ
ขั้นที่ ๕ คือ ภังคญาณ แต่ก่อนที่จะถึงขั้นนั้น ต้องเข้าใจว่า ปัญญาต้องอบรมจน
สามารถรู้ทั่วในนามธรรมและรูปธรรมตามปกติในชีวิตประจำวันทั้ง ๖ ทวาร และไม่ว่า
จะเป็นรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ใด ๆ ก็สามารถที่
จะระลึกได้ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของสภาพธรรมนั้น ๆ

ผู้ฟัง ธรรมเทศนาโดยสังเขปแสดงกับอุคฆฏิตัญญู ธรรมโดยพิสดาร
แสดงกับวิปัญญัติัญญู เนยยบุคคล และปทปรมะ อย่างพวกเรา ธรรมเทศนาที่แสดง
โดยพิสดารก็ยังไม่สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ก็ยิ่งกว่าปทปรมะ

ส. ก็ฟังไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น ต้องคิดว่าจึงจะเป็นปัญญาที่รู้ทั่ว
ต้องคิด ต้องพิจารณา จนกว่าจะสามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง
ปรากฏในขณะนี้ ตามปกติได้จริง ๆ

ถ. อย่างในธรรมบทที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนา
กับท่านจุฬปันถก ผมคิดว่าเป็นธรรมเทศนาโดยสังเขป ที่ให้ภาวนาว่า ผ้าเปื้อนธุลี
ผ้าเปื้อนธุลี ท่านเป็นอุคฆฏิตัญญูแน่นอนไม่สงสัย แต่ก่อนที่ท่านจะได้ดวงตาเห็นธรรม
ท่านมหาปัญณกกิตติเตียนท่านว่า ท่านท่องอะไรไม่ได้เลย ดูเสมือนว่าท่านไม่ใช่
อุคฆฏิตัญญู ฉะนั้น ถ้ามองว่าท่านไม่ใช่อุคฆฏิตัญญู คงมอดผัดแน่ ใช่ไหม

ส. อุคฆฏิตัญญู คือ สามารถฟังแล้วบรรลุได้ทันที แต่ถ้ายังไม่ทันที
ต้องเป็นวิปัญญัติัญญูบุคคล เนยยบุคคล

ถ. ที่อาจารย์บรรยายตอนแรก อุทัพพัญญูต้องเป็นปัญญาที่
ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมที่เป็นปัจจุบันทั้งเกิดขึ้นและดับไป ใหม่นี้ ขณะที่สภาพธรรม
ปรากฏเป็นปัจจุบันกับปัญญานั้น คือ ตอนแรกไม่มี และก็มีขึ้น และดับไป ต้องเห็น
ทั้ง ๒ อย่าง ใหม่นี้

ส. ต้องเห็นการเกิดขึ้นและดับไปด้วย

ถ. เมื่อสภาพธรรมยังไม่เคยเกิดขึ้นเลย และเกิดขึ้นกับอุทัพพัญญูแล้ว
อุทัพพัญญูก็ต้องเห็นทั้งเกิดขึ้น และทั้งดับไป

ส. จึงชื่อว่าอุทัพพัญญู

ถ. ในสภาพธรรมอย่างเดียวที่กำลังปรากฏ

ส. อย่างเดียว เพราะว่าธรรมชาติของสัมมสนญาณจะประจักษ์การ
เกิดดับ ๆ อย่างรวดเร็วตามปกติ แต่ในขณะนั้นปัญญาประจักษ์การเกิดดับอย่าง
รวดเร็ว จึงไม่มีกำลังพอที่จะเห็นโทษของการเกิดขึ้นและดับไปที่ชัดเจนแจ่มแจ้ง
ยิ่งกว่านั้น คือ ใกล้เคียงไปให้ชัดยิ่งกว่าที่จะเพียงเกิดดับ ๆ เพราะถ้าเป็นลักษณะที่
เกิดขึ้นและดับไป ๆ สภาพการเกิดขึ้นสืบต่อของธรรมแม้ว่าจะเป็นอาการที่เกิดดับ
แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้เกิดการละคลายได้มากเท่ากับการที่ปัญญาใกล้ชัดโดยการที่
ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นปัจจุบันเกิดปรากฏและดับไปโดยขาดตอน คือ มีการ
ขาดตอนของการเกิดดับแจ่มแจ้งกว่าสัมมสนญาณ

ถ. ขณะที่ปัญญาขั้นสูง ๆ เกิด ฟังดูคล้าย ๆ กับว่า สภาวธรรมเกิดให้เห็น
ช้าลง อย่างสัมมสนญาณเห็นไม่ชัด ไม่ปรากฏชัด คล้าย ๆ กับว่า เกิดดับอย่าง
รวดเร็วเกินไป แต่เวลาอุทัพพัญญูเกิดขึ้น เห็นชัด แสดงว่าสภาวธรรมหรือรูปธรรม
นามธรรมเกิดดับช้าลงหรืออย่างไร

ส. ไม่ใช่อย่างนั้น สภาพธรรมเกิดดับ ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลง
ความรวดเร็วของสภาพธรรมที่เกิดดับได้ แต่ปัญญาคมขึ้นจึงได้ประจักษ์ชัดลงไป
ในการเกิดแล้วดับ ๆ สืบต่อกันที่เป็นสัมมสนญาณ แต่ยังไม่เท่ากับปัญญา

ขั้นอุทยัพพญาณ ซึ่งนามธรรมและรูปธรรมเกิดดับเท่าเดิม เหมือนเดิม รวดเร็วอย่างเดิม แต่ปัญญาคมกล้าที่จะแทงตลอดใกล้ชิดไปยิ่งกว่านั้นอีก

ถ. ญาณนี้เกิดแล้วเกิดอีกได้หรือเปล่า

ส. ได้

ถ. อย่างญาณแรกเกิดแล้วชาติหน้าเกิดได้อีกหรือเปล่า

ส. แล้วแต่เหตุปัจจัย บางท่านสงสัยว่า วิปัสสนาญาณ เช่น นามรูปปริจเฉทญาณเกิดแล้วจะเกิดอีกไหม แต่วิปัสสนาญาณที่ ๑ คือนามรูปปริจเฉทญาณ ปัญญาที่ประจักษ์การแยกขาดจากกันของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งถ้าเป็นวิปัสสนาญาณที่ ๒ คือ ปัจจยปริคคหญาณ จะกล่าวว่าไม่มีนามรูปปริจเฉทญาณในขณะที่สภาพนามธรรมและรูปธรรมปรากฏ และปัญญาประจักษ์ถึงปัจจัยที่ทำให้สภาพธรรมนั้นเกิดขึ้นได้ใหม่

เพราะฉะนั้น วิปัสสนาญาณ เหมือนกันโดยตลอด คือ เป็นการปรากฏของสภาพธรรมทางมโนทวารที่ละอย่างและกดับไปเหมือนเดิม แต่ปัญญาไม่เท่ากัน เพราะวณามรูปปริจเฉทญาณเป็นปัญญาที่เพียงประจักษ์แจ้งในลักษณะของนามธรรมซึ่งไม่เคยปรากฏทางมโนทวาร และลักษณะของรูปธรรมซึ่งไม่ปรากฏทางมโนทวารด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อนามรูปปริจเฉทญาณเกิดขึ้นปรากฏ ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมทางมโนทวาร วิปัสสนาญาณอื่น ๆ จะขาดวิปัสสนาญาณต้น ๆ ได้ไหม เพราะว่าลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมก็ต้องปรากฏชัดอย่างนั้น แต่เพราะว่าปัญญาเพิ่มขึ้น การใส่ใจ เนื่องจากว่าได้พิจารณาแล้วโดยตัตถปริยาย ซึ่งถ้าพูดถึงวิปัสสนาญาณก็ต้องพูดถึงปริยาย ๓ ด้วย เพราะต้องสัมพันธ์กัน

สำหรับนามรูปปริจเฉทญาณ เป็นญาณตัตถปริยาย คือ ปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพนามธรรมและรูปธรรมตามลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมนั้น ๆ ที่ว่ามีลักษณะที่ติดต่อกันของสภาพธรรมแต่ละอย่างเป็นอย่างไร ลักษณะนั้น ๆ ก็ปรากฏแล้วแต่ว่าปัญญาสามารถรู้ในลักษณะของสภาพธรรมนั้นทั่วถึงแค่ไหน แต่ก็เป็นการประจักษ์ลักษณะที่เป็นประเภทต่าง ๆ ของนามธรรมและรูปธรรม

เพราะฉะนั้น เมื่อถึงวิปัสสนาญาณขั้นต่อไปทางมโนทวาร ลักษณะของสภาพนามธรรมและรูปธรรมก็ต้องปรากฏชัดเจนอย่างนั้น แต่ปัญญาพิจารณาถึงปัจจัย เช่น เวลาที่พิจารณาลักษณะของสภาพนามธรรมที่ได้ยินก็รู้ว่า เสียงเป็นปัจจัยที่ทำให้ผัสสะกระทบและโสตวิญญานก็เกิดขึ้นได้ยิน และไม่ใช่ว่าต้องไปนึกเป็นคำ ๆ อย่างนี้ แต่การเกิดปรากฏของนามธรรมแต่ละอย่างทำให้รู้ความต่างกันของเหตุปัจจัยที่ทำให้นามธรรมนั้น ๆ ต่างกัน เป็นนามธรรมที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตาบ้าง เป็นนามธรรมที่รู้เสียงที่ปรากฏทางหูบ้าง เป็นนามธรรมที่คิดนึกบ้าง

ถ. ก่อนจะถึงภังคญาณ ขอเรียนถามเรื่องเดิมก่อน พระโยคาวจรเจริญปัญญาจนได้อุทฺทพพญาณแล้ว ถือว่าเป็นผู้เห็นการเกิดดับในปัจจุบันของรูปนามเรียนถามว่า ตามปกติในชีวิตประจำวันของปุถุชน เราเห็นสิ่งต่าง ๆ เป็นการเห็นการเกิดหรือไม่

ส. เดียวนี้เห็นไหม

ถ. ดับผมไม่เห็น

ส. เกิดเห็นหรือเปล่า

ถ. จึงได้เรียนถามว่า อย่างเราที่เห็นอะไรต่าง ๆ เห็นการเกิดหรือเปล่า

ส. ธรรมทุกท่านพิสูจน์ได้ด้วยตัวเอง เพราะฉะนั้น ทุกท่านตอบได้ตามความเป็นจริงว่า ในขณะนี้ที่กำลังเห็นก็ตาม หรือกำลังได้ยินก็ตาม กำลังคิดนึกก็ตาม ประจักษ์การเกิดขึ้นของปรมาตมธรรมหรือเปล่า เพราะว่าปัญญาที่เป็นวิปัสสนาญาณต้องประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของปรมาตมธรรม ไม่ใช่ของเรื่องราว

อย่างเวลานี้มีการได้ยิน และนี่กว่าได้ยินเมื่อก็ดับแล้ว หรือกำลังเห็นก็คิดว่า ในขณะที่กำลังได้ยิน เห็นต้องดับ ซึ่งนี่ไม่ใช่การประจักษ์ลักษณะของปรมาตมธรรม วิปัสสนาญาณเป็นการรู้ลักษณะปรมาตมธรรม แยกบัญญัติธรรมออกจากปรมาตมธรรม จึงจะรู้ความต่างกันของสัมมตัสสัจจะ กับปรมาตตัสสัจจะ

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ถ้ายังไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมตามความเป็นจริงว่า ธาตุรู้ชนิดหนึ่งเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่ปรากฏ และธาตุรู้ชนิดหนึ่งเกิดขึ้น

ได้ยินเสียงที่ปรากฏ ถ้าไม่น้อมพิจารณาจนกระทั่งประจักษ์แจ้งจริง ๆ ในลักษณะที่เป็น
อาการรู้ จะไม่สามารถบรรลุถึงญาณขั้นไหนเลย

๑๗๐๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษาฬามกุฎราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๓๐

ก่อนอื่นต้องเข้าใจว่า สติปัฏฐาน คือ การที่ปัญญาพิจารณาลักษณะของ
ปรมัตถธรรมจนกระทั่งรู้ว่า ปรมัตถธรรมไม่ใช่บัญญัติธรรมที่เคยคิดเคยเข้าใจ และเมื่อ
ลักษณะของปรมัตถธรรมปรากฏแล้ว ก็เป็นนามรูปปริจเฉทญาณ ซึ่งจะต้องอบรม
เจริญปัญญาต่อไป

ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ ปัญญาที่ค่อย ๆ เกิด จะค่อย ๆ
ละคลายความสงสัยในลักษณะของสภาพธรรม แม้แต่คำว่า สภาพรู้ ซึ่งเป็นนามธรรม
ไม่ใช่ใครก็สามารถรู้ได้โดยการประจักษ์เพียงขั้นที่สติเริ่มระลึก เพราะถ้าพูดถึง
สภาพรู้ ทุกคนก็จะคิดว่า ใช่ มีสภาพรู้ มีลักษณะรู้ มีอาการรู้ แต่ข้อที่จะพิสูจน์ว่า
เป็นการประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมแล้วหรือยัง คือ ในขณะนี้เองที่กำลังเห็น
สามารถรู้ได้ไหมว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงอาการรู้ หรือลักษณะรู้ ซึ่งกำลังเห็นสิ่งที่
ปรากฏทางตา และไม่ใช่ในขณะที่กำลังคิดนึกเรื่องรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏด้วย

นี่คือการที่จะละคลายการสงสัย การไม่รู้ลักษณะของนามธรรม ซึ่งในชีวิต
ก็มีแต่นามธรรมและรูปธรรม เพราะฉะนั้น ถ้าจะพิจารณานามธรรมก็เว้นไม่ได้
ในขณะที่คิดถ้าไม่พิจารณาก็ไม่รู้สภาพที่คิดนั้นก็คือนามธรรมชนิดหนึ่ง ต่างกับ
สภาพที่กำลังเห็นซึ่งเป็นสภาพนามธรรมชนิดหนึ่ง ต่างกับสภาพที่ได้ยินซึ่งเป็น
นามธรรมชนิดหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่เข้าใจความหมายของการศึกษาจะรู้ว่า มีการศึกษาชั้น
ฟังให้เข้าใจ ซึ่งถ้าขั้นนี้ไม่มี สติปัฏฐานไม่สามารถเกิดขึ้นระลึกศึกษาลักษณะที่เป็น
ปรมัตถธรรม และถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่ศึกษาลักษณะที่เป็นปรมัตถธรรม ปัญญา
ที่จะประจักษ์แจ้งโดยสภาพธรรมนั้นปรากฏโดยความเป็นอนัตตาก็ปรากฏไม่ได้

ถ. สิ่งที่เราเห็นนั้น เราเห็นการเกิดดับหรือไม่ พระโยคาวจรผู้ปฏิบัตินั้น ย่อมเห็น เราไม่ได้ปฏิบัติแต่ผมคิดว่า ผมก็เห็น การดับนั้นผมไม่เห็น แต่การเกิด ผมคิดว่า ต้องเห็น

สุ. ทำไมไม่ถึงการเกิดก่อนที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม อย่าง นามรูปปริจเฉทญาณ ...

ถ. สมมติผมมอง ผมเห็นความแตกต่างระหว่างช่องว่างกับสิ่งที่ไม่ใช่ ช่องว่าง สิ่งที่ไม่ใช่ช่องว่างผมรู้อย่างนั้นเป็นปรมาตมธรรม และกำลังเกิดอยู่ ผม ไม่ได้พิจารณาเป็นสติปัฏฐานอะไร ผมคิดว่า ดับแล้วไม่เห็น แต่เราเห็นการเกิดได้

สุ. นั้นเป็นตัวเราที่คิด

ถ. ที่เราเห็นนี้ เราเห็นการเกิดขึ้นของปรมาตมธรรมไม่ใช่หรือ

สุ. ไม่ใช่การรู้ว่า ขณะเห็นเป็นสภาพรู้ เป็นนามธรรม เป็นปรมาตม แต่ เป็นการคิดเรื่องการเห็น เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจลักษณะของสติปัฏฐาน ถ้าไม่ใช่ สติปัฏฐาน ก็เป็นการนึก

ถ. อย่างขณะนี้ ผมเห็นอะไร ผมนึกว่าผมเห็นหรือ

สุ. มีทั้ง ๒ อย่าง คือ ถ้าไม่เห็นก็ไม่นึกถึงสิ่งที่เห็น ไข่มุม

ถ. ผมกำลังพูดถึงตัวอารมณ์ เห็นแล้วนี่ถือว่าเป็นตัวตนหรือไม่เป็นตัวตนนั้น อย่าเพิ่งพูด ผมคิดว่าสิ่งที่ผมเห็นนั้นต้องเป็นปรมาตมแน่นอนที่กำลังเกิดอยู่ แต่ดับนี้ ผมไม่เห็น ถ้าไม่เกิด ผมจะเห็นอะไร

สุ. กำลังเกิด ก็ไม่ใช่หมายความว่าประจักษ์ในขณะที่กำลังเกิด แต่เมื่อ เกิดแล้วปรากฏก็นึกถึงลักษณะที่กำลังปรากฏว่า ลักษณะนั้นต้องเกิดแล้ว

ถ. ที่ผมเห็นอะไรต่าง ๆ นั้น กลายเป็นว่า เห็นแต่สิ่งที่ดับไปแล้วหรือ

สุ. มิได้ หมายความว่าขณะนี้มีสิ่งที่เกิดแล้วปรากฏ และก็นึกถึงลักษณะ ของสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งสิ่งนั้นก็กำลังเกิดดับ แต่ขณะนั้นเมื่อไม่ประจักษ์การเกิดและดับ ก็นึกถึงการเกิดดับเท่านั้นเอง

ถ. ดับผมไม่ได้นึก แต่ผมเห็นว่า ต้องเกิดขึ้นให้เราเห็นจริง ๆ

ส. อย่างนั้นก็หมายความว่า แม้ไม่เจริญสติปัฏฐานก็สามารถรู้การเกิดขึ้นของปรมาัตถธรรมได้หรือ

ถ. ตามหลักการตอบว่า ไม่ได้ ตามความเป็นจริงก็ไม่ได้ แต่ที่ถามนี้หมายถึงว่า ถ้าเราเห็นแล้วบอกว่าเป็นการนึกของเราที่เห็น อย่างผมเห็นสิ่งต่าง ๆ เฉพาะหน้า เช่น ผมเห็นรูปที่บัญญัติว่าเป็นกระดานดำ กระดานดำนี่คิด และผมหันไปและนึกถึงกระดานดำ การที่ผมหันไปและนึกถึงกระดานดำ หรือเห็นสิ่งที่ เป็นกระดานดำจริง ๆ หรือเห็นสิ่งที่ เป็นรูปปรามณอยู่ จะเหมือนกันหรืออย่างไรว่าเป็นนึก

ส. สภาพธรรมต่างกัน แต่การยึดถือว่าเป็นเราเห็นและเราคิดยังมีอยู่ ทำอย่างไรถึงจะลอกการที่เคยยึดถือเห็นที่ว่าเป็นเราเห็นกระดานดำออกได้

ถ. ถ้าเห็นแล้วไปนึกเอา นั่นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ขณะที่เห็นสิ่งต่าง ๆ เราไม่ได้ นึกอะไร ผมก็มานึกว่า ดับแล้วไม่เห็น เราก็ต้องเห็นการเกิด ถ้าไม่เห็นการเกิดแล้ว จะเห็นอะไร

ส. ขณะนี้กำลังคิด ไซ้ใหม่ ที่พูดเมื่อกี้ตามที่คิด ไซ้ใหม่ ยังไม่ได้ประจักษ์ การเกิด เพียงแต่ว่าสิ่งนี้ปรากฏ จึงทำให้เกิดความคิดอย่างนี้ขึ้น

ถ. ผมพูดว่า กำลังเห็นอยู่ ก็พูดไม่ได้ เพราะกำลังพูดอยู่ ฉะนั้น พูดที่ไร ก็พูดถึงตอนที่ผมเห็นไปแล้ว

ส. ถ้ายังไม่รู้ว่า เป็นนามธรรมและรูปธรรม เป็นปรมาัตถธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ที่จะประจักษ์การเกิดขึ้น จะต้องเป็นหนึ่งสิ่งใด เช่น ได้ยิน ก็เป็นเราได้ยิน ทั้ง ๆ ที่เมื่อกี้ไม่ได้ยิน แต่เวลาเกิดได้ยินขึ้น ก็เป็นเราที่กำลังได้ยินอยู่ และคิดว่าที่กำลังได้ยินนี้ต้องเกิดด้วย แต่ก็ยังคงเป็นตัวตนอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้น ทำอย่างไรจึงจะละการที่ยึดถือสภาพที่ได้ยินว่า เป็นเราได้ยิน

ถ. หมายความว่า ที่เห็นนั้นไม่ได้เห็นการเกิดของมันจริง ๆ อย่างใน วิปัสสนาญาณ ถ้าอย่างนั้นสิ่งที่เราเห็นนั้นเป็นอะไร

ส. เป็นสิ่งที่กำลังปรากฏ เป็นปรมาัตถธรรม แต่ไม่รู้ว่าปรมาัตถธรรมคือ สภาพที่กำลังรู้นั้นไม่ใช่เรา และสิ่งที่ปรากฏก็ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ถ. ไม่ใช่เราแน่ ขอถามอีกนิดว่า ถ้าขณะเห็นนี้ไม่ใช่เป็นขณะเกิดของรูป ที่เป็นอารมณ์ของเรา จะเป็นอะไร

สุ. ถ้าเป็นขณะเกิด ก็ต้องเป็นวิปัสสนาญาณ

ถ. และเราก็เห็นสิ่งที่ไม่ใช่ขณะเกิด

สุ. ท่านผู้ฟังสามารถบอกได้ไหมว่า ขณะที่ท่านผู้ฟังเข้าใจว่ากำลังเห็นเกิด แท้จริงอันนั้นเกิดแล้วก็ดับ และก็เกิดแล้วก็ดับ และก็เกิดแล้วก็ดับ เพราะว่าเป็นไป อย่างเร็วมาก ในเมื่อสิ่งใดก็ตามเกิดแล้วดับแล้วอย่างเร็วมาก เพราะฉะนั้น เราจึงไม่เห็นทั้งการเกิดขึ้นและการดับไป เพียงเห็นลักษณะที่ปรากฏเมื่อเกิดแล้วและ ยังไม่ดับ

ถ. เมื่อเกิดแล้ว ผมจะเห็นได้อย่างไร

สุ. ก็เร็วมากอย่างนี้ เวลานี้สิ่งที่ปรากฏทางตาเกิดแล้วก็ดับเร็วมาก อ่อนหรือแข็งที่กระทบสัมผัสผิวกายก็เกิดดับอยู่เร็วมาก แต่ทำไมไม่ปรากฏอาการเกิด และดับ คำถามมีว่า และสิ่งที่กำลังปรากฏคืออะไร

ก็หมายความว่า สิ่งใดที่ยังไม่เกิด สิ่งนั้นปรากฏไม่ได้ สิ่งใดที่ดับไปแล้ว สิ่งนั้นก็ปรากฏไม่ได้ เพราะฉะนั้น สภาพธรรมขณะใดที่กำลังปรากฏ ก็คือ สภาพธรรมนั้นเกิดแล้วยังไม่ดับ แต่การเกิดดับเป็นไปอย่างเร็วมาก เพราะฉะนั้น ในช่วงขณะที่เกิดแล้วยังไม่ดับปรากฏให้เห็น และก็ดับไป และก็เกิดอีก และก็ปรากฏ ให้เห็น และก็ดับไป และก็เกิดอีก และก็ปรากฏให้เห็น และก็ดับไป แต่ความรวดเร็ว ทำให้เห็นเสมือนว่าไม่ได้ดับเลย

เพราะฉะนั้น การจะไปคิดเอาว่า ขณะนี้ต้องเกิดแล้วก็ดับ นั้นเป็นเพียง ความคิด ไม่ใช่การประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นวิปัสสนาญาณ

ถ. ผมเพียงแต่คิดว่า ดับไม่เห็น เห็นแต่เกิดตลอดเวลา

สุ. เกิดก็ไม่เห็น เห็นช่วงขณะเกิดแล้ว

ถ. แล้วที่เห็นนี้ เห็นอะไร

ส. สิ่งใดที่ไม่ปรากฏ สิ่งนั้นไม่เกิด ไซ้ไหม เพราะฉะนั้น สิ่งใดที่ปรากฏ สิ่งนั้นเกิดแล้วจึงปรากฏ และสิ่งนั้นต้องยังไม่ดับไปด้วยจึงปรากฏ เพราะฉะนั้น สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้เกิดแล้วและยังไม่ดับจึงปรากฏ แต่การเกิดดับของสภาพธรรมเร็วมาก ทำให้การเกิดดับติดต่อกันไม่ให้เห็นการดับของสิ่งที่ดับไปแล้ว เพราะฉะนั้น ในขณะนี้สิ่งที่ปรากฏต้องเป็นสิ่งที่เกิดแล้วก็ดับ เกิดแล้วก็ดับ เกิดแล้วก็ดับ แต่จะไม่ประจักษ์ทั้งการเกิดและการดับ ถ้าไม่ใช่วิปัสสนาญาณ

ถ. ผมบอกแล้วว่า ดับผมไม่เห็น จะชื่อว่าเห็นแต่เกิดได้ไหม

ส. เกิด ก็ไม่เห็นเหมือนกัน

ถ. สิ่งที่ยังไม่เกิด ก็ยังไม่เกิดขึ้น

ส. กำลังเกิดนี้เห็นไหม สีขณะนี้กำลังเกิดเห็นไหม เพราะว่าขณะนี้สิ่งที่ปรากฏทางตาต้องกำลังเกิดดับ ๆ เพราะฉะนั้น ขณะนี้ปรากฏการเกิดของสีไหม ถ้าปรากฏก็หมายความว่า เมื่อสิ่งนั้นดับแล้ว เกิดจึงประจักษ์ได้ แต่ไม่ได้ดับ ยังคงเสมือนว่าปรากฏอยู่ อาการที่ดับไปไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น จะปรากฏการเกิดขึ้นได้อย่างไร ในเมื่อไม่ได้ปรากฏว่าดับไป ถ้าปรากฏว่าดับไปแล้ว และเกิดขึ้นให้เห็น อย่างนั้นจึงจะชื่อว่าประจักษ์การเกิด แต่ไม่มี หมายความว่าปรากฏอยู่เสมือนไม่เกิดดับ

ถ. เกิดก็ไม่เห็น ดับก็ยังไม่เห็น

ส. ถูกต้อง

ถ. ผมคิดว่า สิ่งที่ยังไม่เกิดก็ไม่เห็น สิ่งที่เกิดดับไปแล้วก็ไม่เห็น ปรากฏว่าเราไม่เห็นอะไรเลย

ส. มิได้ สิ่งที่กำลังปรากฏเกิดแล้ว ยังไม่ดับด้วย จึงได้ปรากฏ แต่เกิดและดับเร็วมาก เพราะฉะนั้น สิ่งที่เกิดต่อ ไม่ประจักษ์ขณะเกิดแต่เมื่อปรากฏ คือเกิดแล้ว และดับไปอีก

ถ. ผมเข้าใจแล้ว หมายความว่าสิ่งที่เราเห็นนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องของการเห็น การเกิดดับซึ่งเป็นอาการ ไซ้ไหม

ส. ถูกต้อง

ถ. ถ้ามีรูปเป็นอารมณ์ เราเห็นอะไรเกิดก่อนแล้วดับ

ส. ต้องเข้าใจลำดับขั้นของวิปัสสนาญาณด้วย นามรูปปริจเฉทญาณ คงไม่มีข้อสงสัย เพราะว่าได้กล่าวถึงหลายครั้งแล้ว ปัจจัยปริคคหญาณ คือ ปัญญา ที่ประจักษ์สภาพที่เป็นปัจจัยของธรรมที่ปรากฏในขณะนั้น หมายความว่าขณะนี้มีการได้ยิน ถ้าเป็นวิปัสสนาญาณที่ปรากฏทางมโนทวาร ขณะนั้นปัญญาก็จะแทงตลอด ลักษณะที่ปรากฏว่าเกิดเพราะปัจจัย นี่เป็นเหตุทำให้มีการละคลายการยึดถือ สภาพธรรมไปเรื่อย ๆ มิฉะนั้นแล้วจะคิดว่าเราสามารถทำได้ สามารถคิดอย่างนั้น สามารถทำอย่างนี้ แต่ถ้าประจักษ์ปัจจัยปริคคหญาณแล้วจะทำให้รู้ว่า ไม่มีสัก ขณะจิตเดียวที่ใครจะสามารถทำอะไรได้ เพราะว่าสติสัมปชัญญะในขณะนั้นสามารถ พิจารณาถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดว่า เกิดเพราะปัจจัยต่าง ๆ กัน ทำให้คลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน นั่นคือปัจจัยปริคคหญาณ ซึ่งบางแห่ง ใช้คำว่า อัมมัญญูติญาณ หมายความว่าถึงปัญญาที่ประจักษ์ปัจจัยที่ทำให้ สภาพธรรมนั้นเกิด

สำหรับญาณต่อไป คือ สัมมสนญาณ หมายถึงปัญญาที่สามารถประจักษ์ การเกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็วของนามธรรมและรูปธรรม อย่างในขณะนี้ไม่มีปัญหา สำหรับวิปัสสนาญาณที่จะรู้ว่า แม้แข็งที่กำลังปรากฏเสมือนไม่ดับ ก็ปรากฏลักษณะ ที่เป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งไม่มีตัวตน ไม่มีเรา ไม่มีโลก ไม่มีวัตถุอย่างอื่นเลย มีแต่ ลักษณะนั้นที่กำลังปรากฏทางมโนทวารซึ่งกำลังเกิดขึ้นและดับไป เกิดขึ้นและดับไป นั่นคือสัมมสนญาณ แต่เป็นตรุณวิปัสสนา ทั้งนามรูปปริจเฉทญาณ ปัจจัยปริคคหญาณ และสัมมสนญาณ ซึ่งหมายความว่า การที่จะทำให้ปัญญามั่นคง ขึ้นอีก ต้องอาศัยการอบรมเจริญอีกมากที่จะเป็นพลวิปัสสนา เพราะว่าต้องเป็น ขันติญาณ คือ เป็นปัญญาที่อดทนที่จะพิจารณาลักษณะของสภาพธรรม ทุกสถานการณ์ ทุกขณะ ทุกโอกาส ไม่ใช่ว่าจะเลือกเฉพาะบางสถานที่

เพราะฉะนั้น แล้วแต่ว่าสติปัฏฐานจะเกิดระลอกลักษณะของสภาพธรรมของ อารมณ์ใด ในขณะนั้นขันติญาณไม่เปลี่ยน หรือไม่หวาดหวั่นที่จะพิจารณาว่า ขณะนั้นก็เป็นเพียงนามธรรมชนิดหนึ่ง เป็นรูปธรรมชนิดหนึ่ง ไม่มีการเจาะจง ไม่มีการเลือกอารมณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น จึงทำให้ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล โดยที่เมื่อปัญญาพิจารณาละเอียดขึ้น ย่อมพิจารณาถึงการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมนั้นละเอียดขึ้นด้วย

อย่างในขณะนี้ ถ้าเป็นสติสัมปชัญญะที่มีกำลังขึ้น จะสามารถพิจารณา เห็นชั่วขณะ และพิจารณาได้ยืນชั่วขณะ และพิจารณาคิดนึกชั่วขณะ ไม่ว่าจะ เป็น เวทนาอาจจะ เป็น โสมนัสเวทนาเกิดขึ้นเบาบางเพียงนิดหน่อย สติสัมปชัญญะก็ สามารถที่จะระลึกรู้ชั่วขณะ และเวลาที่กระทบสัมผัสอ่อนหรือแข็ง ความทุกข์กายหรือ สบายกายเกิดขึ้น สติปัฏฐานก็ระลึกรู้ลักษณะของเวทนานั้นชั่วขณะ หมายความว่า ขันติญาณเป็นญาณที่อดทนต่อการที่จะพิจารณาสภาพธรรมไม่ว่าจะทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนทั่ว

เมื่อทั่วแล้ว ย่อมโน้มไปถึงลักษณะที่เกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรม แต่ละอย่าง ซึ่งเป็นตัตถปริยญาณ จนกว่าปัญญาถึงความสมบูรณ์ที่จะเป็น อุทยัพพญาณเมื่อไร เลือกไม่ได้เลย ไม่ใช่จะมีการเตรียมพร้อมที่สถานที่นั้น กำลังเป็นนามนั้นรูปนี้ แต่อาจจะเกิดขึ้นขณะไหนอย่างไรก็ได้ ด้วยสติสัมปชัญญะที่ พร้อมสมบูรณ์ ก็จะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมที่ละอย่าง ทางมนทวาร

เพราะฉะนั้น จึงมีความชัดเจน คมกล้ำมากกว่าสัมมสนญาณ เพราะว่า สัมมสนญาณเป็นการประจักษ์การเกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็ว ๆ ถ้าเราจะพลิกหนังสืออะไร ดูสักอย่างหนึ่งอย่างรวดเร็ว ๆ เราก็เห็นเหมือนกัน ไม่ใช่ไม่เห็น แต่ไม่เห็นความละเอียด เพราะฉะนั้น ถ้าสติสัมปชัญญะมั่นคง และพิจารณาทั่วขึ้น ละเอียดขึ้น ซึ่งจะเป็น พลวิปัสสนา ก็ทำให้สติสัมปชัญญะคมขึ้นที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิด และกดับ เกิดและกดับ ใกล้ชิดกว่าสัมมสนญาณ แต่ต้องอาศัยการพิจารณา

ในชีวิตประจำวัน และน้อมระลึกถึงความไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่ปรากฏ จึงจะสามารถถึงอุทยัพพญาณได้

ถ. ถ้าเห็นนามเกิดดับ จิตเห็นตัวเองเกิดดับได้หรือเปล่า

ส. ไม่ใช่ตัวเอง จิตที่เป็นอารมณ์ ไม่ใช่เรื่องที่จิตไปรู้ตัวจิตดับ แต่เป็นปัญญา คือ มหากุศลญาณสัมปยุตต์ ที่กำลังพิจารณานามใด ก็ประกาศการเกิดและดับไปของนามนั้น พิจารณารูปใดก็ประกาศการเกิดขึ้นและดับไปของรูปนั้น

ถ. เห็นด้วยปัญญา พิจารณานามใด หมายถึงนามใดละ มีนามอื่นที่ ...

ส. ขณะนี้กำลังเห็น เป็นนามธรรม ไซ้ใหม่ โดยปริยัติทราบว่า เป็นจักขุวิญญาณ จักขุวิญญาณไม่มีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย จักขุวิญญาณเป็นเหตุวิบากจิต เพราะฉะนั้น สติปฏิฐานไม่ได้เกิดกับจักขุวิญญาณ แต่ในขณะนี้ที่เสมือนหนึ่งว่าเห็นด้วย ได้ยินด้วย คิดนึกด้วย รู้รูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏด้วย รู้ความหมายของเสียงด้วย พร้อมกันทันที สติปฏิฐานสามารถแยกปัญญัตติธรรมออก ระลึกรู้ลักษณะของปรมัตถธรรมและรู้ว่า สภาพรู้คือธาตุรู้ในขณะที่กำลังเห็น ไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าเป็นแต่เพียงสภาพรู้ชนิดหนึ่ง นี่คือมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ซึ่งเกิดหลังจากที่จักขุวิญญาณเกิดดับ ๆ ให้พิสูจน์ ให้ศึกษา ให้พิจารณาในสภาพที่กำลังเห็น รู้ว่าเป็นแต่เพียงอาการเห็น หรือเป็นธาตุรู้อย่างหนึ่ง

ถ. สงสัยว่า จักขุวิญญาณดับไปแล้ว ก็ไม่เป็นปัจจุบันให้จิตดวงต่อมาที่มีปัญญาเห็น ...

ส. คำว่า ปัจจุบัน มีหลายความหมาย ปัจจุบันโดยขณะไม่ใช่แน่ แต่หมายความว่า ไม่ใช่เมื่อวานนี้ ไม่ใช่พรุ่งนี้ แต่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้เอง

ถ. โดยไม่มีอารมณ์อื่นมาคั่น

ส. นี่คือนิพจน์

ผู้ฟัง ที่ผมเรียนถามอาจารย์คราวที่แล้ว คือ ผมสงสัยว่า ขณะที่เห็นอุทยัพพญาณประกาศลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปนั้น เมื่อสภาพธรรมใดสภาพธรรมหนึ่งเกิดขึ้น และปัญญาที่เป็นวิปัสสนาญาณขึ้น

อุทฺทยัพพญาณเกิดขึ้นนั้น จะพิจารณาเห็นสภาพธรรมที่กำลังเกิดขึ้นทั้งเกิดขึ้นและ
ทั้งดับไปหรือไม่ ซึ่งผมได้เรียนถามท่านอาจารย์แล้ว และท่านอาจารย์ก็ได้ตอบแล้วว่า
ถ้าเป็นอุทฺทยัพพญาณ ต้องเห็นชัดทั้งเกิดและทั้งดับ

ส. จึงเป็นอุทฺทยัพพญาณตามชื่อ อุทฺยะ คือ เกิด วะ คือ ดับ
หรือเสื่อม หรือแตกไป

๑๗๐๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๓๐

ผู้ฟัง เรื่องเห็นการเกิดดับซึ่งเป็นวิปัสสนาญาณ ผมเข้าใจว่า ขณะที่เราเห็น เห็นกระดานดำ รับรองว่ากระดานดำไม่มีการเกิดดับแน่ เห็นโต๊ะ เห็นเก้าอี้ เห็นคน เห็นสัตว์ เห็นสิ่งของ รับรองว่า คน สัตว์ สิ่งของไม่เกิดดับแน่ ถ้ายังเห็นอยู่อย่างนั้น ไม่มีทางที่จะเกิดดับ

ผมขอเล่าถึงตัวเองเมื่อตอนที่เข้าปฏิบัติ เดินจงกรมไปเดินจงกรมมาก็นึกถึงคำที่เพื่อนปฏิบัติด้วยกันเล่าให้ฟังว่า เขาเห็นเกิดดับแล้ว มองไปเห็นอะไรก็ดับวูบ ๆ ตกใจเลยเมื่อเห็นความเกิดดับที่เกิดขึ้น ผมก็สงสัยว่าเกิดดับแบบไหน เรามองดูฝาผนัง มองดูโบสถ์ ไม่เห็นดับสักทีหนึ่ง ผมก็มานึกว่า คงไม่ใช่โบสถ์วิหาร หรือกระดาน คน สัตว์เกิดดับแน่ ๆ ที่ว่าเกิดดับ ต้องเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่กระดาน ไม่ใช่โต๊ะ ไม่ใช่คน ไม่ใช่เก้าอี้

ต้องรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตามีลักษณะอย่างไร จึงจะรู้ความเกิดดับต่อไป トラバドที่ยังไม่เข้าใจว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาคืออะไร รับรองว่าไม่มีทางเข้าใจ หรือปัญญาจะเกิดขึ้นในลำดับต่อไปได้ ขอให้ท่านอาจารย์ช่วยบรรยายว่า อะไรแน่ที่เราจะต้องรู้ในขณะที่เห็น ที่ว่าปรากฏทางตา มีลักษณะอย่างไร

ส. ปัญญาประจักษ์การเกิดดับ ถ้าไม่ใช่ปัญญาไม่มีทางที่จะประจักษ์เลย และก่อนที่จะประจักษ์การเกิดดับ ต้องคลายการที่เคยยึดถือปรมาัตถธรรมว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดเสียก่อน เพราะฉะนั้น ทางตาวิธีพิสูจน์ คือ ยังเห็นว่าเป็นสัตว์บุคคลต่าง ๆ โดยที่สติไม่เคยระลึกได้เลยว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น และการที่ปัญญาจะเจริญขึ้น จะต้องอาศัยการพิจารณาอีกมาก จะต้องรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนี้ปรากฏเพียงชั่วขณะจิตเดียว เห็นใหม่ว่ากว่าที่จะประจักษ์การเกิดดับและดับไปได้ ปัญญาต้องมนสิการ คือ พิจารณา และเพิ่มความรู้เพิ่มความมั่นคงขึ้น

ว่า ทุกขณะจิตเป็นเพียงชั่วขณะเดียวในสังสารวัฏฏ์ ซึ่งจะไม่มีการกลับมาอีกเลย ทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้และมีการได้ยิน กับเห็นหลังจากที่ได้ยิน ก็เป็นอีกขณะหนึ่ง หมายความว่า จะขาดการพิจารณาเพื่อให้ปัญญาระลึกลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรม อยู่เรื่อย ๆ ไม่ได้ ไม่ใช่ว่าเดินไป จงกรมไป และคิดว่าประจักษ์การเกิดดับ โดยไม่รู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม

ปัญญาของแต่ละบุคคลเป็นปัจเจก ตั้ง เป็นการรู้เฉพาะตัวจริง ๆ เช่น ขณะนี้ ใครจะพิจารณาทางตาและมีความรู้เพิ่มขึ้นจริง ๆ ว่า เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ชั่วขณะเดียวในสังสารวัฏฏ์ เวลาได้ยินเสียง เห็นอีก ก็รู้อีกว่า ที่เห็นนี่ก็เป็นชั่วขณะเดียวในสังสารวัฏฏ์ เพราะฉะนั้น ปัญญาทำหน้าที่ละลายการติดข้องไปเรื่อย ๆ ด้วย ไม่ใช่ว่าเมื่อปัญญาเกิดแล้วไม่ได้ละอะไรเลย แต่ปัญญาทุกขณะที่เกิดจะต้องละตามลำดับขั้นของปัญญา แม้นในตอนต้นยังไม่ได้ละโลกะ โทสะ ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แต่ต้องละลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นสัตว์ เป็นวัตถุ เป็นบุคคลต่าง ๆ โดยรู้ว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่ปรากฏเพียงชั่วขณะเดียวในสังสารวัฏฏ์

ถ้ารู้ว่าทุกคนในขณะนี้ที่ได้ยินก็เป็นชั่วขณะหนึ่งในสังสารวัฏฏ์เท่านั้น จะไม่มีสาระสำคัญอะไรเลย สิ่งที่ได้ดับไปเมื่อมาก็ไม่กลับมาอีกเลย มีแต่ไป ไป ไป เกิดขึ้น และก็ไป คือ ดับ อยู่เรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยความเป็นพหุสูตร คือ การฟัง พระธรรม พร้อมกับการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน เพื่อให้มีฐานที่มั่นคงที่จะทำความรู้ที่สมบูรณ์ถึงขั้นที่สติปัฏฐานและสัมปชัญญะจะเกิดประจักษ์แจ้งลักษณะที่เกิดดับได้จริง ๆ

ผู้ฟัง สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสิ่งที่เข้าใจยากจริง ๆ ทั้ง ๆ ที่เราก็มองอยู่ตลอดเวลา แต่เราไม่ได้เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา

ส. ถ้ารู้ว่าเพียงชั่วขณะเดียว หดับไปแล้วเมื่อ ก็ระลึกใหม่ พิจารณาใหม่

ผู้ฟัง โดยมากเห็น ก็เห็นเป็นต้นไม้ เห็นเป็นคน เห็นเป็นสิ่งของแล้ว

ส. ก็ไม่ต้องไปติด เพราะว่าดับไปแล้ว ขณะนี้ขณะใหม่ พิจารณาในขณะนี้เองว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา การที่จะไปยึดถือว่าเป็นสิ่งเดิมหรือสิ่งนั้นสิ่งนี้จะลดน้อยลง ถ้าเห็นญาติพี่น้อง หรือเห็นใคร ก็รู้ว่าเพียงชั่วขณะเดียวในสังสารวัฏฏ์ ไม่มีบุคคลนั้นอีกแล้ว

ผู้ฟัง หมายความว่าสติต้องเกิดเร็วมากขณะที่เห็น ขณะที่ปรากฏ เมื่อลืมตาสติของเราต้องมีพลังสามารถรู้ขณะที่เห็นขณะแรกเลย ถ้าต่อไปจะเห็นเป็นต้นไม้เป็นสัตว์ เป็นสิ่งของ มีชื่อเรียกมากมาย แต่ขณะแรกสิ่งที่ปรากฏทางตาจริง ๆ สติไม่ค่อยจะระลึกได้ หรือไม่ค่อยจะเกิด

ส. ยากที่จะหวังว่า ลืมตาตื่นสติก็เกิด จะเป็นไปได้บางขณะบางวัน แต่ไม่ใช่เสมอไปทุกวัน เพราะว่าปัจจัยที่จะให้เกิดอกุศลยังมากอยู่ เพราะฉะนั้นไม่จำกัดดีกว่าว่าจะจะเป็นเมื่อไร แต่ให้ทราบกำลังของปัญญาว่า ที่สติจะมีกำลังเป็นสติพละก็ เพราะว่าปัญญาเพิ่มขึ้น ถ้าปัญญาไม่เพิ่ม สติจะมีกำลัง หรือจะเป็นพละไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น ถ้าอยากจะให้สติมีกำลัง สามารถระลึกลักษณะของสภาพธรรมเมื่อไรก็ได้ ที่ไหนก็ได้ ทวารไหนก็ได้ ก็ต้องศึกษารู้ลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ในขณะทีละระลึกไปเรื่อย ๆ ทีละเล็กทีละน้อย จนกว่าความรู้จะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น

ถ้าคิดถึงคำอุปมาที่เป็นผ้าไหมแคว้นกาสิที่เนื่อบางละเอียด และร้อยปีก็ลูบเขาสิเนรุครั้งหนึ่งจนกว่าเขาสิเนรุจะสึกไป ซึ่งวันหนึ่ง ๆ การเกิดขึ้นของสติปฏิฐานก็เป็นไปในลักษณะนั้น แต่ถ้าผู้ใดก็ตามที่มีความเข้าใจถูก และสัมมาสติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏบ้าง วันหนึ่งก็ต้องถึง เพราะว่า การฟังที่ได้ฟัง ไม่ได้สูญหายไปไหน การพิจารณา การเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมก็ไม่ได้สูญหายไปไหน เพียงแต่ยังไม่ถึงกาลที่จะถึงความสมบูรณ์ที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมเท่านั้นเอง ก็ต้องอบรมเจริญไป

เพราะฉะนั้น การกล่าวถึงวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น ๆ ก็เป็นเรื่องที่ห่างไกล แต่ผู้ที่รู้จักตนเองตามความเป็นจริงก็ไม่ได้หมดหวัง หรือไม่ได้ท้อถอย ตราบใดที่เข้าใจ

ข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ข้อสำคัญ อย่าเข้าใจผิด อย่าปฏิบัติผิด อย่ายึดถือข้อปฏิบัติที่ผิด ซึ่งไม่เป็นหนทางที่จะทำให้ประจักษ์แจ้งการเกิดดับของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

ไม่ใช่ไปรู้อย่างอื่นเลย แต่ต้องรู้ว่าอริยสัจธรรม คือ ในขณะที่เห็นเดี๋ยวนี้ เพราะฉะนั้น ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม บางท่านเป็นพระอรหันต์ได้ ขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังคิดนึก เหมือนผู้อื่นที่ฟังอยู่ที่เป็นปุถุชน หรือ บางท่านอาจจะจะเป็นพระโสดาบัน บางท่านก็เป็นพระสกทาคามี บางท่านก็เป็นพระอนาคามี ตามการสะสมของแต่ละบุคคล แต่ต้องเป็นปัญญาที่รู้ เพราะฉะนั้น ไม่ควรสนใจในข้อปฏิบัติที่ไม่ทำให้เกิดความรู้ หรือคำใด ๆ ก็ตามที่ไม่เกื้อกูลต่อการที่จะทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้เข้าใจขึ้น

ถึงแม้จะถึงอุท্থัพพญาณแล้ว ความเหนียวแน่น ความหนาแน่นของกิเลส ก็ปรากฏให้รู้ว่า ยังไม่ได้ถ่ายถอนหรือดับการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนเด็ดขาดเป็นสมุจเฉท เพราะว่าเพิ่งจะเริ่มเป็นพลวิปัสสนา เพราะฉะนั้น ปัญญาต้องอบรมเจริญต่อไปอีก โดยสติสัมปชัญญะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏและน้อมระลึกถึงลักษณะที่ดับ เพราะถึงแม้ว่าอุท্থัพพญาณเป็นการประจักษ์แจ้งการเกิดดับอย่างชัดเจน แต่ก็ชั่วระยะที่เป็นวิปัสสนาญาณ หลังจากนั้นก็มีปัจจัยที่จะให้อกุศลทั้งหลายเกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่า ในสังสารวัฏฏ์ที่เคยไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมและเคยยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนมานั้นยาวนาน เพียงปัญญาขั้นนี้ยังดับการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนไม่ได้เป็นสมุจเฉท และผู้นั้นก็รู้อย่างไม่ถึงการดับการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เพราะความเหนียวแน่นของกิเลสมีมาก

คิดดู ทั้ง ๆ ที่ประจักษ์ แต่ยังไม่สามารถดับการยึดถือสภาพธรรม ความเยื่อใย ความพอใจว่าเป็นเราหรือเป็นตัวตนได้ เพราะฉะนั้น ผู้นั้นก็น้อมระลึกถึงอาการดับเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น หลังจากอุท্থัพพญาณแล้ว ขอก้าวไปถึงภังคญาณ

ทุกคน ถ้าคิดถึงความดับไปของทุกอย่าง ก็เลสจะเบาบางไหม สิ่งที่เกิด ดูเหมือนมีสาระ ดูเหมือนน่าดู น่าชม น่าติด น่าใคร่ ไม่ว่าจะเป็นรูปก็ดี เสียงก็ดี กลิ่นก็ดี รสก็ดี สัมผัสก็ดี แต่ถ้าคิดถึงการดับของสิ่งนั้นซึ่งมีอายุที่สั้นมาก คือ เพียงเกิดแล้วก็ดับไป เกิดแล้วก็ดับไป เกิดแล้วก็ดับไป ถ้าน้อมพิจารณาถึงอาการดับของสิ่งนั้น ย่อมจะละเอียดมากกว่าเห็นเพียงการเกิดแล้วก็ดับ และก็เกิดอีก และก็ดับไป และก็เกิดอีก และก็ดับไป ด้วยเหตุนี้ผู้ที่บรรลุถึงอุทยัพพญาณจึงน้อมพิจารณาถึงการดับของสภาพธรรม จนกระทั่งปัญญาสมบูรณ์ถึงขั้นกัมมญาณ

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค มหาวรรค ญาณกถา ข้อ ๑๑๒
มีข้อความว่า

ปัญญาในการพิจารณาอารมณ์แล้วพิจารณาเห็นความแตกไป คือ การดับไป เป็นวิปัสสนาญาณอย่างไร ฯ

จิตมีรูปเป็นอารมณ์ เกิดขึ้นแล้วย่อมแตกไป ผู้พิจารณาอารมณ์นั้นแล้วย่อมพิจารณาเห็นความแตกไปแห่งจิตนั้น ย่อมพิจารณาเห็นอย่างไร ชื่อว่าพิจารณาเห็น ย่อมพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง ไม่พิจารณาเห็นโดยความเป็นของเที่ยง ย่อมพิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ ไม่พิจารณาเห็นโดยความเป็นสุข ย่อมพิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตา ไม่พิจารณาเห็นโดยความเป็นอัตตา ย่อมเบื่อหน่าย ไม่เพิลิดเพิลิน ย่อมคลายกำหนด ไม่กำหนด ย่อมให้ดับ ไม่ให้เกิด ย่อมสละคืน ไม่ถือมั่น เมื่อพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละนิจฺจสัญญาได้ เมื่อพิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ ย่อมละสุขสัญญาได้ เมื่อพิจารณาโดยความเป็นอนัตตา ย่อมละอัตตสัญญาได้ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมละความเพิลิดเพิลินได้ เมื่อคลายกำหนด ย่อมละราคะได้ เมื่อให้ดับ ย่อมละสมุทัยได้ เมื่อสละคืน ย่อมละความถือมั่นได้ ฯ

ผู้ที่ปัญญายังไม่บรรลุถึงขั้นนี้ ฟังดูก็เหมือนเรื่องตัวอักษร แต่ตามความเป็นจริง ปัญญาต้องพิจารณาอย่างนี้ เห็นอย่างนี้ เพราะว่าความจริงเป็นอย่างนี้

สิ่งใดที่เห็นอยู่ชัด ๆ ว่า ดับไป จะไม่คลายความพอใจหรือ ในเมื่อไม่เคย
ประจักษ์มาก่อนเลยว่า สิ่งนั้นแท้จริงเกิดขึ้นมีอายุที่สั้นมากและดับไป ขณะนี้เมื่อ
ไม่ประจักษ์ว่าเห็นเกิดขึ้นสั้นมากและดับไปก็ไม่ประจักษ์ว่า แท้ที่จริงแล้วควรจะหน่าย
หรือว่าคลายความยินดีในการเห็น ซึ่งในขณะนี้ทุกขณะกำลังเกิดดับอยู่ ถูกต้องไหม
แต่มีขณะไหนบ้างไหมที่จิตน้อมพิจารณาถึงการดับ

เพิ่งฟังเรื่องของภังคญาณเมื่อก็เองว่า ทุกอย่างเกิดและก็ดับ และจะต้อง
พิจารณาการดับไปเพื่อให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรเบื่อหน่าย แต่แม้กระนั้นในขณะนี้ที่กำลัง
เห็นและก็ดับ ได้ยินและก็ดับ แต่ปัญญาก็ยังไม่ได้พิจารณาการดับไปของเห็นและของ
ได้ยิน เพราะว่ายังไม่ใช้ภังคญาณ ยังไม่ใช้วิปัสสนาญาณ เพราะฉะนั้น จึงยัง
ไม่สามารถพิจารณาอย่างนั้นได้จริง ๆ และไม่ใช้แต่เฉพาะรูป

ข้อความต่อไป ข้อ ๑๑๓ – ข้อ ๑๑๔ มีว่า

จิตมีเวทนาเป็นอารมณ์ ฯลฯ จิตมีสัญญาเป็นอารมณ์ ฯลฯ จิตมีสังขารเป็น
อารมณ์ ฯลฯ จิตมีวิญญูญาณเป็นอารมณ์ ฯลฯ จิตมีจักขุเป็นอารมณ์ ฯลฯ จิตมีชรา
และมรณะเป็นอารมณ์ เกิดขึ้นแล้วย่อมแตกไป พระโยคาวจรพิจารณาอารมณ์นั้นแล้ว
พิจารณาเห็นความแตกไปแห่งจิตนั้น ย่อมพิจารณาเห็นอย่างไร ชื่อว่าพิจารณาเห็น
ย่อมพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง เมื่อสละคืน ย่อมละความถือมั่นได้ ฯ

การก้าวไปสู่อัฏฐยัตถุแต่ปุริมยัตถุ การหลักไปด้วยปัญญาอันรู้ชอบ
การคำนึงถึงอันเป็นกำลัง ธรรม ๒ ประการ คือ การพิจารณาหาทางและ
ความเห็นแจ้ง บัณฑิตกำหนดเอาด้วยสภาพเดียวกันโดยความเป็นไปตามอารมณ์
ความน้อมจิตไปในความดับ ชื่อว่าวิปัสสนาอันมีความเสื่อมไปเป็นลักษณะ

การที่พระโยคาวจรพิจารณาอารมณ์แล้ว พิจารณาเห็นความแตกไปแห่งจิต
และความปรากฏโดยความเป็นของสูญ ชื่อว่าอภิปัญญาวิปัสสนา (ความเห็นแจ้งด้วย
อภิปัญญา) พระโยคาวจรผู้ฉลาดในอนุปัสสนา ๓ ในวิปัสสนา ๔ ย่อมไม่หวั่นไหว
เพราะทิวฏฐิต่าง ๆ เพราะความเป็นผู้ฉลาดความปรากฏ ๓ ประการ ฯ

ชื่อว่าญาณ เพราะอรรถว่ารู้ธรรมนั้น ชื่อว่าปัญญา เพราะอรรถว่ารู้ชัด เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในการพิจารณาอารมณ์แล้วพิจารณาเห็นความแตกไปเป็นวิปัสสนาญาณ คือ ภาวนาวิปัสสนาญาณ

แต่ถ้าปัญญายังไม่อบรมจนถึงขั้นนั้นก็ไม่มีทางเลย ทั้ง ๆ ที่จะได้ยินได้ฟัง อย่างนี้ต่อไปอีก ก็จะต้องอบรมเจริญปัญญาตามลำดับขั้น แต่ข้อสำคัญที่สุด คือ ต้องทราบว่า การประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นวิปัสสนาญาณ ต้องเป็นการประจักษ์ลักษณะของปรมัตถธรรม ไม่ใช่เป็นการคิดว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้หมดไป ดับไป เพราะนั่นเป็นการคิดเรื่องของปรมัตถธรรม ไม่ใช่เป็นการประจักษ์ลักษณะของปรมัตถธรรม

สำหรับวิปัสสนาญาณมี ๓ ขั้น คือ ญาณตปริยญาณ ๑ ตีรณปริยญาณ ๑ ปหานปริยญาณ ๑

อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สมितिสูตร มีข้อความว่า

ญาณตปริยญาณ คือ ปัญญาที่รู้ลักษณะกิจตุกะของขั้น ๕

คือ ปัญญาที่รู้ลักษณะของรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ แต่ละประเภท และวิญญาณขันธ์ อย่างโลภะเกิดขึ้นมีลักษณะที่ต่างจากโทสะ ขณะนั้นเป็นปัญญาที่รู้ในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าปกติ ขณะที่กำลังสบายใจทุกคนก็รู้ หรือขณะที่กำลังขุ่นเคืองใจทุกคนก็รู้ แต่ไม่ใช่ปรมัตถธรรม ในขณะนั้นเป็นเราที่สบายใจ เป็นเราที่ไม่สบายใจ เพราะฉะนั้น ต่างกับวิปัสสนาญาณซึ่งรู้ลักษณะของสภาพที่พอใจติดข้องว่า เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง และเวลาที่สภาพที่ไม่พอใจ หยาบกระด้าง ขุ่นเคืองเกิดขึ้นก็รู้ว่า ลักษณะนั้นก็ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ปัญญาที่รู้อย่างนี้เป็นญาณตปริยญาณ

ตีรณปริยญาณ คือ พิจารณาขั้น ๕ ที่ตนรู้แล้วโดยวิปัสสนาญาณ โดยพิจารณาสภาพที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือ ลักษณะที่เกิด ดับไป ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา นั่นคือตีรณปริยญาณ

ปหานปริณญา เป็นการละความยินดีในขั้นที่ ๕ ด้วยมรรคอันเลิศ

แต่ก่อนที่จะถึงการดับเป็นสมุจเฉท ภาวนาเป็นการเริ่มต้นของ
ปหานปริณญา ถ้ายังไม่ถึงภาวนา ที่จะค่อย ๆ คลาย ค่อย ๆ ปหาน ค่อย ๆ ละ
การยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเรา ก็ยังมีไม่ได้

เพราะฉะนั้น ต้องเห็นความละเอียดของวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นว่า
ใครก็ตามที่คิดว่าจะละการยึดถือว่าเป็นเราโดยคิดเอาเองบ้าง หรือโดยที่
นามรูปปริจเฉทญาณยังไม่เกิด หรือเมื่อนามรูปปริจเฉทญาณเกิดแล้ว ก็จะละลาย
การยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเรา ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ จนกว่าจะถึงภาวนา
จึงจะเป็นการเริ่มของปหานปริณญา

๑๗๐๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๓๐

สำหรับพละ คือ สภาพธรรมที่มีกำลังที่จะต้องอบรมให้เจริญขึ้น

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค มหาวรรค ญาณกถา ข้อ ๒๑๗ - ๒๒๑
มีข้อความว่า

พละ ๒ คือ สมถพละ ๑ วิปัสสนาพละ ๑

สมถพละ คือ ความที่จิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว ไม่ฟุ้งซ่านด้วยสามารถแห่ง
เนกขัมมะ ด้วยสามารถแห่งความไม่พยาบาท ด้วยสามารถแห่งอารมณ์สมณะ

คนที่อยากสงบต้องเข้าใจด้วยว่า ต้องประกอบด้วยปัญญา และความสงบนั้น
ก็เป็นความสงบด้วยอารมณ์ของสมณะ

ชื่อว่าสมถพละ เพราะอรรถว่า ไม่หวั่นไหวเพราะนิรณด้วยปฐมฌาน
เป็นต้นไป จนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน มิฉะนั้นยังไม่ชื่อว่าเป็นพละ

คนที่อยากทำสมาธิเพราะคิดว่าสมาธิจะมีกำลัง ให้ทราบว่ ถ้าเป็นอกุศลจิต
จะมีกำลังไม่ได้เลย และแม้ว่าจะเป็นมหากุศลจิตที่สงบที่ละเอียดที่ละน้อย แต่ทราบได้
ที่ยังไม่ถึงปฐมฌาน ก็ยังไม่ใช่สมถพละ

วิปัสสนาพละเป็นไฉน อนิจจานุปัสสนา ทุกขานุปัสสนา อนัตตานุปัสสนา
นิพพิทานุปัสสนา วิราคานุปัสสนา นิโรธานุปัสสนา ปฏินิสัคคานุปัสสนา

วิปัสสนามากมายตามความเป็นจริง ที่กว่าจะละการยึดถือสภาพธรรม
ด้วยปัญญาที่รู้แจ้งชัดจนกระทั่งค่อย ๆ เริ่มหน่าย เริ่มคลายได้ จะต้องเป็นพละโดยการ
พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ
จึงเป็นอนิจจานุปัสสนา

ไม่ใช่นึกเอาว่าขณะนี้ไม่เที่ยง แต่ต้องพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงของ
ปรมัตถธรรม จึงจะพิจารณาเห็นความสละคืนในรูปเป็นต้นไปได้จนกระทั่งถึง
ในวิญญูญาณ การพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในจักขุตลอดไปจนกระทั่งถึงชรามรรณะ
การพิจารณาเห็นความสละคืนในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญูญาณ เพราะว่า
ปัญญาเมื่อเกิดแล้ว บุคคลนั้นจะรู้จริง ๆ ว่า ปัญญาได้กระทำกิจของปัญญา คือ
การสละคืน ค่อย ๆ ถอนตัวออกจากการติดอย่างเหนียวแน่นในนามธรรมและรูปธรรม
แต่ละอย่าง

คำว่า วิปัสสนาพลัง ความว่า ชื่อว่าวิปัสสนาผลเพราะอรรถว่าอะไร ๆ

ชื่อว่าวิปัสสนาผล เพราะอรรถว่า ไม่หวั่นไหวเพราะนิจจสัญญา
ด้วยอนิจจานุปัสสนา ไม่หวั่นไหวเพราะสุขด้วยทุกขานุปัสสนา ไม่หวั่นไหวเพราะ
อตตสัญญาด้วยอนัตตานุปัสสนา ไม่หวั่นไหวเพราะความเพิลิตเพลินด้วย
นิพพิทานุปัสสนา ไม่หวั่นไหวเพราะความกำหนดด้วยวิราคานุปัสสนา ไม่หวั่นไหวเพราะ
สมุทัยด้วยนิโรธานุปัสสนา ไม่หวั่นไหวเพราะความถึมั่นด้วยปฏินิสสัคคานุปัสสนา
ไม่หวั่นไหว ไม่กวัดแกว่ง ไม่คลอนแคลนเพราะอวิชชา เพราะกิเลสอันเกิดร่วมกับ
อวิชชา และเพราะขันธ นี่ชื่อว่าวิปัสสนาผล

กว่าจะถึง เพราะฉะนั้น ก็ผ่านไปก่อน จนกว่าจะอบรมเจริญปัญญาจนถึง
จริง ๆ แต่ตราบใดที่ยังไม่ถึง จิตต้องหวั่นไหวอยู่เสมอด้วยนิจจสัญญา เห็นว่า
สิ่งหนึ่งสิ่งใดเที่ยง ถ้าแตกทำลายเสียหายไป ก็เป็นเหตุให้เกิดความหวั่นไหว
แต่ถ้าขณะนั้นเป็นอนิจจานุปัสสนา เป็นปัญญาที่ประจักษ์แจ้งว่าสังขารทั้งหลาย
ไม่เที่ยง ขณะนั้นจริง ๆ จะไม่หวั่นไหว และบางท่านก็หวั่นไหวเพราะสุข ต้องการ
ความสุข แต่ถ้ารู้ว่าสุขก็เป็นเพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไป ก็ไม่หวั่นไหวเพราะสุข
ด้วยทุกขานุปัสสนา ไม่หวั่นไหวเพราะอตตสัญญาด้วยอนัตตานุปัสสนา เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ทุกท่านรู้จักตนเองได้ตามความเป็นจริง ตามที่สติปัญญาจะเกิด
และระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม แต่ก็ไม่สามารถรู้จิริที่แต่ละบุคคลได้ประพฤติ
ผ่านมาแล้วในอดีตกาลในแสนโกฏิกัปจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ท่านผู้ฟังฟังแล้วอาจจะคิดว่าไม่เกี่ยวกับภังคญาณเลย ใช่ไหม แต่ความจริงก่อนที่จะถึงภังคญาณ ปัญญาที่จะถึงภังคญาณนั้นมาจากไหน ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ และพิจารณา รู้จักตัวเองจริง ๆ และน้อมพิจารณาสังเกตเห็นธรรม ไม่ใช่เป็นบุคคลอีกต่อไปแต่เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง เช่น ผู้ที่มีความเห็นผิดก็คบหาสมาคมกับผู้ที่เห็นผิด พอใจในความคิดผิด ๆ ในความเห็นผิด ๆ ต่าง ๆ นี่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นสภาพปรมัตถธรรม เป็นธรรมจริง ๆ

เพราะฉะนั้น การที่จะมีชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ที่จะเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญา ถึงความเป็นผู้ประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมที่เป็นภังคญาณ ไม่ใช่ว่าไม่รู้สิ่งที่ปรากฏรอบตัว หรือสภาพธรรมทั้งหลาย แต่สามารถพิจารณละเอียดขึ้น เข้าใจละเอียดขึ้น พร้อมทั้งสติที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมตามปกติอย่างรวดเร็ว แม้เพียงความคิดนึกที่เกิดจากการได้ยิน หรือเกิดจากการเห็น หรือเกิดจากการกระทบสัมผัสทางทวารอื่น ๆ

เรื่องของภังคญาณ เป็นเรื่องที่ยังอยู่อีกไกล ต้องขอกล่าวว่ายังอยู่อีกไกลจริง ๆ สำหรับผู้ที่อบรมเจริญปัญญาและวิปัสสนาญาณยังไม่เกิด และแม้สำหรับผู้ที่มีนามรูปปริจเฉทญาณเกิดแล้ว ก็ยังต้องรู้ว่า ไม่ใช่เป็นผู้สามารถบรรลุเป็นพระโสดาบัน ได้อย่างรวดเร็ว เพราะบางท่านต้องอบรมเจริญนานมากกว่าปัญญาจะสมบูรณ์ถึงวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น ๆ ได้

เพราะฉะนั้น ขอกล่าวถึงข้อความในพระธรรม ซึ่งจะเป็นเครื่องเตือนใจให้เห็นประโยชน์ เห็นคุณของการเป็นผู้ฟังพระธรรมอย่างละเอียด และน้อมประพฤติปฏิบัติตามด้วย

ปปัญจสูทนี อรรถกถา มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ อรรถกถา คหปติวรรค ปโตลียสูตร ข้อ ๙๓ แสดงความต่างกันของผู้บวชกับผู้ไม่บวช และสำหรับผู้บวชแล้วก็ต้องเตือนตัวเอง ซึ่งจะเป็นคติสำหรับผู้ที่ยังไม่บวช แม้ว่า เป็นเพศที่ต่างกัน

สำหรับผู้บวชแล้วต้องเตือนตนเองว่า

จำเดิมตั้งแต่เวลาบวช เจตนาว่าคฤหัสถ์ไม่มี ปัญญาดีว่าสมณะมีอยู่

นี่เป็นความละเอียดแล้วใช่ไหม เพราะฉะนั้น เห็นความต่างกันของผู้ที่เป็นคฤหัสถ์ กับผู้ที่เป็นบรรพชิต ถ้าใครจะอบรมเจริญปัญญาในเพศของบรรพชิต ซึ่งเป็นเพศที่สูงต้องรู้ตัวว่า สามารถมีอริยาคัยอบรมเจริญปัญญาในเพศนั้นได้หรือไม่ เพราะว่ามันตั้งแต่เวลาบวช เจตนาว่าคฤหัสถ์ไม่มี ชีวิตเดิมที่เคยเป็นคฤหัสถ์ ทุกประการไม่มี ปัญญาดีว่าสมณะมีอยู่

การกล่าวเรียกว่าคฤหัสถ์ไม่มี การกล่าวเรียกว่าสมณะมีอยู่

เพราะฉะนั้น การบวชแสดงว่า เป็นการเกิดใหม่สำหรับผู้ที่เป็นบรรพชิต แต่สำหรับผู้มีโอกาสดังฟังพระธรรม แม้ยังไม่เป็นบรรพชิต ก็อาจจะคิดว่า การฟังพระธรรมก็เหมือนกับการเกิดใหม่ก็ได้ เพราะว่าก่อนที่จะได้ฟังพระธรรม ไม่มีโอกาสจะได้เข้าใจสภาพธรรมเลย ปรมาตมธรรมเป็นอย่างไร ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตาอย่างไร ปัญญาจะต้องอบรมจนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมอย่างไร ก็ไม่สามารถรู้ได้ เพราะฉะนั้น ผู้ใดก็ตามแม้ว่าเป็นคฤหัสถ์ ถ้าจะใช้ข้อเตือนตนเองอย่างบรรพชิตก็จะเตือนได้ว่า แม้ในการที่ได้ฟังพระธรรม ก็เหมือนกับการเกิดใหม่ ซึ่งทำให้จิตใจโน้มไปในทางที่เป็นกุศลเพิ่มขึ้น เพื่อที่จะละคลายอกุศล ผิดจากก่อนที่จะได้ฟังพระธรรม

ผู้ที่ฟังพระธรรมน่าจะเตือนตัวเองว่า ต่างกับก่อนที่จะได้ฟังพระธรรมบ้างไหม นี่คือประโยชน์ ถ้ายังไม่ต่าง ต้องเตือนตัวเองว่า เมื่อฟังพระธรรมแล้วก็ควรที่จะพิจารณาเห็นคุณประโยชน์และเริ่มโน้มประพฤติกิริยาปฏิบัติตาม ไม่ใช่เพียงฟัง หรือไม่ใช่ว่าบางท่านอาจจะคิดว่าไปปฏิบัติโดยนั้ง แต่ไม่รู้อะไร และสบาย ๆ นั่นก็ไม่ใช่เป็นการรู้จักตัวเองตามความเป็นจริงว่า กิเลสหนาแน่นมากมายที่ไม่เคยมองเห็น จะมีใครสามารถนำกิเลสทั้งหมดที่มากมายออกมาชี้ให้เห็น เพื่อจะได้เห็นความน่ารังเกียจ และมีความพากเพียรที่จะละคลายให้สมกับที่เกิดใหม่ในพระธรรม

ผู้ที่เป็นบรรพชิตก็จะเตือนตนเองว่า

เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดขาดเครื่องผูกพัน คือ ปาณาติบาตเหล่านั้น ด้วยศีลสังวรทางกาย คือ ไม่ทำปาณาติบาต ดังนี้ เราบวชในศาสนาของผู้ไม่

ปลงชีวิตสัตว์แม้แต่มดดำมดแดง ยังไม่อาจดเว้นแม้เพียงจากปาณาติบาตได้
เราบวชทำไม

นี่คือผู้ที่เตือนตนเอง

เราบวชในพระศาสนาที่สอนไม่ให้ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แม้แต่เส้นหญ้า
ยังไม่อาจดเว้นแม้เพียงอทินนาทานได้ เราบวชทำไม

เราบวชในศาสนาที่สอนไม่ให้กระทำความสุขาวัตต์แม้ด้วยมุ่งหวังให้หัวเราะ
หรือหายจะเล่น บวชในศาสนาที่สอนไม่ให้ทำการพูดส่อเสียดโดยอาการทั้งปวง
บวชในศาสนาที่สอนไม่ให้กระทำความโลภหรือความติดข้องแม้มีประมาณน้อย
บวชในศาสนาที่สอนไม่ให้กระทำความนิทานและกระทบกระทั่งผู้อื่นในเมื่อแม้เขา
เอาเลื่อยครูดตัว บวชในศาสนาที่สอนไม่ให้กระทำความโกรธและความคับแค้น
แม้เมื่อตอและหนามตำเอาเป็นต้น บวชในศาสนาที่สอนไม่ให้ถือตัวแม้เพียง
สำคัญผิด ก็ยังไม่ละแม้ความสำคัญผิดได้ เราบวชทำไม

ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ทุกคนไม่ควรที่จะคำนึงถึงบุคคลอื่น แต่
ควรที่จะคำนึงถึงตนเอง ซึ่งมีข้อที่น่าคิดว่า เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้วยังไม่คิดที่จะ
พากเพียรเพื่อละอกุศลต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว ฟังพระธรรมทำไม

กว่าจะถึงอุท্থัพพญาณ ก็ควรที่จะได้คิดว่า ถ้าถึงอุท্থัพพญาณจริง ๆ แล้ว
จะได้เป็นพระโสดาบันจริง ๆ จะมีการเกิดอีกเพียง ๗ ชาติ กิเลสมากมายในชีวิต
จะอยู่ที่ไหน ถ้าไม่ใช่ปัญญาจริง ๆ ละไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น ต้องฟังพระธรรมด้วยการพิจารณา เพื่อสติจะได้มีสังขารขันธ
ปรุ้งแต่งให้ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ พร้อมกับเป็นผู้ที่ฟังพระธรรม
เพื่อประโยชน์แก่การที่จะละคลายกิเลส

สำหรับความต่างของผู้ที่อบรมเจริญปัญญา กับผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญปัญญา
ซึ่งไม่ใช่คนอื่น คือ ตัวของท่านผู้ฟัง ก่อนที่จะได้ฟังพระธรรม ก่อนที่จะอบรมเจริญ
ปัญญา แต่หลังจากที่ได้ฟังพระธรรมแล้ว ได้อบรมเจริญปัญญาแล้ว ก็พอที่จะ
พิจารณาเห็นความต่างกันของขณะที่ปัญญาเกิด กับขณะที่อวิชชาเกิด

อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ทุติยวรรคที่ ๒ อรรถกถาขุทฺธสูตร
ข้อ ๓๕๔ มีข้อความว่า

บทว่า ถาโม ได้แก่ กำลังแห่งญาณ

จริงอยู่ กำลังญาณของผู้ใดไม่มี เมื่อเกิดอุปัทวันตรายขึ้น ผู้นั้นก็มองไม่เห็น
การถือสิ่งที่ควรถือ กิจที่ควรทำ ย่อมประพบัติเหมือนดังเข้าไปยังเรือนที่มีดื้อ
ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า บุคคลพึงรู้กำลัง(ญาณ)ได้ก็ในคราว
มีอันตราย

ฟังดูเป็นข้อความธรรมดา แต่นำพิจารณา ท่านผู้ฟังอาจจะยังไม่เคยรู้สึกตัวว่า
เหมือนอยู่ในเรือนที่มีดื้อ ไซ้ไหม แต่เดี๋ยวนี้ทราบไหมว่าขณะไหน จะตอบได้ไหมว่า
เคยอยู่ในเรือนที่มีดื้อบ้างไหม หรือบ่อย ๆ ในขณะไหนบ้าง ซึ่งก็คือขณะที่
อกุศลจิตเกิด ไม่ใช่ขณะที่ปัญญาเกิด เพราะฉะนั้น ก็ไม่ถือเอาสิ่งที่ควรถือ หรือไม่ได้
ทำในสิ่งที่ควรทำ แต่มีความประพบัติเหมือนดังเข้าไปในเรือนที่มีดื้อ ทำอะไรก็ไม่ถูก
และทำสิ่งที่ผิด ๆ ด้วย ไม่มีปัญญาที่จะส่องให้เห็นว่าสิ่งนั้นไม่ควรกระทำ แต่ทำไปแล้ว
ด้วยอวิชชา

คนที่โกรธจัด ๆ เวลาหายโกรธแล้วจะรู้ได้เลยว่าเมื่อก็อยู่ที่ไหน ทำอะไร ไม่ได้มี
ปัญญาที่จะเห็นโทษของการกระทำที่เกิดจากความโกรธหรือทุจริตกรรมต่าง ๆ เลย
เพราะฉะนั้น ไกลเข้ามาอีกที่จะให้ถึงภังคญาณ ขณะนี้กำลังมีอันตรายหรือเปล่า
เพราะเวลาที่คิดถึงอันตราย ย่อมคิดถึงภัยที่จะได้รับทางหนึ่งทางใด ตามข้อความที่ว่า
กำลังญาณของผู้ใดไม่มี เมื่อเกิดอุปัทวันตรายขึ้น ผู้นั้นก็มองไม่เห็นการถือสิ่งที่ควรถือ
กิจที่ควรทำ ย่อมประพบัติเหมือนดังเข้าไปยังเรือนที่มีดื้อ

เพราะฉะนั้น ที่ดิฉันเรียนถามว่า ไกลเข้ามาอีกถึงในขณะนี้ที่กำลังเห็น
กำลังได้ยิน มีอันตรายอะไรหรือเปล่า ถ้าคิดว่าไม่มี ก็หมายความว่าไม่เห็นโทษของ
โลภะ โทสะ โมหะ ขณะที่กำลังสนุกสนานรื่นเริง หรือกำลังเดินทางท่องเที่ยวพักผ่อน
ในขณะนั้นเห็นโทษภัยของเห็น ของได้ยิน ของได้กลิ่น ของลิ้มรส ของสิ่งที่กระทบ
สัมผัส หรือของคิดนึกบ้างไหม

การที่จะเห็นภัยจริง ๆ ต้องเห็นภัยของการเกิดขึ้นของสังขารธรรม เพราะไม่มีใครสามารถยับยั้งการเกิดขึ้นได้เลย ไม่อยากจะเกิด ไม่มีทาง ใครจะบอกว่าไม่อยากจะเห็นอีก ไม่อยากจะได้ยินอีก ไม่อยากจะได้เกิดอีก เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย เพราะว่ามีปัจจัยที่จะเกิดก็ต้องเกิด และปัจจัยนั้นก็คืออวิชชา ความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ละเอียดย เมื่อได้ฟังพระธรรม พิจารณาพระธรรมแล้ว ก็น้อมระลึกถึงธรรมโดยละเอียดขึ้น คือ แม้แต่กำลังเห็นในขณะนี้ เมื่อไม่รู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏก็เป็นอันตราย เป็นโทษ เพราะว่าเป็นปัจจัยให้เกิดโลภะบ้าง โทสะบ้าง เป็นส่วนใหญ่ในชีวิต

การที่จะถึงภังคญาณได้ ต้องเป็นผู้ที่พิจารณาโดยละเอียด เห็นโทษโดยละเอียด และสติปัฏฐานจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏไปเรื่อย ๆ

ผู้ฟัง เมื่อที่ท่านอาจารย์บรรยาย หมายถึงลำดับหรือขั้นของวิปัสสนาญาณ ซึ่งก็มีญาณตปริญาณ ตีรณปริญาณ และปหานปริญาณ ญาณตปริญาณถ้าเทียบกับวิปัสสนาญาณนี้ถึงแค่ไหน

ส. นามรูปปริจเฉทญาณเป็นต้นไปจนถึงอุทยัพพญาณ จากอุทยัพพญาณตลอดไปเป็นตีรณปริญาณ และภังคญาณก็เริ่มปหานปริญาณ

แต่ไม่มีการลำดับขั้นวัดว่า เมื่อหมดเขตของปริญาณนี้แล้ว จะไม่เป็นปริญาณนี้อีกต่อไป ไม่ใช่อย่างนั้น เพราะคำว่า ตีรณะ แปลว่า พิจารณา เพราะฉะนั้น ตีรณปริญาณ ก็คือปริญาณที่พิจารณาความไม่เที่ยงของสภาพธรรม ซึ่งจะต้องพิจารณาเรื่อยไปโดยตลอด

ผู้ฟัง แต่เฉพาะญาณตปริญาณหมายถึงแค่อุทยัพพญาณเท่านั้น

ส. ญาณตปริญาณ ตั้งแต่นามรูปปริจเฉทญาณ ปัจจัยปริคคหญาณ

ผู้ฟัง ถึงอุทยัพพญาณ

ส. อุทฺธัพพญาณ ที่จริงแล้วที่จะเกิดขึ้นได้ต้องมีการพิจารณาความไม่เที่ยง คือ การเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม แต่ยังไม่ประจักษ์แจ้ง จึงยังไม่ชื่อว่าสมบุรณหรือว่าเป็นขั้นของติริณปริญาณ แต่หมายความว่าที่อุทฺธัพพญาณจะมีได้ ก็ต้องอาศัยการพิจารณา

เพราะฉะนั้น ไม่มีขีดขั้นจำกัดเขตอย่างที่ว่า เพราะแต่ละปริญาณอาศัยกันและไม่ทิ้งกันด้วย คือ ไม่ใช่ว่าเมื่อถึงภังคญาณแล้วจะไม่มีติริณปริญาณอีก ยังมีติริณปริญาณควบคู่กันไปกับญาณตปริญาณด้วย เพราะว่าการพิจารณานั้นทำให้มีการเริ่มหน่าย เริ่มคลาย เนื่องจากน้อมระลึกถึงสภาพที่ดับ

๑๗๑๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๓๐

ผู้ฟัง วิปัสสนาญาณที่สูง ๆ ขึ้นไป ผมฟังแล้วไม่รู้สึกระทึกใจ เพราะว่าอยู่ห่างไกลมาก ไม่ทราบว่าจะถึงหรือไม่ถึง ไม่ทราบว่าจะหาที่ไหนจึงจะถึง อย่างนามรูปปริเฉทญาณแค่นี้ก็ยังไม่เข้าใจดี คือ พอจะรู้บ้างว่านามอย่างไร รูปอย่างไร ในขณะที่เห็น ขณะได้ยิน ขณะได้กลิ่น ขณะรู้รส ขณะสัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็ง คิดนึกก็พอที่จะรู้บ้าง แต่ไม่มั่นคงอะไร รู้สึกว่า แค่นี้ขั้นต้นคือนามรูปปริเฉทญาณก็เป็นปัญหาที่จะต้องศึกษา ที่จะต้องอบรม ต้องฝึกฝนไปอีกมาก และที่เข้าใจอยู่ก็ยังไม่มั่นใจตัวเองว่าเป็นความเข้าใจที่ถูกต้อง

อย่างทางตาก็เป็นปัญหาที่ข้องใจอยู่ตลอดเวลาว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาที่เห็นนั้น จริง ๆ คืออะไรแน่ ก็ยังไม่สามารถตัดสินใจลงไปได้เด็ดขาด ซึ่งอาจารย์เคยยกตัวอย่างว่า ถ้าเราเข้ามาในสภามหาภูมิฯ ก็เห็นทุกอย่างที่ได้ะหมูปูชา ขณะแรกที่เราเห็นเรายังไม่รู้หรอกว่านั่นคือพระพุทธรูป นั่นคือพระสาวก นั่นคือแจกัน รู้ว่าเห็น รู้ว่าปรากฏ แต่ยังไม่ได้อำนาจชื่อต่าง ๆ ออกไป การเห็นลักษณะที่ยังไม่ได้จำแนกชื่อเห็น ปรากฏ แต่ไม่ได้เรียกชื่อ หรือไม่ได้ตั้งชื่อ ไม่ได้นึกถึงชื่อขึ้นมา อย่างนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตาหรือเปล่า

สุ. นี่เป็นการแสดงให้เห็นถึงความลึกของการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะฉะนั้น ขอให้พิจารณาอย่างนี้ว่า ถ้าขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา มีแน่ ๆ และมีเสียงด้วย ลองฟังความยึดถือความทรงจำว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นใครหรือเป็นอะไร คือ ไม่ใส่ใจ ผ่านไปแล้วก็ผ่านไปเลย และใส่ใจในเสียงที่กำลังปรากฏเมื่อเสียงนั้นหมด มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ก็ละความยึดถือ ขอให้ระลึกถึงคำว่าละความยึดถือ เพราะเคยยึดถือว่าเป็นคน และเป็นคนนี่ที่เรารู้จักด้วย นี่คือการละความยึดถือ

เพราะฉะนั้น ถ้าละความยึดถือว่าเป็นคนนี่ที่เรารู้จัก ไม่สนใจว่าเป็นคนนี่ที่เรารู้จัก แต่เป็นสิ่งที่ปรากฏ เท่านั้นเอง

ผู้ฟัง การเห็น อย่างที่อาจารย์ยกตัวอย่าง เขามีรูปร่างลักษณะอย่างไร ใส่เสื้อผ้าสีอะไร สูงต่ำดำขาวอย่างไร ขณะนั้นก็เห็นทันทีเลย

ส. เพราะเคยชินกับการยึดถืออย่างมั่นคงเหนียวแน่นว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะฉะนั้น การที่จะละคลาย ก็คือ โดยการละความยึดถืออันนั้นว่าไม่ใช่คนนี่ที่เรารู้จัก เพียงแต่เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ช่วงขณะที่รู้อย่างนี้และได้ยินเสียง ขณะนั้นไม่นึกถึงคนนี่ที่เรารู้จักแล้วทั้ง ๆ ที่กำลังเห็น และเวลาที่เสียงปรากฏและสติดะลึกที่เสียง การที่จะมาทรงจำยึดถือว่าเป็นคนนี่ที่เรารู้จักก็ไม่มี ก็เพียงแต่ผ่านไป เห็นก็เห็น เพราะฉะนั้น เวลาที่เสียงดับและกลับเห็นอีก ก็เพิ่มความรู้ว่าไม่ใช่คนนี่ที่เรารู้จักมันคงเป็นสัตว์ เป็นบุคคล แต่เป็นเพียงสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเท่านั้น

นี่จึงจะค่อย ๆ ถ่ายถอนการที่เคยยึดถือคนนี่ที่เรารู้จักไว้มั่นคงในขณะที่เห็น โดยการเพิ่มความรู้ขึ้นว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา

และสำหรับวิปัสสนาญาณต่าง ๆ เป็นจริงอย่างที่ท่านผู้ฟังกล่าว คือ ไม่มีความซาบซึ่งประทับใจ ซึ่งในพระไตรปิฎกเป็นข้อความที่สั้น ๆ เสมอ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับวิปัสสนาญาณต่าง ๆ เพราะว่าเป็นปัจเจกัตถ์ เป็นปัญญาที่รู้เฉพาะตัว เพราะฉะนั้นเมื่อบุคคลอื่นไม่สามารถที่จะรู้ได้ ก็ฟังดูเสมือนว่าเป็นสิ่งที่กล่าวเข้าไปเข้ามาโดยไม่เปลี่ยนแปลง แม้แต่การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็ดูเหมือนเป็นปกติธรรมดา จนกว่าการประจักษ์แจ้งจะเกิดก็รู้ว่า การประจักษ์แจ้งก็ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งอวิชชาไม่สามารถที่จะประจักษ์ได้

เพราะฉะนั้น เมื่อปัญญายังไม่เจริญขึ้น ก็ไม่สามารถซาบซึ่งในปัญญาที่สมบุรณ์คมกล้าที่แทงตลอดในลักษณะของสภาพธรรม

สำหรับวันนี้มีจดหมายที่เขียนถึงคุณธงชัยจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็น
ความคิดเห็นหรือความสนใจของท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ก็ไม่มีเรื่องอะไรมาก แต่ก็ขอเรียน
ให้ทราบ โดยจะอ่านให้ฟัง

โรงเรียนท่าศาลาประสิทธิ์ศึกษา

อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

๓ สิงหาคม ๒๕๓๐

เรียน ท่านผู้จัดรายการศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

ที่เขียนมานี้จะเขียนถึงความรู้สึกของตนเองว่า เป็นที่น่าแปลกว่า รายการนี้
มีมา ๒๐ กว่าปีแล้ว แต่ดิฉันเพิ่งจะเปิดเจอเมื่อไม่นานมานี้เอง แต่เหตุประการหนึ่ง
คือ เพิ่งจะซื้อวิทยุเทปเป็นของตนเองได้ราว ๆ ๒ เดือนมานี้เอง คงจะมีอันสืบของ
ตัวเองอยู่บ้างจึงได้เปิดเจอรายการนี้โดยบังเอิญ ตอนนั้นก็เปิดรอรับฟังทุกคืน เข้าใจบ้าง
ไม่เข้าใจบ้าง เพราะเริ่มต้นจากศูนย์ คือ ไม่มีพื้นฐานทางธรรมมาก่อนเลย

เมื่อทางรายการบอกว่า มีการบริจาคหนังสือธรรม ก็เกิดความรู้สึกอยากได้
อยากได้ทุกอย่างที่ทางมูลนิธิ ฯ มีอยู่ (เกิดโลภะอย่างมากมายกับคนสำคัญกระมัง)
วันก่อนที่มูลนิธิส่งหนังสือเรื่องเมตตาและทำไมข้าพเจ้าได้ศึกษาธรรมนั้นได้รับแล้ว
ขอกราบขอบพระคุณธรรมที่มีอยู่ในทุกคนที่ดำเนินการในรายการนี้อยู่

ขอบอกอีกครั้งว่า เริ่มศึกษาธรรมจากความไม่รู้อะไรเลย รู้สึกว่าเริ่มเมื่อชีวิต
ย่างเข้าไป ๓๐ กว่าแล้ว เสียเวลาที่ผ่านมา เมื่อ ๒ คีนก่อน คือ วันที่ ๑ และ ๒
สิงหาคม ๓๐ รอรับฟังรายการเช่นเคย แต่ไม่ทราบเป็นอย่างไร ไม่มีออกอากาศมา
เลยรอก้อ เพราะคอยอัดใส่เทปอยู่ ซึ่งเพิ่งอัดได้ ๓ ม้วนเอง ฟังครั้งเดียวไม่ค่อยเข้าใจ
ต้องฟังซ้ำ ๒ – ๓ ครั้ง ก็พอจะรู้เรื่องบ้าง

หลังจากที่ฟังรายการนี้แล้วก็ตั้งใจว่า ต้องปฏิบัติธรรมให้มากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป แต่ก็
บอกไม่ถูกว่าจะทำไปได้แค่ไหน จดหมายที่เขียนมานี้ เขียนมาเพราะอยากจะเขียน
ไม่ค่อยจะมีสาระนัก ก็ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องและรับผิดชอบ
รายการนี้

ขอให้รายการนี้คงอยู่คู่ประชาชนไปนานเท่านั้น และพร้อมกันนี้ก็ขอบริจาค
ให้มูลนิธิเพื่อใช้จ่ายในกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรายการนี้มา ๔๐ บาทด้วย
ขออานิสงส์จงมีแด่ทุก ๆ คน

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

ธัญญาพร แสงเอี่ยม

อีกฉบับหนึ่งเป็นของพระคุณเจ้าซึ่งเพิ่งได้รับเมื่อสักครู่นี้เอง ท่านเขียนมาเมื่อ
วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๐

ถึงอาจารย์สุจินต์ทราบ

อาตมามีความสงสัยในธรรมที่เคยอ่านพบเห็นมาดังนี้ เรื่องญาณ ๑๖
ญาณ ๑, ๒ ท่านจัดเป็นญาณปริยัติ ญาณ ๓, ๔ ขึ้นไป ท่านจัดเป็นญาณปฏิบัติ
ไปตามลำดับ อาตมาก็เลยทำความเข้าใจว่า ญาณ ๑, ๒ นี้ เราก็เรียนหรือศึกษาจาก
พระอาจารย์ให้เข้าใจว่า อะไรเป็นนาม อะไรเป็นรูป และก็เรียนต่อไปว่า อะไรเป็นเหตุ
เป็นปัจจัยของนามของรูปทางตา หู จมูก เหล่านี้เป็นต้น เพราะญาณทั้งสองนี้
ท่านจัดความรู้อยู่ในขั้นญาณปริยัติ ก็คงจะหมายถึงได้ไปแล้ว ๒ ญาณ ต่อไปก็
เข้าห้องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปกำหนดดูความเกิดดับของนามรูปต่อไป อันเป็นที่ ๓, ๔
ตามลำดับ

พระสาวกในครั้งอดีตบางรูปบางองค์ ท่านก็รับเอากัมมัฏฐานจากพระโอรสของ
พระพุทธเจ้า แล้วก็ได้นำไปปฏิบัติดูความเกิดดับของนามรูป นั่งดูต่อมน้ำบ้าง
พยับแดดบ้าง และอื่น ๆ อีกบ้าง ความเกิดดับก็เป็นญาณที่ ๓, ๔ ไปตามลำดับ
จนท่านได้บรรลุมรรคผลนิพพานไปตาม ๆ กัน

จะอย่างนี้กระมัง ตามสำนักต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ท่านวิปัสสนาจารย์
ทั้งหลาย ท่านจึงให้ผู้ปฏิบัติจงดู ๆ ความเกิดดับของรูปนาม อันเป็นญาณ ๓, ๔
ไปตามลำดับ ทั้งนี้เพราะญาณ ๑, ๒ ได้เรียนไปกับท่านอาจารย์ของตน ๆ แล้ว อันเป็น
ญาณปฏิบัติญาณแรก ดังนั้นอาตมาจึงคิดว่า ตามสำนักต่าง ๆ ท่านคงจะเอา
แบบอย่างจากพระสาวกในครั้งอดีตกันกระมัง จึงได้กำหนดดูญาณ ๓, ๔ ไปตามลำดับ

จนกว่าจะได้บรรลุผลนิพพานเช่นพระสาวกแต่ครั้งอดีต หรือคุณโยมอาจารย์จะคิดเห็นเป็นประการใด กรุณาได้ชี้แจงตอบบรรยายให้ทราบอีกด้วย เพื่อจะได้หายความสงสัยข้องใจอันมีอยู่นานแล้ว

อาตมาได้ฟังการบรรยายวิทยุทุกเช้าเลย เข้าใจในการบรรยายแนวทางของคุณโยมอาจารย์ได้ดีมากเลย ฟังมาตั้งสิบ ๆ ปีแล้ว ไม่เคยได้ยินใครถามหรือพูดถึงปัญหาแนวนี้เลย มีแต่สูงไป ชำมไป เคยมาหาอาจารย์ที่วัดบวรนิเวศ ๒ วัน ไม่พบถามแม่ชีดู ได้คำตอบว่า อาจารย์ท่านพาลูกศิษย์ไปเที่ยว (หรือท่านผู้ฟังจะเห็นเป็นประการใด กรุณาตอบไปทางจดหมายก็ได้)

จากพระใบฎีกาคำตัน อนังคโน

สำนักสงฆ์บ้านระเบาะเกศ อำเภอนาดี

จังหวัดปราจีนบุรี

สุ. ไม่ทราบท่านผู้ฟังมีความคิดเห็นประการใดบ้างไหม

ผู้ฟัง ท่านได้ฟังท่านอาจารย์มาเป็นสิบ ๆ ปี แต่ท่านก็ยังเข้าใจว่า ญาณ ๑ ญาณ ๒ อ่านเอาจากตำรา คือ เป็นความรู้ขั้นปริยัติ หมายความว่าอ่านปริยัติก็ได้แล้วญาณ ๑ ญาณ ๒

ญาณ ๑ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ การพิจารณารู้จักแยกแยะนามว่าอะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม ญาณที่ ๒ ปัจจัยปริคคหญาณ ญาณที่รู้เหตุปัจจัยของนามและรูป ซึ่งถ้าหากท่านเข้าใจอย่างนั้นแล้ว ก็เป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องแน่ ๆ เพราะว่าที่จะเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ ไม่มีทางที่จะเป็นปริยัติหรืออ่านได้จากปริยัติ ปริยัติที่ศึกษาเล่าเรียนกันมา บางทีเรียนแล้วก็ไม่ได้ถือต่อการปฏิบัติ เพราะปริยัติที่เรียนมานั้นไม่ได้ชี้แจงเหตุผลว่า ทำไมต้องเรียน เรียนไปทำไม

อย่างเรียนพระอภิธรรม บางคนเรียนตั้งแต่หนุ่มจนแก่ แต่ไม่ทราบว่าเรียนไปทำไม เวลาไปปฏิบัติ ก็ไม่ได้เอาข้อความที่เรียนจากพระอภิธรรมไปปฏิบัติ ต้องไปเข้าห้อง ต้องไปหาอาจารย์สอนต่างหาก ความรู้ที่ได้จากการศึกษาจากตำราใช้ไม่ได้เลย อาจารย์ที่ไปหานั้นก็ไม่ได้ทราบว่าท่านเรียนหรือเปล่า แต่ท่านสอนให้ยื้นได้

นั่งได้ นอนได้ เหยียดได้ คู้ได้ เราก็ปฏิบัติตาม ถูกหรือไม่ถูกก็ไม่รู้ แต่เขาทำกันมา อย่างนั้นก็ทำไป ซึ่งเป็นการศึกษาที่แยกปริยัติกับปฏิบัติออกจากกันโดยเด็ดขาด ไม่ได้เกื้อกูลอะไรกันเลย

สำหรับพระภิกษุรูปนี้ ผมเข้าใจว่า ท่านคงเป็นอย่างนั้น ญาณที่ ๓ ขึ้นไป ท่านว่าต้องไปนั่งดูที่ห้อง หรือสถานที่ปฏิบัติ ดูน้ำไหลบ้าง อะไร ๆ บ้าง และ วิปัสสนาญาณจะเกิดขึ้นมาเอง ซึ่งลักษณะนี้เป็นความเข้าใจที่ผิดพลาดอย่างมากที่สุด และเป็นความเข้าใจที่มีอยู่ในสมัยนี้อย่างมากมาย เป็นความเข้าใจที่เดิมทีเดียว ผมก็เข้าใจอย่างนั้น และเมื่อทำไปแล้ว ไม่ได้อะไรเลย เพราะพื้นฐานความรู้ที่ได้มา ไม่ได้เกื้อกูลแก่การการปฏิบัติ การปฏิบัติก็ปฏิบัติไปตามที่อาจารย์สั่ง ที่อาจารย์แนะ ซึ่งนี่เป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ผมมีความเห็นอย่างนี้

สุ. ไม่ทราบท่านผู้ฟังท่านอื่น ยังมีข้อสงสัยอะไรอีกบ้างไหม ตามจดหมาย ของพระคุณเจ้าที่เขียนมา ซึ่งก็เป็นความชัดเจนอยู่แล้วตามที่ท่านผู้ฟังได้กล่าวว่า การศึกษาปริยัติ คือ การศึกษาเรื่องที่สติจะต้องรู้ จะต้องระลึก และปัญญาจะต้อง ศึกษาพร้อมสติจนกว่าจะประจักษ์แจ้งตรงตามที่ได้ศึกษา

เช่น ลักษณะของนามธรรม เพียงแต่ได้ยินก็ไม่น่ายากที่จะเข้าใจว่า เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ แต่ยากไหมที่จะรู้ว่า ในขณะที่กำลังเห็น เป็นธาตุรู้อย่างไร เป็นสภาพรู้อย่างไร ซึ่งก็ได้กล่าวถึงมามากทั้งในชั้นของปริยัติ และในชั้นของการอบรม เจริญปัญญา จนกว่าวิปัสสนาญาณจะเกิดตามลำดับขั้น

ผู้ฟัง เรื่องปริยัติ ปฏิบัติ และการศึกษา ผมมีความคิดเห็นว่า เราทุกคน ถ้ายังไม่ได้เป็นพระอรหันต์คน ก็ถือว่าเป็นผู้ยังต้องศึกษา

ที่นี้คำว่า ปฏิบัติ อย่างไรจึงจะเรียกว่าปฏิบัติ บอกว่าต้องไปเข้าห้องกัมมัฏฐาน จึงเรียกว่า การปฏิบัติ อย่างเราที่นี้ก็คิดว่า เข้าห้องกัมมัฏฐานไม่ใช่การปฏิบัติ ที่ถูกต้อง ต้องมาศึกษาก่อน คือ เรามีความเห็นที่ว่า ถ้าไม่ใช่อย่างนี้ ก็ต้องไม่ใช่อย่างนี้

ผมมีความเห็นว่า การปฏิบัติอยู่ที่ไหน อาจารย์ก็บอกว่า ในชีวิตประจำวัน ก็ปฏิบัติได้ ผมก็เห็นด้วย ที่นี้คำว่าปฏิบัติ ที่เข้าใจกันว่าต้องไปห้องกัมมัฏฐานจึงจะ

เป็นการปฏิบัติ ผมเห็นว่า การปฏิบัติ ปฏิบัติอะไร คือ มีรูปกับนาม ถ้าเราพิจารณาว่า ปฏิบัติที่รูป รูปจะไปรู้อะไร เพราะฉะนั้น มีทางเดียว คือ ปฏิบัติที่จิต และจิตอย่างไรจึงเชื่อว่าเป็นการปฏิบัติ ผมมีความเห็นว่า ตอนที่จิตพิจารณารูปนาม และมนสิการอยู่ให้เป็นรูปนามตามวิปัสสนา เชื่อว่าเป็นการปฏิบัติ

เพราะฉะนั้น คำว่า การปฏิบัติ แม้การฟังอยู่ขณะนี้ ถ้าผู้ใดกำลังพิจารณาเสียงก็ดี หรือรูปต่าง ๆ ก็ดี เชื่อว่าเป็นการปฏิบัติ แม้แต่การอ่านปริยัติก็ดี ถ้าเรามนสิการหรือมีสติพิจารณาสิ่งที่เราอ่าน และเกิดความเข้าใจ เกิดปัญญาขึ้น ตอนนั้นแหละเชื่อว่าเป็นการปฏิบัติ

การปฏิบัติ ไม่ใช่ไปอยู่ห้องกัมมัฏฐาน แต่ผมไม่ได้สรุปว่า การอยู่ห้องกัมมัฏฐานไม่ใช่การปฏิบัติ แต่หมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าเราจะทำอะไรก็ตาม จะอยู่ห้องกัมมัฏฐาน หรือการฟังธรรมก็ดี สามารถเป็นการปฏิบัติได้ทั้งสิ้น ถ้าขณะนั้นเราพิจารณารูปนามให้เห็นตามความเป็นจริงอย่างที่เราศึกษาอยู่ในขณะนี้ เชื่อว่าเป็นการปฏิบัติ

ถ้าท่านผู้ฟังฟังแล้วปัญญาเกิดขึ้น ผู้นั้นเชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติแล้ว พิจารณาแล้ว เห็นแล้ว เชื่อว่าเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง ปัญญาจึงเชื่อว่าเกิดจากการฟังนั่นเอง เพราะฉะนั้น ที่กล่าวกันว่า เข้าห้องกัมมัฏฐานก็ดี หรือเราปฏิเสธห้องกัมมัฏฐานว่า ต้องปริยัติก่อนก็ดี ไม่จำเป็นหรอก ทุกสิ่งทุกอย่าง หรือในชีวิตประจำวัน สามารถเชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติได้ ขณะที่เราปฏิบัติทางจิตนี้แหละ โดยการพิจารณาอย่างนี้

ส. หมายความว่าถึงเข้าใจเรื่องขณะที่สติเกิดต่างกับขณะที่หลงลืมสติใช่ไหม

ผู้ฟัง ใช่ จึงเชื่อว่าเป็นการปฏิบัติ

ส. หมายความว่า ต้องเป็นการอบรมเจริญสติปัฏฐาน โดยรู้ขณะที่ต่างกัน ของขณะที่สติเกิด กับขณะที่หลงลืมสติ

